

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. XIX 1936

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XIX · 1936

U P P S A L A

1936

UPPSALA 1936

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Ett tvåhundraårsminne. Tal vid Svenska Linné-Sällskapets högtidssam-	
mankomst vid Råshult den 2 juni 1935. Av ROB. E. FRIES	1— 6
Linnæus som medicus vid Amiralitetet i Stockholm. Av GUNNAR NILSON	7— 49
Linnæus' Voyage from Hamburg to Amsterdam. By H. ENGEL . .	50— 58
Hartekamp på Linnés tid och dess senare öden. Av LEONARD A. SPRINGER	59— 66
Johan Stensson Rothman. Levnadsteckning. Av EMIL HEDLUND . .	67—120
Linné och cecidologien. III. Några supplerande tillägg. Av OTTO	
GERTZ	121—128
Linnéfirande i in- och utlandet under år 1935	129—136
Meddelanden från den Linnéanska stiftelsen på Hammarby. VIII. Av	
RUTGER SERNANDER	137—138
Smärre meddelanden	139—141
Summary of contents	142—143

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1935	144—145
Linnémuseet och Linnébiblioteket	145—146
Linnéträdgården	146
Skattmästarens berättelse för år 1935	147—150
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1936	151—152
Revisionsberättelse	153
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	154
Nyttillkomna medlemmar	155

*Bidrag till 20:e årgången böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
september månad 1936.*

ARVID HJ. UGGLA

Redaktör av Årsskriften

Adr. Uppsala.

ETT TVÅHUNDRAÅRSMINNE

AV

ROB. E. FRIES

Tal vid Svenska Linné-Sällskapets högtidssammankomst vid Råshult den
2 juni 1935

NÄR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET I ÅR ÄR SAMLAT TILL sin högtidssammankomst, så sker det under ovanligt solenna former. Med tacksamhet mottogo vi den inbjudan, som riktades till oss att förlägga årets vårmöte till Linnés fädernebygd och att förena detsamma med invigningen av det nyrestaureerade Linnéanska barndomshemmet. En högtidsstund är det också för Sällskapets medlemmar att därvid hava fått tillfälle att hälsa i sin krets sin förste hedersledamot H. K. H. KRONPRINSEN och H. K. H. KRONPRINSESSAN och att se sig omgivna av stora skaror av dem, som nu bygga och bo i den trakt, vars namn genom Linnés rykte burits över världen. På vårt banér hava vi fästat Linnés namn och vad som göres för minnet av det namnet, ligger oss varmt om hjärtat. Det är därför kärt för mig, att å Svenska Linné-Sällskapets vägnar frambära till Hembygdsföreningen Linné av varm lyckönskan till det verk, vars fullbordande vi i dag fått bevittna.

Det finnes en gammal sägen, visserligen utan grund i verkligheten, en sägen som berättar att när konung Gustaf III erhöll kännedom om att de Linnéanska samlingarna försålts till England, då utsände han ett krigsskepp för att uppbringa det fartyg, som förde ur landet den dyrbara lasten. Förföljandet blev fruktlöst, ty — så täljer sägnen vidare — när det svenska krigsskeppet nådde upp det engelska fartyget, då löpte detta just in i sitt hemlands skyddande hamn och svensken måste vända tomhänt tillbaka. Det ligger förvisso en manande tanke i denna vackra saga, en vädjan till oss att medan tid är rädda åt vårt land de kulturskatter, som av svenska män skapats. De materiella tingen kunna vi blott undantagsvis skaffa tillbaka, men det ideella arvegodset kunna och bära vi rädda från försörjningen och glömskan. Ni, Linnés sockenbor, ni hava i dag lyckligen avslutat en sådan där seglats, ni ha uppbringat och fört hem ideella skatter, som minna om eder bygds störste son. Det var helt naturligt att ni skulle så göra, men för det som ni gjort rikta vi alla till eder vårt tack.

Här i denna typiska svenska natur reddes Caroli Linnæi vagga, i årets vackraste tid, då lövsprickningens månad byttes i blomstermånaden. En mörk vinterkväll 71 år senare blev hans stoft buret till den sista vilan i Uppsaladomen under ett helt folks landssorg. Det var ett sällsamt rikt liv, som låg emellan dessa data, ett levnadslopp, där nästan varje år borde kunna ge anledning till firandet av en minnesfest över någon märklig händelse eller en vunnen seger på forskningens fält. Att utpeka ett av Linnés levnadsår som det märkligaste, det mest betydelsefulla, är icke lätt, men det är min bestämda uppfattning att det året, som nu ligger jämnt två sekler tillbaka i tiden, var det mest avgörande i Linnés hela liv. Ty skulle ödet så hava fogat, att hans levnadslopp hade lyktats före år 1735, då skulle här i vårt land kanske en tid hans namn hava blivit nämnt såsom buret av en lovande yngling, men det hade nog snart fallit i glömska. Skulle däremot hans dagar hava ändats ett år därefter, ja, då skulle han visserligen ej hava blivit den *princeps botanicorum*, som årtiondenas samlade verksamhet gjorde honom till, men namnet CAROLUS LINNÆUS skulle dock för all framtid hava stått tecknat med guldskrift i naturvetenskapernas minnesbok.

Året 1735 var för Linnæus själv ett i många hänseenden händelserikt år. För hans forskargärning blev det ett märkesår av sådana mått, att det kommit att stå som en gränsten mellan tvenne stora skeden i naturvetenskapernas historia, ty det året lyktades den förlinnéanska epoken, och den Linnéanska eran, naturforskningens nyare tid, bröt in. Det är då på sin plats att vi ägna det året en tanke, när vi i dag jämnt två sekler senare stå samlade till minnesfest i Linnés egen hembygd.

En egendomlig tillfällighet är det, att vi just från det året äga en visserligen kortfattad men dock mera detaljerad dagbok, skriven av Linnæi egen hand, än från något annat år av hans liv, om man bortser från anteckningarna under hans kända resor i de svenska landskapen. I mitten av förra århundradet anträffades nämligen någonstans på den svenska landsbygden (någon närmare uppgift var det skedde föreligger icke) en »Almanach på Åhret efter Jesu Christi nåderika Födelse 1735». I det lilla häftet antecknade Linnæus, att börja med dagligen men längre fram med allt större intervaller, sina förehavanden, ofta små obetydligheter men stundom händelser av större innebörd. Dessa anteckningar blevo omedelbart efter fyndet tryckta, men en ny publicering av desamma, grundad på en förnyad granskning an den Linnéanska svårlästa texten, kommer i år att äga rum i Svenska Linné-Sällskapets årsskrift.

Av denna almanacka, liksom av andra uppgifter, känna vi Linnæi öden under det märkliga året 1735 ganska väl. Vi veta att han i början av detsamma vistades i Falun, där han i rikt mått blandade lekar och nöjen med de allvarliga göromålen. Han gick då också i älskogstankar

och i dagboksanteckningarna finna vi ofta omnämnt att han besökte S. L. M. (SARA LISA MORÆA). Den 16 januari blev »en odödelig hugkommelse dag af godt slut hoos S. L. M.», och den 22 hälsade han också på och »gaf annulum» (då växladess ringarna).

En månad därefter lämnade han så Falun och började den långa utländska resa, som under mer än tre år skulle komma att skilja honom från hans trolovade. Vi kunna i almanackan följa hans resedagar, hur han i långsam takt drog söderut, stiftande bekantskaper och studerande platser och anläggningar o. a. Och så kom han den 19 mars hit ned till hemmet i Stenbrohult, där en längre vila gjordes, innan kosan åter ställdes mot söder.

Vi skriva i dag den 2 juni. För den dagen (dock enligt gamla stilen) står i Linnés almanacka antecknat: »kom helt bittida till Amsterdam, där jag eftermiddagen såg Hortum medicum». Under sjutton dygn hade det lilla tyska skeppet kämpat sig fram från Altona under storm och motvind. Glad att ha slutat resans besvärligheter och förhoppningsfull på framtiden beträdde Linnæus Hollands jord.

Några dagar därefter finna vi honom i den lilla staden Harderwijk. Vid dess universitet, ett av de mindre i landet, hade flera svenskar före honom vistats och hade där blivit kreerade till medicine doktorer. Den 23 juni stod också Linnæus i den praktfullt skulpterade katedern i en av universitetets salar och »med själsnärvaro och synnerlig fyndighet» försvarade han sin redan i Uppsala författade avhandling om »en ny teori rörande frossans orsaker». Samma dag blev hans namn inskrivet i universitetets »Album Doctorum», och han mottog den ring, den hatt (ännu bevarad på Linnés Hammarby) samt det diplom, som skänkte honom alla de rättigheter, som enligt lag och hävd tillkomma en lagligen promoverad medicine doktor.

De månader, som nu följde, betecknade för Linnæus en tid av oviss-
het och tvekan. Det egentliga målet för Hollandsresan var ju redan nått, och han skulle ha kunnat återvända till hemlandet. Oaktat en del svårigheter, som mötte, tycks dock livet i Holland i stort sett hava behagat honom. I detta kulturellt högstående land rådde ett sjudande vetenskapligt liv. Där arbetade BURMAN, VAN ROYEN, GRONOVIVS, SEBA o. a. på naturvetenskapernas skilda arbetsfält, dit sökte sig forskare från alla länder och där levde ännu den store BOERHAAVE, »Hippocrates redivivus», som en beundrande samtid nämnde honom. Inför den fängslande naiva ursprunglighet, som fädernebygdens obesmittade folk och natur givit Linnæus i arvslott, inför den snille's gudagåva, som milda genier så rikt slösat på honom, öppnades för honom överallt portarna och lockande anbud gåvos. Man skänkte honom hjälp i hans arbeten, vid utgivandet av hans vetenskapliga verk, men man tävlade också om att erhålla hans hjälp. Är det då underligt att Linnæus dröjde sig kvar i Holland?

Den resande, som i dessa dagar färdas fram på vägen, som leder från Haarlem till Leiden, han hejdar sig kanske ett ögonblick framför en ståtlig vit byggnad, som ligger vid vägens sida, bortom grönskande mjuka gräsmattor. Är han en svensk och är han naturforskare och vet han att det stället heter Hartekamp, då gör han nog som den, vilken nu talar till eder, en gång gjorde; han vandrar in i parken, som ligger där bakom, han strövar omkring under de väldiga bokarna och han drömmer sig två sekler tillbaka i tiden, då en annan svensk här levde sina lyckligaste ungdomsår. Väl ser han nu allt sedan dess förändrat till det yttre, och trädgården och parken ha skiftat form enligt nyare tiders krav. Men minnena tala till honom i blommorna, som växa vid stigen, i fågelsången, som klingar. Och han böjer sig i vördnad för det svenska minnet på Hartekamp.

Så hette det ställe, som den holländske magnaten och vetenskapernas gynnare GEORG CLIFFORD ägde, det ställe, som Linnæus tänkte på, då han i almanackan för den 13 september nedskrev: »emottog præfecturam horti Cliffortiani». På det stället levde han ännu, när 1735 byttes i ett nytt år och där vistades han ända till hösten 1737.

Många fantastiska och rörande historier, uppfunna och utbroderade av välmenande minnestecknare, äro knutna till detta Linnæi övertagande av värden av de beryktade Cliffordska trädgårdarna och de rika samlingar, som hörde till dessa. Dikten behöver dock här ej tillgripas; i sanningen om Linnæi utveckling i Holland från obemärkthet till ledareställning ligger nog av romantik.

En av dem, som Linnæus där tidigt kom i beröring med, var HERMAN BOERHAAVE, naturvetenskapernas nestor i Holland och samtidens medicinska orakel. Det ligger något rörande i det vänskapsförhållande, som rådde mellan den unge främlingen och den äldre Boerhaave, vilkens uppskattning av Linnæus kanske bäst framgår av de sista avskedsord han från sjukbädden riktade till denne: »Jag har lefwat min tid och mina åhr, samt gjordt hwad jag förmådt och kunnat. Gud beware dig, för hwilken allt detta återstår. Det wärlden af mig äskadt har hon fått, men hon äskar långt mera ändå af dig.»

Det var Boerhaave, som hjälpte Linnæus till Hartekamp som sin ställföreträdande husläkare hos Clifford. Ute på det stället hade Linnæus en dag ett möte med Clifford och Amsterdamprofessorn Burman, vilken Linnæus nyss hade lovat att bistå med utarbetandet av ett botaniskt verk över Zeylon-floran. Clifford sökte, på uppmaning av Boerhaave, att övertala Linnæus att bosätta sig på Hartekamp, men Burman höll på det löfte han fått av denne. Då hände det sig att Burman i det Cliffordska biblioteket fick se en bok, som väckte hans stora intresse. »Jag har två exemplar därav», utropade Clifford; »det ena ger jag åt er om ni åt mig av-

står Linnæus». Burman gjorde detta, saken gjordes upp och Linnæus blev köpt för en bok.

Fri från alla yttre bekymmer, utrustad med de största möjligheter till vetenskaplig verksamhet, levde så Linnæus där i det Cliffordska hemmet ett lyckligt liv. Väl var den tiden den mest arbetsfyllda i hans levnad, men arbetet var för honom en sida av livets lycka. Det var där på Hartekamp, som hans vetenskapliga produktivitet slog ut i full blomning, det var där han blev reformatorn inom naturvetenskaperna.

Redan i det föregående har året 1735 blivit betecknat som en milstolpe mellan en förlinnéansk och en modernare naturforskning. Fanns det då en vetenskaplig naturforskning att tala om före Linnæus? Var han ej skaparen av den vetenskapen? Ja, det är en föreställning, som man nog någon gång kan få höra av dem, som blott ytligt känna förhållandena. Intet är dock oriktigare än detta. Redan i antikens dagar funnos män, som framgångsrikt studerade naturens företeelser, och när mot medeltidens slut nya strömningar bröto fram, som rubbade den okritiska auktoritetstron och sökte lösa naturens gåtor genom egna iakttagelser i naturen själv, då trädde fram talrika forskare, som under erkännansvärt arbete hopbragte betydande fonder av vetande. Man skulle med en paradox kunna säga, att dessa fonder voro alltför stora. De voro för stora därför att de ej kunde behärskas och att man saknade den metod som krävdes för att få översikt över det hela. Lärda och snillrika män sökte nog att finna den Ariadne-tråd, som skulle föra forskningen ut ur irrgångarna, men tråden man trodde sig hava funnit, var ej spunnen på det rätta sättet och den höll ej på frestningen.

Det var då som Linnæus trädde fram. Det var då han i Holland 1735 utgav sitt verk *Systema Naturæ* (hela naturens system), som i ett slag rörde vägen ur svårigheterna. Något kvantitativt omfattande verk var ej detta Linnæi arbete. Tvärtom, på allenast 11 textsidor men i stort atlasformat gav han i oerhört koncentrerad form stommen till sitt nya system över naturens trenne riken.

Här är ej stället för en ingående granskning av det Linnéanska systemet och dess principer, och själv är jag ej heller kompetent att uttala mig om annat än den botaniska delen av detsamma. I den egenskapen vill jag här särskilt framhålla den beundransvärda intuition, med vilken Linnæus utvalde som indelningsgrunder de essentiellaste delarna, det minst variabla hos plantan, blommans inre delar. Detta ger också förklaringen till att hans botaniska system, det välkända sexualsystemet, kom att vila på en fastare grund än som vid alla tidigare försök varit förhållandet. Med en ovanlig logisk skärpa, parad med Linnæi kända praktiska syn på tingen och ett sällan uppnått koncist och träffande uttryckssätt genomförde han grupperingen av växterna, och vad här sagts om växtriket gäller också i

stort sett om de båda övriga naturens riken. Varje art och varje släkte fick sin säkra och bestämda plats i systemet och, vad mera är, man kunde utan svårighet finna denna dess plats.

Men Linnæi *Systema Naturæ* innehåller icke blott en genialt utformad systematisering av växt-, djur- och stenrikena. I realiteten ligger där mycket mera, ett fixerande och stabiliserande av de begrepp, som biologen vid sin forskning har att röra sig med. Det var osäkerheten i dessa, som de förlinnéanska forskarna förgäves hade brottats med. I 38 korta, koncisa teser sammanfattade Linnæus, i ett bihang till systemet, den metod, efter vilken alla naturföremålen skulle studeras. Dessa teser blevo de lagparagrafer, som i stort sett varit normerande för den biologiska forskningen allt intill våra dagar. De blevo också ett stort upplagt program för den kommande forskningen, ett program, som Linnæus själv blott delvis hann realisera i hela dess mångsidighet, men som senare tiders vetenskap alltmera genomfört. Om det programmet har en högt sakkunnig zoologisk forskare (professor EINAR LÖNNBERG) en gång yttrat: »Ett vackrare och mångsidigare eller mera omskapande och nydanande program för naturforskningen än detta har väl aldrig någonsin framlagts.»

Det behöver väl icke framhållas, att det Linnæus nedskrev i sin *Systema Naturæ* ej var sista ordet han gav i den frågan, vilken för övrigt blott var en av de många, som han med snillets ljus belyste. Det skelett, som hans första upplaga av *Systema* bildade, gav han kött och blod i talrika senare editioner, vilka vuxo i omfång och värde. Men med det för just tvåhundra år sedan framlagda verket lade han dock grundstenen till byggnaden.

När hos oss och annorstädes någon märkligare byggnad skall resas, då bruka vi ju ofta under högtidligheter lägga ned grundstenen till densamma. Så blev icke fallet för den unge svensken där borta på Hartekamp, då han lade grundstenen till naturvetenskapernas nya palats. Det har blivit senare tiders lott att få sig anförtrott att högtidlighålla den märkesdagen.

När en byggnad blivit uppförd och står färdig, då fira vi också med fest dess fullbordande och invigning. En sådan fest kommer aldrig att frisas för vetenskapernas palats. På det kommer aldrig taklagskransen att fästas. Ty det är vetenskapens lott, det är också dess lycka att aldrig kunna föra sin byggnad under tak. Hur otaliga arbetare som än bygga på den, fogande in små stenar i murarna eller läggande dit väldiga block, så blir dock byggnaden aldrig fullbordad. Avslutningsfesten få vi icke hålla, men vi kunna fira dem, som arbetat troget och framgångsrikt på verket. Och vi, som här stå, vi böra minnas att en av grundstenarna, en mäktig hörnsten, lades av en son från just denna bygd.

LINNÆUS SOM MEDICUS VID AMIRALITETET I STOCKHOLM

AV

GUNNAR NILSON

BLAND DE NAMN, VILKA VÅR FLOTTA ELLER — SOM den ett par hundra år tillbaka i tiden kallades — Amiralitetet kan räkna såsom sina, ingår ett av Sveriges allra största, ett som är känt över hela den bildade världen men på ett annat område än sjöbataljernas, nämligen CARL VON LINNÉ. För mången torde det ej ens vara bekant, att blomsterkonungen såsom ung under sammanlagt två år och i egenskap av medicus tjänstgjorde vid den till Stockholm förlagda Escadren av Amiralitetet. Hans upplevelser i huvudstaden dessa år hava nog samt beaktats av Linnéforskningen — dock utom vad tjänsten vid flottan angår. Att i någon mån söka utfylla denna lucka i vår svenska medicinska historia och i vår kunskap om LINNÆI underbara levnadssaga är ändamålet med det följande.

Nyss återkommen från sin treåriga vistelse i Holland och Frankrike, där han ärats som en princeps botanicorum, bosatte sig CARL LINNÆUS år 1738, då 31 år gammal, i Stockholm och »ärnade här såsom Doctor försörja sig».¹ Hans blivande svärfader bergslagsläkaren och stadsphysicus i Falun, assessor JOHAN MORÆUS torde ha rått honom att slå sig ned i huvudstaden för att där »söka sin vidare fortun».² Antagligen medverkade härvid en förhoppning om snart äktenskap, ty redan året därpå, 1739 i juni, fick LINNÆUS »äga sin länge efterlängtda brud SARA ELISABET MORÆA».³ Fortuna var gunstig, i det han därtill inom få månader förvärvade en betydande praxis, »så stor som alla de andre Medici tillsammans», med »en oändelig hop», 40—60 patienter dagligen, och var därmed sysselsatt »från morgonen kl. 7 intill aftonen kl. 8».⁴

¹ LINNÉ, 8, s. 36.

² SÖDERBAUM, s. 92.

³ LINNÉ, 8, s. 39.

⁴ LINNÉ, 8, s. 39 o. 200. HJELT, 2, s. 11.

Men LINNÆI fortune var honom även i andra avseenden huld. För år 1739 antecknar han de ofta citerade raderna:¹ »LINNÆUS blifwer innom en månad *publicus Docens* på *Riddarhuset* med *pension*, *Medicus* vid *Amiralitetet* med lön, och första *Præses* af *Academien* med *distinction*». Såsom *publicus docens* föreläste han sommartiden över Botaniquen och på vintern över Bergscollegii Mineral-Cabinet. På Vetenskapsakademiens konstituerande sammanträde den 2 juni föll lotten bland dess sju stiftare på LINNÆUS att bliva dess förste præses. Till *medicus* vid Amiralitetet utnämndes han den 15 maj genom förmedling av lantmarskalken CARL GUSTAF TESSIN och chefen för Stockholmseskadern, vice amiralen THEODOR ANKARCRONA. Om man till dessa föreläsningar på Riddarhuset, det med mycken omtanke och arbete förenade deltagandet i Vetenskapsakademiens stiftelse, sjukvården å Amiralitetets nosocomium samt den stora enskilda praktiken lägger fortsatt botaniskt, zoologiskt och allmänbiologiskt författarskap jämte polemiken mot hans antagonist SIEGESBECK², så framgår det klart, att LINNÆI Stockholmsår voro fyllda av den för honom utmärkande rastlösa verksamheten.

Att börja med bodde LINNÆUS då hos en engelsk handelsagent, WILLIAM MAISTER³, i hörnet av Ferkens gränd och Österlånggatan, men överflyttade snart till nuvarande överståthållarepalatset vid Slottsbacken. LINNÆI vän och gynnare CARL GUSTAF TESSIN hade erbjudit honom att bebo den kammare, som TESSIN under sin ungarlstid själv disponerat.⁴ Efter sitt giftermål inflyttade LINNÆUS i det s. k. lilla räntmästarehuset i hörnet av Slussplan och Skeppsbron⁵, en bostad som han lämnade först med flyttningen till Uppsala i oktober 1741.

Den 5 maj 1741 utnämndes LINNÆUS i ledigheten efter LARS ROBERG till »*Theoreticus* och *Practicus Professor* i *Upsala*». Dessförinnan hade han av Ständerna förordnats vidtaga resan till Öland och Gotland, som han anträdde den 15 maj, med vilken dag LINNÆUS sålunda kan sägas ha lämnat Stockholm.⁶ Den definitiva flyttningen till Uppsala vidtog dock först den 6 oktober, ett par veckor efter återkomsten från Gotland.⁷

I betraktande av de rika minnen, LINNÆ efterlämnat inom skilda grenar av den medicinska och naturvetenskapliga litteraturen, kan det synas egenomligt, att så litet där träffas från hans tid som *medicus* vid Amiralitetet. Hans föreläsningar om dietetiken⁸ innehålla blott några få rader om slagvattnets supponerade infektiositet, färskvattnets självrening, citroner som antiscorbuticum samt önskvärdheten att minska sjöfolkets brännvinsransoner. I 1741 års almanacka finnas dock ett par korta — anonyma — uppsatser om sjöfolks hälsa och om sjösjuka. LINNÆS brev och senare avhandlingar innehålla emellertid åtskilliga meddelanden om rön och iakttagelser av

¹ LINNÉ, 8, s. 39.² FRIES, I.³ SÖDERBAUM, s. 94.⁴ LINNÉ, 8, s. 39.⁵ FORSSTRAND, s. 105.⁶ LINNÉ, 8, s. 41.⁷ FORSSTRAND, s. 144.⁸ LINNÉ, 9.

CAROLVS LINNÆVS MEDICVS:

Natus 1707 Máj. 8. Etat: 33.

LINNÆUS vid tiden för tjänstgöringen vid Amiralitetet Kopparstick av Augustin Ehrensvärd
»amica manu 1740».

medicinsk art, vilka endera uttryckligen angivas såsom härrörande från tjänstgöringen vid Amiralitetet eller också på grund av sammanhanget jämte andra omständigheter befinnas vara av detta ursprung. I det följande kommer jag att närmare ingå på dessa meddelanden. Några naval-hygieniska iakttagelser utöver de knapphändiga ovannämnda har jag dock ej funnit i LINNÉ'S skrifter.

Själv torde han ha betraktat sysslandet med flottans sjuka och praxis medica såsom ett provisorium före återvändandet till akademien i Uppsala. Detta framgår av flera uttalanden i LINNÉI brev. Såsom exempel härpå må anföras följande till SAUVAGES den 20 sept. 1740:¹ »Mortuo Rudbeckio nuper, Botanices Professore Upsaliensi, professionem ambii, qua praxim abdicare possem, solisque rebus naturalibus addictus publico inservire», d. v. s. LINNÆUS sökte den efter OLOF RUDBECK d. y:s död lediga professuren för att »kunna avsäga sig den medicinska praktiken och i statens tjänst helt och hållet ägna sig åt biologien». TH. M. FRIES anför följande av en viss skärpa utmärkta yttrande:² »Genom Guds nåd är jag nu befriad från det eländiga praktikträlandet i Stockholm; jag har erhållit den plats, som jag länge önskat mig; konungen har utnämnt mig till medicinæ och botanices professor vid Upsala universitet och derigenom återgifvit mig åt botaniken, hvarifrån jag varit biltog under tre år, som jag måst tillbringa bland sjuka i Stockholm. Om lif och helsa förunnas mig, skall Ni, som jag hoppas, nu få se mig uträtta något i botaniken.» O. HJELT³ citerar detta yttrande från FRIES, och båda uppgiva som källa ett brev till SAUVAGES daterat, enligt HJELT den 14 och enligt FRIES den 19 maj 1741. I verkligheten härrör citatet från ett LINNÉI brev till BERNHARD DE JUSSIEU⁴, daterat »Norkopie d: 19 Maji stylo veteri 1741» samt så lydande: »Nunc dei gratia a miserrimo servitio praxeos Holmiæ liberatus sum; stationem tandem obtinui, quam desideravi diu; jussu regis in Academia Upsaliensi nuper professor medicinæ et Botanices factus sum, sicque floræ redditus a qua exul per 3 annos Holmiæ inter ægros vitam degi. Si vita viresque a me aliquid in botanicis, ut spero, videbis.»

Hittills kända skriftliga vittnesbörd av LINNÉI egen hand från amiralitetstjänstgöringen torde vara lätt räknade. Det enda jag påträffat är ett av DRAKE⁵ publicerat och i Linné-Sällskapets samlingar befintligt recept från år 1740, varom mera nedan. Man kunde emellertid med skäl förmoda, att arkiven, särskilt Flottans och Medicinalstyrelsens, borde innehålla handlingar rörande LINNÉI Stockholmsår. Så vitt jag haft mig bekant, hade inga efterforskningar med hänsyn härtill företagits, varom jag inledningsvis erinrat. Då jag genom Linné-Sällskapets sekreterare, bibliotekarien

¹ D'HOMERES-FIRMAS, Lettre IV, s. 29.

² FRIES, I, s. 304.

³ HJELT, 2, s. 19.

⁴ JUSSIEU, s. 193.

⁵ DRAKE, s. 26.

A. UGGLA erfor, att doktor EMIL HEDLUND vid forskningar för annat ändamål i Medicinalstyrelsens arkiv påträffat akter undertecknade av LINNÆUS själv, utgjorde detta meddelande för mig en välkommen anledning att sätta en länge närd tanke i verket och i ovannämnda syfte genomgå arkiven.

Innan jag går in på de fynd, som röra honom själv, torde det vara lämpligt att i korthet redogöra för den miljö, varuti LINNÆUS gjorde sitt inträde vid Amiralitetet. Såsom han själv uppgiver, lockades han av dess sjukhus, som säges hava rymt ända till ett par hundratal patienter. Någon enhetlig sjukhusbyggnad fanns icke, utan de sjuka vårdades i en mängd små oansenliga timmerstugor, de s. k. Baraquerne. Före år 1738 voro dessa förlagda till Djurgårdens sydvästra udde mitt emot Kastellholmen, på dåtida kartor¹ angivna i olikartade komplex. Baraquerne uppfördes i flera omgångar av färdighugget virke från Åland, vilket skeppades över till huvudstaden. År 1671 funnos ej mindre än 30 sådana små sjukhus. De mätte 20 fot i fyrkant och synas vid behov ha använts även för inkasering. På 1600-talets slut voro vid Baraquerne anställda ej mindre än 8 sjuksköterskor, hustrur eller döttrar till underofficerare; två båtsmän skaffade fisk genom notdragning i angränsande vatten, och mjölk levererades från egna kor. Ett särskilt rum var upplåtet till patienter med »Frantzoserne att cureras i».² Efter nära 70 års användning utdömdes emellertid de gamla sjukstugorna på Djurgården strax före LINNÆI tillträde såsom »ej tienliga at repareras» och nya Baraquer uppfördes på Kastellholmen enligt Statskommissionens resolution den 12 januari 1736.³ Ett inventeringsinstrument över byggnader tillhörande Stockholmseskadern i riksdagsberättelsen den 30 juni 1746 upplyser nämligen härom följande: »Baraquerne under entreprenad byggda på Kastellholmen med torftak år 1737 och 1738 äro efter nödtorften alla år så til tak som fönster för de siukas bekvämlighet försedda.» Dessa baracker återfinnas emellertid icke på någon dåtida karta över Kastellholmen. På grund av terrängförhållandena kunna de dock icke ha legat annorstädes än söder om brofästet på norra delen av holmens västra strand, där sedan början av 1800-talet »Stora sjukhuset», sedermera skeppsgossekasern och numera det s. k. hantverkarbostadshuset är beläget.

En särskild medicinalstat fanns under åren 1739—1741 endast för flottans avdelning i Karlskrona, som hade en amiralitetsmedicus åtnjutande fast lön, jämte ett antal fältskärer.⁴ Stockholmseskadern däremot saknade vid den tiden läkare på stat, och LINNÆI företrädare NILS BOY, som för

¹ ROSENFELT-WIKMAN 1701, TILLÆUS 1733 samt HAUSVOLEFF 1736 och 1739.

² ZETTERSTEN, s. 110 o. 144.

³ Flottans ark. XII.

⁴ Riksark.: Statskontorets ark. VIII.

åren 1737 och 1738 utnämndes till medicus vid Amiralitetet därstädes, avlönades genom medel från »detta Amiralitets besparingar». Den för Stockholmseskadern år 1739 gällande staten¹ upptager därför blott bland »Holmbetiente» en bardberare med 200 dlr smts årlig lön och bland »Baraque och Siukhusbetiente» en uppsyningsman med lön om 150 samt en stugvaktare med 62: 5³/₄ dlr. smt. Uppsyningsmannen torde ha haft fri bostad i någon av barackbyggnaderna, och den under LINNÆI tid tjänstgörande bardberaren G. H. KRANERT åtnjöt ett årligt personligt lönetillägg om 150 dlr smt.

Vad angår rangställningen, så voro amiralitetsmedici likställda med assessorer i Collegium medicum, d. v. s. motsvarande ryttmästare eller kaptenen vid armén.²

Under här ifrågakvarande tid bestod den till huvudstaden förlagda eskadern³ av 4 fregatter, 4 större bestyckade pråmar, 1 bombkitz (tvåmastat mörsarbestyckat fartyg), 1 brigantin, 23 galärer och 8 mindre fartyg (jakter, espingar, huckertar och slupar). Galärerna, som utgjorde huvudparten, voro av olika storlek, de flesta med 250—300 mans besättning, varav 150—200 man från armén för rodden och det av två kanoner bestående artilleriet. Tjänsten var ansträngande med besättningen fördelad på blott två vakter. Till sjöss sov man helt enkelt under ett uppspönt tält; annars begagnades i stor utsträckning inkvartering å skärgårdsöarna och i kustorterna. Allt efter galärernas storlek uppgick antalet åror till 22 å 11 par, och var åra tog 5 roddare i anspråk.⁴ Besättningslistorna för de större fartygen upptogo två, för de mindre en bardskäregesäll. Av brist på personal fingo även förstnämnda fartyg i allmänhet nöja sig med en enda gesäll. Deras uppbörd förvarades i »fäldtkistor», en för varje fartyg, och i »corpuskistor» å flaggskeppen, de sistnämnda med reserver för resp. fartygsförband. Galärerna voro uppkallade efter 1600- och 1700-talens riksråd såsom »Sparre», »Tessin», »Banér» m. fl. eller buro sådana namn som »Lustig», »Näswis», »Hurtig», »Stå bij», »Töfwa litet». Bombkitzen hette »Ljungelden». Småfartygen hade ofta lustiga namn såsom »Pütz Weg», »Snapp Upp» o. dyl. Ett par bestyckade pråmar stoltserade med namnen »Hercules» och »Swenska Leijonet».⁵

Det nuvarande stationsbefälhavareämbetet motsvarades av chefskapet för Kongl. Amiralitetets Escadre i Stockholm. Denna post bekläddes av vice amiralen THEODOR ANKARCRONA, sedermera amiral och landshövding i Stockholms län samt bekant för sitt hjältemod vid överförandet av Carl XII till Skåne efter Stralsunds uppgivande år 1715.⁵ Denna bedrift var säker-

¹ Riksark.: Statskontorets ark. VIII.

² GÜNTHER, V, s. 375.

³ Flottans ark. XII.

⁴ WRANGEL, s. 55.

⁵ UNGER, bil. 7. — Natten mellan den 10 och 11 december arbetade sig ANKARCRONA då med konungen jämte tre uppvaktande ombord i en med blott 6 roddare bemannad öppen

ligen en av anledningarna till att ANKARCRONA, som då hette CHRISTOFERS, efter några år upphöjdes i adligt stånd. Han var född 1687, hade i unga år skaffat sig utbildning i örlogstjänsten genom tjänstgöring i franska och engelska flottorna samt skildras såsom en utmärkt karaktär, duglig sjöofficer och framstående ämbetsman. ANKARCRONA hade utgått från en gammal köpmanssläkt och var mycket intresserad på det ekonomiska området, förvärvade stor förmögenhet samt grundade det ännu i hans släkt bibehållna fideikommisset Runsa i Uppland vid Mälaren. År 1740 ledamot av den strax förut stiftade Vetenskapsakademien, var han 1744 dess præs. Han ingick under flera år såsom ledamot av direktionen för Ostindiska kompaniet samt uti den vid mobiliseringen till 1741 års krig mot Ryssland förordnade Kongl. Utrustnings-Commissionen. Om ANKARCRONAS medverkan vid utnämningen till medicus vid Amiralitetet berättar LINNÆUS själv: »Emedlertid hade Gref TESSIN talat med Ammiral ANKARCRONA, att som vacance existerade äfter Doctor BOJE (BOY) wid Ammiralitets-Medici beställningen i Stockholm, han därtill skulle kalla LINNÆUM; ty skickar Ammiral ANKARCRONA äfter honom, föreställandes honom vacancen, samt huru en sådan Botanicus kunne hafva tillfälle på Baraquerna försöka *Simplicium vires*, och att om LINNÆUS wille söka sysslan, han då skulle komma allena på förslaget, hwilket skedde, och LINNÆUS blifwer af Hans Maj:t utnämnd till Ammiralitets-Medicus d. 3 Maji — —».¹ Mellan LINNÆUS och ANKARCRONA grundades härigenom ett vänskapsband, som varade ända till den sistnämndes år 1750 timade fränfalle. Liksom så många andra, blev också ANKARCRONA på så sätt intresserad för botaniken och stod efter 1742 i ständig kontakt med LINNÆUS.² På Runsa planterades en del sällsynta växter, och amiralen gav LINNÆUS anledning till en i Vet. Acad. Handl. 1742 meddelad »Beskrifning på et slag Ostindiska Ärtor, som äro tienlige uti Sten-Passionen». År 1749 meddelade han själv en »Beskrifning om Berberis trån eller buskar, deras frukt, art och beskaffenhet, samt stora nytta i hushåll, til at bespara en del penningar, som gå ur Riket för Citroner och Citron-Saft».³ Häruti anföres angående »des sköna och förträffeliga saft», att den

slup tum för tum fram genom den nyfrusna isen i sundet mellan Rügen och fastlandet, allt under ständig beskytning från de fientliga kustforten. Konungens slup åtföljdes av två smärre jakter med bl. a. hans turkiska fordringsägare ombord. Först kl. 4 e. m. den 11 december nåddes öppet vatten utanför den lilla ön Jellen invid Rügen. Den kungliga slupen undslapp oskadd, men i åtföljande jakter hade 10 personer nedskjutits eller sårats. Vid Jellen var emellertid den för konungens överbefäl befärlade brigantinen »Snapp Upp» ej tillstädes, utan Hans Maj:t fick embarkera på en händelsevis anträffad gammal lastgalliot »Hwalfisken», på vilken man avseglade. Ute till sjöss sikades dagen därpå vid middagstiden äntligen »Snapp Upp», som den 13 landsatte konungen i Trälleborg. (Konteramiralen J. HÄGG har i en oljemålning, nu tillhörig konteramiralen STEN ANKARCRONA, fäst denna händelse på duken. Se E. HÄGG, s. 21.)

¹ LINNÉ, 8, s. 38.² HORN, s. 59.³ ANKARCRONA, I.

kunde ersätta en »myckenhet Citroner, som årligen införskrifves och merendels åtgår till den välsmakelige hälsosamme Ängelske drycken kallad *Punch*», samt att den — saften — är »Et utomlands bepröfvadt Antidotum emot skörbjugg, hvarföre Matroserne på Ost- och West-Indie-farare hvar vecka eller oftare, när tilfälle gifves, blifva plägade med denna dryck». I ett par smärre meddelanden år 1750 redogör han för anläggande av sparris-sängar¹ och för utfodring av får med tobaks- och solblommestjälkar², vilka först med någon tvekan åtos av djuren men befunnos giva ett både mörkt och fett kött. I sin egenskap av direktionsledamot vid Ostindiska kompaniet lämnade ANKARCRONA LINNÆUS bistånd genom att på rekommendation av Vetenskapsakademien och medelst »starkt bearbetande» emot sex competitorer skaffa den som botanicus kände prästmannen CHRISTOPHER TERNSTRÖM tillstånd att medfölja ett av kompaniets skepp till Kina att där göra samlingar för LINNÆI räkning.³

LINNÆI närmaste man vid sjukvården i Baraquerne var mästervälskären vid Kongl. Amiralitetet GEORG HEINRICH KRANERT. Om denne man har hittills föga varit känt. P. J. BERGIUS⁴ förbigår honom alldeles, likaså AXEL KEY⁵; O. HJELT⁶ upptager honom endast i en förteckning över dåtida välskärer, och SACKLÉN⁷ ägnar honom blott en halv sida. I Flottans arkiv finnes emellertid en egenhändig meritförteckning av KRANERT⁸ — synbarligen bilaga till någon ansökan — vilken sprider mera ljus över hans levnadslopp. Samma arkiv innehåller därtill av honom en mängd memorial om patienter samt rekvisitioner för sjukbarackerna. Vid gemensamma undersökningar hände det, att även KRANERT undertecknade av LINNÆUS själv skrivna sjukbetyg. Ej blott härav utan även av andra på liknande sätt gemensamt underskrifna handlingar framgår, att LINNÆUS i KRANERT hade en trägen och värdefull medhjälpare. Dennes meritförteckning visar, att hans utbildning ej blott i kirurgens utan även i accoucheurens yrken för sin tid var både grundlig och mångsidig. Jag begagnar därför tillfället att ur ifrågavarande förteckning ävensom med ledning av övriga handlingar i i Flottans arkiv här komplettera SACKLÉNS uppgifter.

GEORG HEINRICH KRANERT var född i Tostedt, Lüneburg år 1685. Vid 20 års ålder kom han år 1705 till Stockholm och började sin kirurgiska utbildning i lära hos en äldre släkting, välskärmästaren och hovkirurgen JOHAN KRANERT. Denne synes ha intagit en framstående plats inom skräet, enär han år 1707 utsågs både till ålderman⁹ och ordförande i Chirurgiska societeten¹⁰ dock utan att tillträda sistnämnda hederspost. I vilket släktskapsförhållande KRANERT d. ä. och d. y. stodo till varandra, har jag ej lyckats utröna.

¹ ANKARCRONA, 3.² ANKARCRONA, 2.³ LINNÉ, 8, s. 172 och HORN, s. 60.⁴ BERGIUS.⁵ KEY.⁶ HJELT, I, III, s. 705.⁷ SACKLÉN, I, s. 859.⁸ Flottans ark. XIII.⁹ KEY, s. 49.¹⁰ SACKLÉN, I, s. 846.

GEORG HEINRICH lämnade emellertid Stockholm redan efter ett år för att fortsätta i »professionen» först i Danzig och sedan 1707—1710 i Köpenhamn, där »conditionerande» hos regementsfältskären KEIMETER samt bevisande tvenne kollegier i medicin av doktor WAGNER. År 1710 avlade KRANERT d. y. sin kirurgiska examen i Köpenhamn och anställdes omedelbart i dansk örlogstjänst såsom fältskär på skeppet »Oldenburg». I denna egenskap deltog han i träffningen vid Kjöge bukt den 4 oktober mot HANS WACHTMEISTERS flotta. KRANERT lämnade emellertid snart den danska tjänsten för fortsatt utbildning i Frankfurt a. M. — uti kirurgien hos fältskären SCHUDI och i accouchements hos doktor BRAUNER därstädes.

År 1713 är KRANERT i Stockholm, fortfarande konditionerande hos sin äldre släkting. Sin svenska examen absolverade han dock först år 1716 inför Chirurgiska societeten och dess överdirektör SALOMON SCHÜTZER. Samma år blev han ledamot av denna societet, alltså efter 10 års studier in- och utomlands. För den praktik, som nu vidtog i huvudstaden, torde han alltså hava varit väl förberedd. Så småningom ingick KRANERT vid Amiralitetet, bevistade flera sjöexpeditioner samt erhöi år 1725 amiral TAUBES och år 1734 kungl. fullmakt såsom mästefältskär därstädes. I denna egenskap förestod KRANERT under åren 1725—1737, såsom han själv säger, »allena Amiralitetssjukhuset utan någon Medici tillhielp». När LINNÆI företrädare vid Amiralitetet NILS BOY tillträdde tjänsten år 1737, synes denne alltså likom senare LINNÆUS ha tagit sjukvården vid Baraquerne i egen hand. Efter LINNÆI avgång år 1741 övertogs denna tjänstgöring ånyo t. v. av KRANERT, som därom antecknar, att han »under escadrens utrustning förestått både Medici och Chirurgi åhliggande, helst då warande Doctor LINNÆUS tagit afsked». Sin tjänst vid Amiralitetet synes KRANERT ha skött till belåtenhet, ty han åtnjöt, som förut nämnts, sedan 1739 personligt lönetillägg. På skäl, som ej framgå av handlingarna, sökte han avsked år 1739, vilket dock ej beviljades, enär ingen ersättare stod att få. Han kvarstod i tjänst till 1748, då han efter ansökan på grund av »siuklighet och aftagande krafter» fick avsked med en pension om 175 dlr smt. KRANERT synes emellertid inom kort ha tillfrisknat, ity att han redan 1749 genom ny kungl. fullmakt åter anställdes i sin förutvarande befattning. Han var ännu vid hög ålder i tjänst år 1761, då en av honom gjord ansökan om transport till motsvarande syssla vid flottan i Karlskrona blev avslagen. KRANERT avled två år senare, 78 år gammal, 1763.

KRANERTS obstetriska verksamhet är av ett visst intresse. Han gick nämligen under flera år »archiatern VON HORN till handa såsom då varande Accoucheur för barnmorskorne». Sedan efter VON HORNS död år 1724 assessorn NORDENHEIM förordnats till »Informator för Barnmorskorne» fortsatte KRANERT på samma sätt hos denne. Härom berättar han, att år 1727 blev »en justifierad qvinna» på Södermalm »till anatomisalen förd, då

af honom (NORDENHEIM) och mig publique demonstration skedde för barnmorskorne uti deras syssla». Utom de av DJURBERG¹ skildrade offentliga »anatomierna» i stadshuset vid Götgatan har sålunda därstädes ännu en sådan avhållits, om också synbarligen endast för barnmorskor. Kungl. Maj:t hade den 8 mars 1726 medgivit, att liköppningar finge äga rum å avlidna barnaföderskor genom försorg av medici samt chirurgi och till barnmorskornas undervisning.²

Såsom uppsyningsman vid Baraquerne tjänstgjorde på LINNÆI tid en HINDRICH BRODTHAGEN.³ I Amiralitetskommissariatets diariier finnes för denne särskilt upplägg med rekvisitioner å proviant, ljus, ved m. m. och härav föranledda resolutioner. Av namnet att döma kan förmodas, att BRODTHAGEN varit en tysk fältskär, men han förekommer icke hos någon av här närmast ovan citerade författare, ej heller uti en av H. WISTRAND⁴ upprättad förteckning över olegitimerade utöfvere av yrket. Möjligen var BRODTHAGEN en fältskärsgesäll, som ej lyckats avlägga examen.

Under Stockholmsåren hade LINNÆUS mycket att göra med den kände mekanikern och konstruktören, kaptenen vid fortifikationen MÅRTEN TRIEVALD (född 1691). LINNÆUS benämner honom »den wittra capitain» och säger, att han »gick hafwande med en Wettenskaps-Academies inrättande på moders-målet i Residence-Staden».⁵ Tillsammans stiftade de också år 1739 den Svenska Vetenskapsakademien. TRIEVALD gjorde LINNÆUS bekant med CARL GUSTAF TESSIN och skaffade honom det föreläsningsgratual från Bergscollegium, som TRIEVALD själv redan 1726 innehafte men som sedermera indragits.⁶ Den mångsidige konstruktören sträckte sig även in på det navala området med en »Väderväxlings Machin» för större fartyg, först publicerad 1741. Densamma utgjordes av en dubbel handdriven och flyttbar luftpump med tvenne bälgar, varifrån luften genom trätrummor under och mellan däcken kunde endera evakueras eller förnyas inombords.⁷ Maskinen hade vid demonstration vunnit Konungs och Råds bifall samt anskaffades för varje skepp. Den infördes också på franska örlogsflottan och synes där hava uthärdat konkurrensen med andra liknande apparater såsom SUTTONS dragrör och HALES ventilatorer.⁸ Det torde därför kunna förmodas, att LINNÆUS och »den wittra capitain» haft beröringspunkter även på det navala området. Såsom nedan anføres, har TRIEVALD antagligen också lämnat LINNÆUS bidrag till terapien vid reumatism.⁹

Ovan är redan med LINNÆI egna ord anført, hur hans utnämning till medicus vid Amiralitetet kom till stånd. På den tiden söktes icke statens

¹ DJURBERG.² HJELT, 1, III, s. 324.³ Flottans ark. X.⁴ Med.-styr. bibl. XVII.⁵ LINNÉ, 8, s. 37.⁶ FRIES, I, s. 255.⁷ TRIEVALD. ⁸ V. DÜBELN, s. 9. ⁹ LINNÆI »Vademecum», s. 142. Handskr. XVIII.

läkartjänster, utan vederbörande myndigheter, bl. a. militära chefer, avgåvo antingen utan vidare eller också efter Collegii medici hörande vid inträffande ledigheter underdåniga förslag å de läkare, som ansågos böra komma i fråga och befunnits villiga. Om Collegium fått tillfälle att avgiva förslag, följdes detsamma dock ingalunda alltid.¹ Genom en kungl. förordning den 27 februari 1739 hade stadgats, att sådana förslag skulle upprättas inom två månader efter inträffad ledighet, men Amiralitetskommissariatets underdåniga framställning angående LINNÆUS avlämnades först den 3 maj 1739, mer än fyra månader efter företrädarens, NILS BOYS, död på själva nyårsdagen s. å. Collegium medicum blev därvid icke åtsport², något som förklarar ANKARCRONAS ovan anförda kategoriska yttrande, att LINNÆUS »skulle komma allena på förslaget».

Amiralitetskommissariatets underdåniga förslag beträffande LINNÆI utnämning till medicus vid den till Stockholm förlagda Escadren är så betydande med hänsyn till åtskilliga omständigheter av intresse, att jag anför detsamma in extenso.³

»Stormächtigste Allernådigste Konung.

Uppå Commissariatets underdåniga föreställning mände Eders Kongl. Maj:ts genom skrifwelsen af den 26 maj 1737 och den 11 julii uti förledit åhr i nåder förordna, det afledne Assessoren i Kongl. Collegio Medico Doctor BOJ skulle emot 200 Dr Smts åhrligt arfwode hafwa inseende öfwer det wid denna Escadre siuka manskapets skiötsell och botande, emedan den på Staten bestådde Ammiralitets Barberaren hwarken kunde medhinna at ensam hafva så tidig och noga wård öfwer de många siuka, som tid efter annan inläggas uti Baraquerne, ej heller hafva så tillräckelig kundskap och erfarenhet uti de stycken som till inwärtas siukdomars botande och häfwande fordras, händst sådant icke till dess metier hörer eller af honom påstås kan. Det igenom högstberörda nådiga förordnande påsyftade hälsosamma ändamål kan Commissariatet i under dånighet betyga wara så wida wunnit, at mindre afgång på manskap under de förflutne begge åhren skiedt i proportion af de siukas antal, än tillföre hwarigenom icke allenast Eders Kongl. Maj:ts och Cronans tjenst i anseende till arbetets bättre bedrifwande blifwit befordrat, utan ock tyckas de af Besparingarna bestådda 200 Dr Smt åhrligen till det mästa blifwit besparade genom det at manskapet på kortare tid blifwit till hälsan återställt och derigenom mindre kostnad till medicamenter blifwit anwänd.

Nu mände wäl Commissariatet i underdånighet berätta at assessoren Doctor BOJ för någon tid sedan med döden afgådt: — men alldenstund omständigheterna med det siuka manskapets skiötsell blifwa enahanda som uti de förledne åhren och tiden nu instundar at det ifrån Findland till arbete uti innewarande åhr uppfordrade manskap snart skall ankomma samt emedan en del af det hit ankomna manskap som till ansenligt antal sig bestiger blifwit siuka; Fördenskull underställer Eders Kongl. Maj:ts nådiga bifall Commissariatet i underdånighet, om icke någon förfaren Doctor Medicinæ mot 200 Dr Smts åhrligt arfwode af

¹ HJELT, I, I, s. 535—536.

² Riksark. II, Med.-styr. ark. V o. VII.

³ Riksark. II.

detta Amiralitets besparingar till inseende öfwer de siuka må antagas, hwartill Commissariatet för dess underdåniga del skolat anmäla Doctoren CARL LINNÆUS som för dess förwärfwade kundskap uti Botaniquen samt erfarenhet i Medicinen äger mycket loford och i anseende till det förra tyckes bäst kunna betiäna de siuka med här i landet wäxta örter såsom med deras constitution naturligt wis mäst öfwerens kommande, hwarigenom ock någon besparing uti omkostnaden för medicamenter torde kunna erhållas. Framhärda med diupaste nijt och Soumission

Stormächtigste Allernådigste Konung

Eders Kongl. Maj:ts

Stockholm

d. 3 Majj 1739

Allernådigste och tropligtigste
tjänare och undersåte

T. Ankarcrona

Carl Ridderstolpe E. Hausswulf

B. G. Berghman

Egendomligt nog har LINNÆUS själv förväxlat dagarna i maj månad 1739,¹ och hans uppgift, att utnämningen ägt rum den 3 maj, är oriktig. Som ovan synes, avgav ANKARCROMA den dagen sitt underdåniga förslag. Till medicus vid Amiralitetet utnämndes LINNÆUS först den 15 i samma månad. Rådsprotokollet för denna dag innehåller nämligen följande moment:²

»Dito. Stockh. Amir. Commiss. Bref af d. 3 Maji, deruti hemställes, om icke någon förfaren Doct. Medic. mot 200 D^r S^{mts} arfwode av bem^{te} Amiralit. besparingar till inseende öfwer de siuka må antagas, äfter som det år 1738 med Assess. Boy skedt, hwar till Doct CARL LINNÆUS föreslås.

Hwilket, i anseende till de bijbragta skiäl och omständigheter, blef bewiljat.»

Den på grund härav utfärdade fullmakten lyder.³

»Friedrich etc. Som Wi uppå Eder underdåniga föreställning och anmälan af den 3 i denna månad i nåder bifalla, det Doctoren CARL LINNÆUS, som för dess förwärfwade kunskaper uti Botaniquen samt erfarenhet uti Medicinen eger mycket loford, må antagas att hafwa inseende öfwer det wid denne Escadre siuka manskapets skiötsel och botande samt på samma sätt som Wi til förene för afledne Assessoren Boij i nåder fastställt, deremot åtnjuta två hundra daler silfwer^{mt} årligt arfwode af detta Amiralitetets besparingar; alltså etc.

Stockholm i Rådskammaren den 15 Maji 1739.

Under Hans Maj:ts vår allernådigste Konungs frånvaro:

<i>A. Baner.</i>	<i>S. Lagerberg.</i>	<i>J. Cronstedt.</i>	<i>Sam. Akerhielm.</i>
<i>Olof Nordenstråle.</i>	<i>G. F. v. Rosen.</i>	<i>E. G. Wrangel.</i>	
<i>O. Cederström.</i>	<i>A. Posse.</i>	<i>Carl Ehrenpreuss.</i>	

¹ LINNÉ, 8, s. 39.

² Riksark. I.

³ Flottans ark. XI.

Kongl. Statscontoiret skrev redan den 19 maj om utnämningen till Commissariatet »på dragande kall och embetets vägnar», att ämbetsverket »har ej underlåta bort Kongl. Maj:ts nådigste förordnande — — — härmedelst välment att notificera till nödig efterrättelse».¹

Åberopandet av LINNÆI »kundskap i Botaniquen» från såväl medicinsk som ekonomisk synpunkt stämmer väl överens med frihetstidens uppfattning i dessa ting. Man sökte på alla sätt reda sig med landets egna resurser i den övertygelsen, att våra inhemska växter innehöllo värdefulla medicinskt verksamma beståndsdelar och att dessa borde prövas. Sundhetskommisionen hade år 1738, då det var fråga om anläggande av ett sjukhus i Stockholm, härutinnan bl. a. betonat föreskriften i medicinalordningens § XI »om undersökning, huruvida de örter och simplicia, som här i landet växa, kunna med nytta brukas, i stället för andra, som ifrån widt aflägsna orter med omkostnad hitförskrifwas».² Tanken på en örtagård med sådana medicinalväxter under den unge blomsterfurstens hägn var nog ej heller främmande för ANKARCRONAS förslag.³ Denne gör f. ö. däruti uttalanden om sakkunnig läkarvård vid invärtes sjukdomar ej blott i vad rör fördelar för patienterna själva utan även med hänsyn till personalens tjänstbarhet och statsverkets utgifter. Om han också härvid i huvudsak endast berör sjukvården, så peka dock hans ord hän på en börjande uppfattning om både profylax och hygien samt vittna om ANKARCRONAS goda omdöme såsom sjöofficer och ämbetsman, långt före sin tid. Hur litet emellertid den dåtida läkarvetenskapen förmådde vid epidemier, utan kunskap som den var om farsoternas virus och infektionsmodi, det fick landet bittert erfara inom blott två år, alltifrån början av det sedermera i hela sin fortsättning så olyckliga kriget mot Ryssland.

Det torde få anses som en egendomlighet, att beställningen såsom medicus vid Amiralitetet i Stockholm, oaktat icke uppförd på stat, tillsattes genom kungl. fullmakt. Så skedde även, som bl. a. framgår av rådsprotokollet, med LINNÆI både företrädare och efterträdare. Avlöningen genom medel från besparingarna är också ägnad väcka förvåning, ty sådana tillgångar kunde ju komma att tryta. Denna anställningsmodus torde ha motsvarat nutida anställning över stat eller på förordnande, och det får väl förutsättas, att om ingen lön utgick, så upphörde i och därmed även tjänstgöringsskyldigheten. Härmed stämmer också väl överens, att varken BOY eller LINNÆUS i de officiella handlingarna benämnas amiralitetsmedici; de voro medici vid Amiralitetet. Dessutom tyder detta på att i viss mån provisoriska förhållanden rådde vid flottans, då endast sedan några årtionden till Stockholm återbördade avdelning. Först år 1757 uppfördes medicus vid Amiralitetet därstädes på stat, synbarligen i samband

¹ Flottans ark. XI.
s. 263.

² PETERSSON, s. 8.

³ Se JUSSIEU, s. 188. FRIES, I,

med galäreskaderns utbrytande från huvudflottan och organisationen av Arméens flotta, vilken dock t. v. ägde bestånd endast för ett årtionde.

Det LINNÆUS och hans kolleger tillerkända lönebeloppet, 200 dlr smt, var påfallande litet samt ej högre än vad som enligt stat tillkom amiralitetsfältskären på Skeppsholmen. Såsom förut är nämnt, åtnjöt denne därtill ett personligt lönetillägg om 150 dlr årligen. Lönerna vid medicinalstaten i Karlskrona voro betydligt högre och uppförda på ordinarie anslag, nämligen år 1739¹ för amiralitetmedicus 600 dlr smt och för fältskärerna lika mycket, varvid dock för de sistnämnda ingick skyldighet att själva avlöna sina barberaregesäller. Såsom i fortsättningen kommer att närmare beröras, var i Karlskrona amiralitetsmedici ställning även en annan och skyldigheterna mera omfattande än i Stockholm. Den förstnämnde var ända sedan 1659 uppförd å stat.²

Tidens invecklade myntsystem gör, att man endast tillnärmelsevis kan bilda sig en uppfattning om LINNÆI inkomster under Stockholmsåren. TH. M. FRIES uppgiver³, att LINNÆUS år 1739 haft »2,700 dlr årlig inkomst på ordinair stat», varuti väl torde vara inräknade de 600 dlr smt, som utgingo för föreläsningarna på Riddarhuset.⁴ Själv antecknar LINNÆUS för sistnämnda år⁵, att han »förtjänade sig nu och sedermera i *Stockholm* åhrligen 9,000 Daler Koppm:t», en inkomst, som dock förefaller att härröra blott från den enskilda praktiken. Under sistnämnda förutsättning samt att först berörda 2,700 dlr utgjorde kopparmynt, kan det alltså förmodas, att LINNÆUS dessa år haft en totalinkomst av omkr. 11,700 dlr kopparmynt, ett belopp som i nutida valuta — och myntvärdets fall oberäknat — skulle motsvara omkr. 4,500 kr. Vid förflyttningen till Uppsala fick LINNÆUS vidkännas en avsevärd reduktion av sina inkomster genom avståendet från praktiken — »auream praxin» — och emedan ingen professorslön fanns ledig, så länge ROBERG ännu levde.

Enligt vad man numera vet, lämnade Amiralitetet år 1681 Skepps- och Kastellholmarna i Stockholm samt Djurgårdsområdet mitt emot med undantag av ett par smärre strandremsor och återvände ej dit förrän efter 35 år.⁶ Dessemellan voro flottan och dess myndigheter under 6 år förlagda till Kalmar samt den övriga tiden i Karlskrona. När år 1716 en eskader ånyo förlades till huvudstaden, nödgades Amiralitetet därstädes undan för undan återförvärva sina forna områden, vilka under interimstiden disponerats av hovet, armén och andra myndigheter. Stockholmseskaderns organisation måste ånyo byggas upp under att börja med provisoriska förhållanden.

¹ Riksark.: Statskontorets ark. VIII.

² HJELT, I, III, s. 204.

³ FRIES, I, s. 258

⁴ FRIES, I, s. 257.

⁵ LINNÉ, 8, s. 39.

⁶ Benäget meddelande av konteramiralen G. UNGER.

Detta tog sig uttryck även i föreskrifterna för läkare och sjukvårdspersonalen. Ett förnyat reglemente för medicinalstaten vid Amiralitetet i Karlskrona utfärdades av Kungl. Maj:t 20 aug. 1735.¹

Omr. 1¹/₂ år senare fastställdes »Kongl. Maj:ts nådiga Reglemente, hwarefter Medicus, Apotequaren och Mästerfäldtskiären vid Amiralitetet härstädes, med deras gesäller sig i underdånighet hafwa att rätta. Gifwen i Stockholm i Rådskammaren den 7 Martii 1737».² Det torde, såsom förut är antytt, böra observeras, att här ej talas om »Amiralitetsmedicus», såsom i 1735 års reglemente för flottan i Karlskrona utan om »Medicus». Detta 1737 års reglemente gällde alltså för LINNÆUS, när han tillträdde befattningen vid Amiralitetet i Stockholm. Då detsamma belyser tjänstgöringsförhållandena, anser jag på sin plats att nu något redogöra för dess innehåll.

Fri sjukvård och fri medicin genom amiralitetsfältskären och hans gesäller bestods såväl i land som ombord åt underofficerare och manskap samt dessutom åt hantverkare jämte skepps- och ringaregossar. Övriga, d. v. s. officerare och tjänstemän, ägde i land själva »betala deras medicamenter och jemväl förnöja vederbörande, som med dess curerande möda hafwa», men åtnjöto vid sjökommendering samma förmåner som underofficerare och manskap. Någon skyldighet för medicus vid Amiralitetet i förevarande avseende omnämnes icke, utan torde hans åliggande ha varit reglerat genom uttrycket i fullmakten »att hafwa inseende öfwer det wid denne Escadre siuka manskapets skiötsel och botande».

Vid fartygsrustningar ägde ej blott medicus utan även mästerfältskären »författa præscriptioner» om de medikamenter m. m., varmed fältkistorna skulle förses. När leveransen inlades i desamma, ålåg det mästerfältskären att vara tillstädes. Efter sjötågens slut återlämnades oanvänd medicin till apoteket eller också förbrukades den i sjukbarackerna.

Mästerfältskären var skyldig att med sina gesäller »dagligen i Baraquerne och Qwarteren upwachta och skiöta de siuka», som därtill voro berättigade, men jämväl att »låta betiena Staten i gemen med bardberande». Vid flottans avdelning i Karlskrona övervakades enligt föreskrifter i reglementet denna tjänstgöring av amiralitetsmedicus.

För journalföringen eller, som det hette, »sjukboks förande» voro bestämmelserna utförliga. Det ålåg amiralitetsfältskären att »med egen hand» införa dagarna för in- och utskrivning jämte diagnos samt att månatligen ej blott med underskrift bestyrka sjukböckernas riktighet utan även »till den commenderande flaggmannen berätta, huru med de siuka i framförflutna månaden aflupit». Karlskronareglementet föreskrev, att amiralitetsmedicus själv skulle »bese» de invärtes sjuke och »sjelf inskrifwa dem».

En paragraf stadgade, att amiralitetsfältskären »bör ej underlåta at

¹ Riksark. III och HJELT, I, III, s. 166.

² Riksark. III.

hos Commissariatet påminna angående de siuka i Baraquerne, at de niuta sådan tienlig mat och dryck, som bestås», något som i Karlskrona också tillkom amiralitetsmedicus.

Vid sjukmönstringarna i Baraquerne skulle fältskären vara tillstädes för att giva besked om vilka som kunde friskskrivas och vilka som skulle kvarstanna. Därvid närvaro även i kvarter sjukskrivna, och ålåg det fältskären att dagen förut »visitera» samtliga dessa sjuka för att »så mycket tryggare kunna säga des mening».

För kommendering av bardberaregesäller på »Gallerer och Fartygen» ägde fältskären tillse, att »beskiedlige och erfarne personer blifwa tildelte» samt att om »främmande gesäller» måste antagas, examinera dem och däröver till Commissariatet avgiva rapport. Innan de nyantagna embarke-
rade, fingo de »aflägga deras Eed».

»När operatio chirurgica förrättas skall, såsom at afsättia Been eller Arm, eller ock at Trepan skall brukas, med mera dylikt», skulle amiralitetsfältskären »adjungera sig någon af Stadsens Chirurgis». Det var vidare hans skyldighet att väl vårda det kirurgiska instrumentariet.

Närvaro vid sjukmönstringar och operationer, examina med bardberargesällerna samt ansvaret för instrumenten tillhörde enligt Karlskronareglementet också amiralitetsmedicus. Denne ålåg dessutom tillsyn över amiralitetsapoteket, vilken i Stockholm utövades av ingen mindre än Collegium medicum självt med biträde av mästefältskären (ej medicus). En i Karlskronareglementet förekommande bestämmelse att »inga bönhasar måga lidas vid Amiralitetet» liksom föreskriften angående anställande av obduktioner saknas alldeles för Stockholmseskaderns vidkommande, den förra antagligen emedan ett generellt förbud mot bönhasar fanns redan i 1686 års reglemente för bardberareämbetet i Stockholm.¹

LINNÆUS var sålunda genom 1737 års reglemente strängt taget befriad från åtskilliga göromål, som ålågo hans kollega i Karlskrona. Dennes större arbetsbörda medförde också, såsom redan är nämnt, betydligt högre löneförmåner. Av åtskilliga handlingar i Flottans arkiv framgår emellertid, att LINNÆUS ingalunda undandrog sig även sådana göromål, som formaliter kanske icke tillhörde honom, utan fastmera fullgjorde åtskilligt, som endast vad flottan i Karlskrona angick, var stadgat med hänsyn till amiralitetsmedicus därstädes.

HJELT² antager på goda grunder, att tjänstgöringen vid Amiralitetet lämnade LINNÆUS »ett synnerligen godt tillfälle att utvidga sin medicinska erfarenhet», samt uppgiver, att han huvudsakligen ägnade sig »åt undersökningen af de enkla läkemedlens verkningar». Vid Baraquerne sålunda förvärvade erfarenheter kommo också sedermera till nytta, då han utarbetade sitt farmakologiska system. Med hänsyn till dessa rön torde följande

¹ HJELT, I, I, s. 239.

² HJELT, 2, s. II.

utdrag ur brev från LINNÆUS förtjäna att anföras. Den 21 jan. 1740 skriver han till SAUVAGES¹ bl. a.: »Medicus dein Primarius classis navalis dictus fui, in cujus nosocomiis quotidie 100 ad 200 ægri detinentur; — — — In specificis multum profeci per nosocomia», d. v. s. »Jag utnämndes sedan till förste läkare vid Örlogsflottan, å vars sjukhus dagligen ligga 100 till 200 patienter; — — — I avseende å specifica hade jag mycken nytta af detta sjukhus.» HJELT citerar (från STOEVE)² LINNÆUS yttrande till GISEKE 1771: »Ibi (in nosocomio) vere occasionem habui per 3 annos noscendi morbos et remedia per observationes et experimenta, dein usu hæc fuere quum Genera morborum ederem», eller »Där (på sjukhuset) hade jag i sanning under 3 år (väl rätteligen 2) tillfälle att lära känna sjukdomar och läkemedel genom iakttagelser och försök; sedermera begagnade jag mig därav då jag utgav Genera morborum.³ Läger man härtill, att LINNÆUS i det först anförda brevet till SAUVAGES förutskickar: »Redux in patriam, nec mitiora illuxere astra ante initium anni 1739 præterlapsi», på svenska: »Sedan jag återkommit till fäderneslandet, gick min lyckas stjärna upp i början av år 1739», så finner man häruti oförbehållsamma erkännanden, att han skattade sig lycklig över de möjligheter till förkovrande i medicinen, som Amiralitetets nosocomium erbjöd.

Att LINNÆUS också med intresse fullgjorde tjänstgöringen därstädes, torde framgå av det hittills anförda. Men detta styrkes, som förut är nämnt, än vidare av åtskilliga hans yttranden i brev, avhandlingar och andra skrifter med utgångspunkt från Flottans nosocomium. Innan jag går in på den delen av ämnet, framlägger jag först fyra aktstycken, härrörande från sjukvården i Baraquerne och vilka jag påträffat i Flottans arkiv.⁴

Det är fyra å tjänstens vägnar avgivna intyg och utlåtanden rörande sjuka båtsmän, helt eller delvis skrivna av LINNÆUS själv och i tre fall undertecknade gemensamt med KRANERT.

I.

»Rote båtsmannen Olof Bergström, som under resan under herr Lieutenanten Lilljas commando uppå hemresan uti Spelle wenstra låret söderkrossat och intet hopp war om hans lif men igenom goda tienliga medell såren tillfyllest läkte och som efter den swåra skadan en styfhet är uti låret att han uppå en tid intet kan göra någon tjenst, förrän senorna komma i stånd och karlen kan komma till sina krafter igen. Som intygas härmed.

Baraquerne d. 1 Augusti 1739.

CARL LINNÆUS

GEORG H. KRANERT».

¹ D'HOMBRES-FIRMAS, Lettre III, s. 20 o. 22.

² HJELT, 2, s. 11.

³ Utkom första gången 1759 såsom akad. avhandl. med J. SCHRÖDER såsom respondens.

⁴ Flottans ark. XI.

2.

»At Rote Båtsmannen N:o 68 Jöns Samuelson Kiäfring, af Södre Roslags andre dehl, är beswärad af en gammal och invetererad Benskada i begge piporne, som äro carieuse och swarte, så att han för stank skull ej i Baraquerne kan af de siuke fördragas, ej håller utan exstirpation hielpas, attesteras

Baraquerne 1739.
d. 13 Septembris

CARL LINNÆUS
GEORG HEINRICH KRANERT».

Dessa två sjukdomsfall voro båda av kirurgisk art, det ena konvalescens efter ett lyckligen genomgånet komplicerat lårbensbrott, det andra en synbarligen med putrifierande bakterier infekterad osteit i underbenet. I betraktande av den tidens stränga gränser mellan invärtes medicin och kirurgi samt att varken reglementet eller fullmakten synes ha ålagt LINNÆUS att undersöka och avgiva intyg över kirurgiska fall, torde dessa två attester få anses betecknande för LINNÆI allmäntmedicinska intresse samt fördomsfrihet och välvilja i utövandet av läkarkallet.

Intyget n:o 1 föreligger i avskrift såsom bilaga till en framställning av chefen för vederbörande båtsmanskompani, det andra är egenhändigt skrivet av LINNÆUS själv. KRANERTS namnteckning är tillfogad med annan penna och annat bläck.

3.

»Äffter Wälborna Herr Ammiralens nådiga befallning, föllier Specification på de siuka af Ammiralitetet, som sent äller aldrig stå att hielpas, och altså torde få frihet på någon tijd resa hem.

Holländer, Mats Jöranson Ålands Compagnie
utmärglad cachecticus.

Törn, Anders Profoss af Ålands Compagnie
warit siuk half tredie månad, dör säkert, om ej luftens förbytelse kan honom hielpa.

Hesselberg, Sven Johansson af Roslags Compagnie
gammal och utarmad af siukdom i lång tijd.

Sten, Jon Eriksson af Norlands Compagnie
i två månader siuk; då en siukdom cureras, kommer en annor i stället.
En man som aldeles är utmattad.

Molberg, Jöran Larsson af Norlands Compagnie
liggat ifrån d. 20 juli siuk i knäet, har nu styf sena under knäet, att han dett på lång tijd ej utsträckandes warder.

Akkelman, Erik Persson af Roslags Compagnie
är utmattad och siuk både till kropp och sinne; och half tokot.

Brant, Albert Davidson af Norlands Compagnie
tienat sedan 1711. Lam i axelen, har hosta med blodspotning.

Frimodig, Olof Olsson af Norlands Compagnie
liggat i Barraquerne från d. 14 julii, brutit af nyckelbenet i axelen; sedan warit uppsvullen i låret af siörbiugg. Har nostalgie i högsta grad, som ej hielpes utom fädernesbygden.

Barraquerne d. 27 Septem. 1739.

CARL LINNÆUS.»

4.

»Ödmiukt Memorial

Neden nämbe Manskapet som är siuka i Baraquerne dels af utvertes och invertes passioner, orcklösa, och intet förmåhr at giöra sina tienster,

som følger, Nembligen

Norlands Compagnie

Olof Hansson Trygg	Hecticus
Michael Olsson Duner	torpidus
Anders Johansson Halstäf	gicht
Johan Siulson Frieman	huggen i fotknylen

Södra Roslags Compagnie

Abraham Börjeson Falck	surbent, endast genom salivation (kanske) curabel
------------------------	--

Södermanlands Compagnie

Olof Persson Lindroth	surbent; som den förre
Andreas P. Wettman	utmattad af salivation
Petter Melcher	Melancholicus forte?

Baraquerne d. 7 October Anno 1740.

CARL LINNÆUS. GEORG H. KRANERT.

LINNÆI handskrift är i dessa intyg den för honom vid denna tid karakteristiska tyska stilen.

»Specificationen» (n:o 3) är hel och hållen skriven av honom själv. Ärendet remitterades den 1 oktober från Commissariatet till Escadrons-contoirtet för behörig åtgärd, och den 6 oktober erhöilo de åtta båtsmännen sina »pass».¹ »Memorialets» (n:o 4) ingress, patienternas namn samt ort och datum äro skrivna med KRANERTS stil. LINNÆUS har här egenhändigt tillagt diagnoserna med annan penna. Ingressen till specifikationen visar, att densamma tillkommit efter läkarbesiktning på särskild order, under det att memorialets lydelse gör troligt, att det utfärdats vid reglementsenlig sjukmönstring i barackerna.

Intygen n:o 1, 2 och 3 härröra från de fem första månaderna av LINNÆI tjänstgöring vid amiralitetet; n:o 4 är utfärdat ett helt år efter n:o 3. Från åren 1739—1741 finnes rörande sjuka i Baraquerne en mängd liknande intyg och förteckningar utfärdade av KRANERT ensam.² Efter oktober månad 1740 träffas intet sådant dokument av LINNÆUS själv. Detta förhållande, liksom det, med undantag av diagnoserna, från KRANERT här rörande memorialet (n:o 4) tyder på att LINNÆUS efter de fem första må-

¹ Flottans ark. X o. XI.

² Flottans ark. XI.

nadernas tjänstgöring överlämnat det mesta av expeditionsgöromålen åt amiralitetsfältskären.

Med hänsyn till uti dessa läkarbetyg anförda sjukdomar torde följande böra erinras. Diagnoserna i specifikationen (n:o 3) äro, utom i ett enda fall, invärtesmedicinska eller psykiatriska, såsom 4 kakexier eller slutstadier av icke närmare bestämbara sjukdomar, 1 sekundär knäledskontraktur, 1 psykos, 1 lungtuberkulos och 1 skorbut (?). Memorialet (n:o 4) rör 1 huggsår, 1 tuberkulos, 1 reumatism, 1 melankoli, 1 annan psykos (?) samt 3 lues. Uttrycket »salivation» torde nämligen berättiga till sistnämnda diagnos, ty kvicksilver brukades då flitigt mot »Frantzoser» både i gråsalva och i olika composita (s. k. salivationskur)¹. Bland de av LINNÆUS här använda diagnostiska termerna återfinnas endast två i hans först 20 år senare tryckta *Genera Morborum*² nämligen »Hecticus» som nr 39 bland »Interni febriles critici» och »Nostalgia» som nr 58 under »Interni absque febre mentales pathetici». Han hade synbarligen i Stockholm ännu icke börjat syssla med det sjukdomssystem, som utformades i nämnda avhandling.

Jag övergår nu till några meddelanden i LINNÆI brev från åren vid Amiralitetet och börjar med hans egen *Linnæa borealis* såsom medicinalväxt.

Ovan har jag delvis citerat ett ställe ur brevet till SAUVAGES den 21 jan. 1740³ nämligen: »In specificis multum profeci per nosocomia». Fortsättningen lyder: »Planta quam Linnæam dixit GRONOVIVS in Flora Lapponica, seu Campanula Serpyllifolia, multum usus sum in rheumatismis, in infuso. Observavi folia æque in hoc morbo specifica esse, ac unquam China in intermittibus». I brev till BERNHARD DE JUSSIEU den 5 febr. s. å.⁴ säger han detsamma: »In nosocomiiis classis navalis, quorum medicus primarius sum, innumeris casibus expertus sum vires plantæ, quam Linnææ nomine indigitavit GRONOVIVS; eamque certo Rheumatismum tollere, si per octiduum propinetur foliorum infusum, ac China in febris». Här meddelar LINNÆUS alltså, att han på Amiralitetets sjukhus, där han var läkare, i stor utsträckning behandlat reumatiska åkommor med infusion på bladen av den ört i Flora Lapponica, som GRONOVIVS kallat Linnæa och som (förut) hetat Campanula serpyllifolia, samt att han funnit dessa blad, givna i infusion under åtta dagar, lika specifikt verksamma mot reumatiska affektioner som china vid frossorna. Vad avsåg då LINNÆUS med reumatism? Därom lämnar en anteckning i hans s. k. Vademecum⁵ önskvärd upplysning. Under rubriken »Rheumatismus» finner man där en aforistisk men träffande beskrivning av den akuta polyartritens symptomatologi, diagnos, prognos och terapi. LINNÆUS upptager emellertid här också, men för sig, bl. a. lumbago och ischias. Inom underrubriken »Cura» läser man: »Fol. Linnææ in infuso.

¹ ALMKVIST, J.

² LINNÉ, 6, s. 12 o. 14.

³ L., c., Lettre III, s. 22.

⁴ JUSSIEU, s. 190.

⁵ LINNÆI Vademecum, s. 142. Handskr. XVIII.

Expert. in nosocomio et in aliis». Nosocomium kan ej vara något annat än Amiralitetets baracker. Att anteckningen härrör från Stockholmsåren, styrkes ytterligare av tvenne fortsättningsvis tillagda medel, »^o Therebinth. externe» och »Sinapi maxima in copia» åtföljda av namnet TRIEVALD. Det sistnämnda tyder på att dessa terapiformer meddelats LINNÆUS av denne hans vän. Som bekant strävade LINNÆUS bort från de sammansatta läkemedelsformerna — composita — och hän till användning av enklare medel — simplicia och specifica — eller som han själv vid en senare tidpunkt uttryckte detta, väl genom citat från någon äldre auktor: »Qui potest mederi simplicibus, dolose et frustra querit composita»¹, d. v. s. »Den som kan bota med de enkla läkemedlen, behöver icke möda sig att söka efter sammansatta». I Clavis Medicinæ upptager han inom en parentes efter sagda mening såsom exempel på simplicia just Linnæa jämte bl. a. Senega, China och Opium. I Materia Medica² finner man på sid. 111 under nr 317: »Linnæa floribus germinatis. Fl. Lapp. 250. Fl. Suec. 522. t. I — — —. Pharm. Linnææ Herba. Qual. sicca. Vis: diluens, diuretica. Usus: Rheumatismus, Dolores», samt i en not: »Linnæa non dum intravit nostras officinas quamvis frequentissima in nostra terra & usu eximia ipsius vulgi experientia confirmata». På svenska: »Linnæa med utslagna blommor — — farmak. Örten Linnæa. Kvalitet torkad. Verkningar: lösande, urindrivande. Användning: reumatism, smärtor», och i noten: »Linnæa har ännu ej införts på våra apotek oaktat mycket vanlig i våra marker och utomordentlig att bruka, bestyrkt genom folkets egen erfarenhet.» Linnæans användning i folkmedicinen anföres både hos J. W. PALMSTRUCH³ och av O. T. SANDAHL.⁴ Den brukades av allmogen vid smärtande ledaffektioner såväl utvärtes, krossad i substans och i dekokt till omslag, som invärtes i dekokt eller infusion. I Herbationes Upsalienses säges också om Linnæa borealis: »I Norrland brukas hon mot Ryn (Torrvärck) in- och externe».⁵

Det dröjde emellertid ända till år 1775, innan Linnæa borealis fick ett rum i vårt lands första allmänna farmakopé. Dessförinnan hade dock växten blivit officinell i Danmark, enligt vad LINNÉ nämner i ett brev till SAUVAGES, år 1764.⁶ LINNÉ deltog flitigt i förarbetet till 1775 års farmakopé⁷ samt då medicinska fakulteten i Uppsala på uppdrag av Collegium medicum granskade förslaget till densamma. Fakulteten avgav sitt yttrande i mars 1775⁸, och Pharmacopoea Svecica utkom samma år av trycket till ersättning för den förut använda Pharmacopoeja Holmiensis av år 1686. Säkerligen har LINNÉ själv i den förstnämnda bland Materia medica⁹ ombesörjt införandet av: Linnæa Herba. Linnæa borealis L. Suecia, perennis. Linnæan blomstrade

¹ LINNÉ, 5: »Canones», 9. LINNÉ, 7: II, 8, »Medicamenta».

² LINNÉ, 5.

³ PALMSTRUCH, tab. I.

⁴ SANDAHL.

⁵ FRIES, II, Bil. XVIII, s. 4.

⁶ L. c., Lettre XXXVII, s. 271.

⁷ HJELT, 2, s. 37.

⁸ LINNÉ, II, I, s. 260.

⁹ Pharm. I, s. 28.

emellertid blott få år såsom officinell i Sverige, ty redan i andra omarbetade upplagan av vår farmakopé¹, som utkom år 1779, är den avförd, alltså jämnt ett år efter LINNÆS frånfälle. Blomsterkonungens i Amiralitetets nosocomium närda förhoppning att i älsklingsblomman finna en panacé mot reumatism, jämförbar med ett av de förnämsta specifica mot en annan sjukdomsgrupp och med en av medicinens dyrbaraste skatter, sveks alltså, men själv förskonades LINNÆ från att uppleva detta.

I Danmark kvarstod emellertid Linnæa borealis såsom officinell ännu år 1786.² I Nederländerna höll den sig såsom sådan ännu år 1824.³ I sistnämnda lands farmakopé av år 1811 säges: »Laudatur in affectibus rheumaticis» och i upplagan av år 1824: »In rheumatismo a LINNÆ laudatur herba. In Suecia flores in confectionibus componendis adhiberi dicunt». LINNÆS sedan ungdomsåren i Holland fortlevande auktoritet gjorde sig tydligen gällande långt in på 1800-talet. Vad angår SAUVAGES, så omnämner, egendomligt nog, denne LINNÆS gode vän ingenstädes Linnæans terapeutiska användning i sitt stora nosologiska arbete.⁴

LINNÆUS fortsätter i det redan citerade brevet till SAUVAGES den 21 jan. 1740⁵ angående sina iakttagelser i flottans baracker: »Epidemica hodie tussis viget cum cephalalgia vehementi, dolore punctorio dextri lateris, sputo sæpius cruento; pulsus vile indicium febris indicat»; d. v. s. »En epidemisk hosta grasserar med svår huvudvärk, stingande håll i högra sidan, oftast blodig upphostning; pulsen ett lätt konstaterat tecken på febern». Kölden var denna vinter »vehementissimum». Beskrivningen låter förmoda, att det varit fråga om influensa med lungkomplikationer, ty denna farsot grasserade närmast föregående och efterföljande år både i Europa och Nordamerika.⁶

Därefter kommer i samma brev följande: »Sed pro dolor! maligna gonorrhæa per concubitum cum lascivis et prostratæ pudicitie puellis omnes patriæ nostræ juvenes fere inquinavit; olim in Belgio morbum hunc centies debellavi, sed vix amplius valeo. Audiivi Monspelienses vestros in hujus cura excellere; pro amore tuo in me summo, doceas me hunc tollere morbum, non generali theoria, sed formulis et medendi methodo; quod si feceris, mihi mille nummos aureos unico in anno dederis». Översatt till svenska: »Men o ve! en elakartad dröppel har genom umgänge med lättfärdiga och skamlösa flickor besudlat nästan alla ynglingar i vårt land; förr bekämpade jag i hundratal denna sjuka i Holland, men nu går det knappast mera. Jag har hört, att Ni i Montpellier äro förfarne i botande av sådant; för Din stora vänskaps skull, lär mig häva denna sjukdom, icke med någon allmän teori utan genom läkemedelsformler och läkemetod; därest Du gjorde detta, så gäve Du mig tusen dukater om året.» De sista orden syfta säkerligen på LINNÆI

¹ Pharm. II.² Pharm. III, s. 57.³ Pharm. IV, s. 94; Pharm. V, s. 170.⁴ SAUVAGES, II, s. 21 o. 28.⁵ L. c., Lettre III, s. 23.⁶ HÆSER, III, s. 946.

stora praktik inom det venereologiska området, vilken han genom en ren tillfällighet förvärvade sig strax efter återkomsten från Holland, då han snabbt kurerade tvenne »unge Cavaillerer som blifwit blesserade in castris Veneris». Efter detta »fick han inom en månads tid under sin cur den mästa ungdomen».¹ Utan tvivel möttes LINNÆUS också i Baraquerne av många sådana fall. SAUVAGES meddelade sin metod i brev den 15 mars s. å.² Densamma bestod för det första akuta stadiet endast av lätt diet, sexuell abstinens, åderlåtning och narcotica samt därefter — »sedan phlogosis är stillad» — bl. a. balsamica invärtes jämte kvicksilversalva utanpå genitalia och medelst bougie i uretra. Under denna regim upphörde vanligen gonorrhöen »efter vid pass en månad». Enligt nutida uppfattning torde detta dock näppeligen kunna tillskrivas behandlingen. LINNÆUS tackar i brev av den 20 sept. s. å. sin franske vän: »Pro methodo sanandi gonorrhæam gratias ago summas».³ Metoden kom också båtsmännen till godo, varom ett å nästa sida citerat recept, dock utfärdat av KRANERT, vittnar.

I sistnämnda brev den 20 sept. förekomma ännu några meddelanden⁴, som synbarligen härröra från iakttagelser i Baraquerne.

Det första lyder: »Ab aqua argillacea apud nos febres intermittentes maxima ex parte proveniunt. Hinc, in provinciis ubi nulla argilla, nulla febris intermittens, et ubi ægri convalescere nequeunt, aquam mutare debent; alias vix convalescent, nisi admodum sero.» LINNÆUS upprepar således här den i doktorsavhandlingen år 1735 *De febrium intermittantium causa* framlagda⁵ men sedermera övergivna åsikten om frossornas orsak i lerhaltigt dricksvatten samt förordar därför ombyte till vistelseort med bättre vatten för dem, som ej tillfriskna i hemorten.

Vidare: »Elephantiasis apud Finnonos satis frequens est a carne Phocæ qua vivunt sæpe piscatores provenuta, demum contagiosa; hinc a consortio hominum inclusi tenentur». Spetälska förekom synbarligen bland fiskarbefolkningen i Finlands kusttrakter, varifrån ju båtsmän rekryterades. LINNÆUS anser sjukdomen orsakad av sälkött, varav fiskarena ofta leva; sedan blir den smittsam; därför isoleras de sjuka från gemenskap med andra människor.

Han fortsätter: »Scorbutus per 50 annos nunquam apud nos tantas edidit strages quantas hoc vere post gelidissimam hyemen, præsertim inter milites et nautas; qui enim spiritui vini addicti fuere, eumque lubenter sæpiusque ingurgitarunt, periire omnes, nulla arte salvandi» eller i översättning: »Skörbjuggen har icke på 50 år härjat så som nu efter en mycket kall vinter, särskilt bland soldater och sjöfolk; de, som voro supare och missbrukat brännvin, dogo alla räddningslöst».⁶

¹ LINNÉ, 8, s. 37.

² ALMKVIST, J., s. III.

³ L. c., Lettre IV, s. 29.

⁴ L. c., Lettre IV, s. 29—33.

⁵ LINNÉ, I.

⁶ Det torde böra nämnas, att den om skörbjuggens profylax genom vissa vegetabilier så förtjänte engelske marinläkaren JAMES LIND dedicerade sin år 1761 utgivna upplaga av »*Traité sur le Scorbut*» till LINNÉ.

Och om dysenteri: »In dyssenteria absque febre vix novimus certius euporiston quam ovi vitellum in cochleari spiritus vini conquassatum, bis terve de die exhibitum. Imo largior usus spiritus vini a contagio certo præservat, uti vidimus vere in tribus familiis», d. v. s. »Mot dysenteri utan feber fanns ingen säkrare huskur än äggula sammanskakad med en sked brännvin; ja, ett rikligare bruk av brännvin skyddar säkert mot insjuknande, något som jag verkligen sett i tre familjer».

Med hänsyn till LINNÆI upprepade gånger framhållna terapeutiska inställning för simplicia och specifica samt emot composita erbjuder en granskning av det av DRAKE¹ publicerade receptet för de tvenne båtsmännen i barackerna år 1740 ett visst intresse. För Pehr Frisk ordinerade LINNÆUS Hepar Antimonii jämte Extractum Hellebori (såsom adjuvans) och för Carl Perss. Mörk pilulæ assæ foetidæ, i bådadera fallen sålunda tillämpande principen om simplicia. Men den å samma recept skrivna medikamentsrekvisitionen för Baraquerne gäller composita, såsom Mixtura simplex, Laudanum liquidum (Sydenham), Pulvis pectoralis och Pulvis dysentericus. Vid f. n. pågående restaurering av LINNÆI boställshus vid gamla botaniska trädgården i Uppsala fann man i trossbottensfyllningen några smärre minnen från Flottan, bl. a. ett recept och två medikamentsrekvisitioner för Baraquerne av KRANERT, vilka benäget ställts till mitt förfogande av bibliotekarien A. UGGLA. Det förstnämnda, ordination för timmermannen Johan Qvick, är ett compositum med ej mindre än 9 ingredienser² såsom svarta bigarråer, Carduus benedictus, kanel, kräftögon, röd korall och opium. Detta recept avser synbarligen gonorrhoesjuka, ty det innehåller just de medel, som SAUVAGES i brevet till LINNÆUS den 15 mars 1740 rekommenderade mot denna sjukdom.³ Medikamentsrekvisi-

¹ DRAKE, s. 27.

² Rc. Aqua omnium florum

Cerasor Nigr

Card benedict aa ʒiij

Cinamomum simpl ʒj

Oculi Cancr

Corall rubr aa ʒij

Mixtura simplex ʒjß

Laudan liqvid Sydenham ʒjß

Syrup Card benedict ʒij

Misc. ad vitr DS Mixtur

at tagas hwar tima et skied

isender at taga för ordinarie

Timmerman Johan Qvick d. 22

Julij Anno 1740.

GEORG H. KRANERT.

N. 102.

³ ALMKVIST, J., s. 112.

tionerna lyda däremot å mindre invecklade medel såsom Mell roseum och Laudanum liquidum Sydenham m. m. LINNÆUS kunde sålunda själv emellanåt utskriva verkliga composita och hade i detta avseende ej heller mera påverkat KRANERT än att denne i det här nämnda receptet presterade en tidstypisk — för en fältskär, som blott skulle syssla med kirurgiska fall, anmärkningsvärd — komposition föga tydande på sparsamhet varken med pharmaca eller med statens medel.

Här torde vara lämpligt att något dröja vid LINNÆI populära almanacksuppsatser, därav först »Huru Siöfarande böra wachta sin Hälsa» och »Huru Siö-farande måge återwinna sin hälsa», båda i HIORTERS almanack för år 1741 och Carls-Cronas horisont.¹ Dessa uppsatser äro anonyma — i motsats till hans småskrifter i senare almanackor, där LINNÆUS angives såsom auctor — men uppsatsernas innehåll, språk och skrivsätt synas väl förenliga med antagandet av LINNÆI författarskap. De medtogos också vid omtryckningen i Linné-Sällskapets Årsskrift 1928. Förstnämnda tvenne uppsatser återfinnas emellertid varken i O. HJELTS² eller E. ALMQUISTS³ förteckningar över LINNÆS tryckta skrifter. J. M. HULTH upptager dem däremot för år 1740 i sitt bibliografiska verk⁴ dock med tillägget: »Ährling prétend, dans ses notes posthumes, conservées à la Bibliothèque de l'Académie Royale des Sciences, que ce petit article est dû à LINNÉ. J'ignore sur quelles preuves il fonde cette assertion».

»Huru Siöfarande böra wachta sin Hälsa» innehåller en del hygieniska anvisningar om mat och dryck, frisk luft, motion, sömn och vila samt reglerandet av kroppens naturliga uttömningar under sjöresor. Den andra almanacksuppsatsen är stympad, i det den blott utgöres av inledningen till fyra tilltänkta avdelningar, och endast innehåller en kort beskrivning på sjösjukan jämte vissa medel mot densamma. Båda uppsatserna torde vara grundade på egna iakttagelser och erfarenheter. Under sina sjöfärder — på utresan till Holland 1735 över Östersjön, på hemvägen därifrån 1738 över Nordsjön och Kattegatt samt 1741 på seglatsen från Gotland till Öland — upplevde ju LINNÆUS verkliga oväder⁵, och han talar upprepade gånger om att de medresande voro sjösjuka. Själv synes han ha rätt sig bättre i detta avseende.

De båda små uppsatserna i 1741 års almanack torde få anses tyda på ett intresse för navala förhållanden, framkallat genom tjänstgöringen vid Amiralitetet, allra helst som de publicerades samtidigt därmed år 1741. På den senare uppsatsen hade LINNÆUS, som sagt, tänkt sig en fortsättning; den börjar nämligen med följande ingress: »De siukdomar som Siöfarande särskilt och i synnerhet äro underkastade, äro fyra slags. 1:mo Sådane»

¹ LINNÉ, 2. — Omtryckta i Linné-Sällsk. Årsskr. 1928, s. 117 ff.

² HJELT, 2.

³ ALMQUIST, E.

⁴ HULTH, J. M., s. 34.

⁵ LINNÉ, 8, s. 36. FRIES, I. s. 201, 249 o. 322. FORSSTRAND, s. 144.

och så följer beskrivningen på sjösjukan i text utfyllande mom. 1, varefter tillägges: »Continuation följer, om GUD wil, nästa åhr». Tyvärr lämnas man i okunnighet om de tre övriga sjukdomarna, ty någon continuation följde aldrig.

Uti almanacksskriften om frossan år 1742, ej anonym utan betitlad »Medicinæ Professorens wid Kongl. Academien i Upsala &c. Ädel och wida berömd Herr Doct. CAROLI LINNÆI högstnyttige Hus-curer för Frossan»¹ säger LINNÆUS: »Uti Ammiralitets Sjukstugan i Stockholm, försökte jag alla de medel, som af gemene man sades hulptit i Frossan, allenast de ej woro farlige, äfwentyrlige äller skadelige.» Han nämner där angående chinabarken, att den »af Drogister förfalskas så, at knapt hwar 10:de dehl är den rätta». »Purgationer af Mercurio dulci hafwa ej curerat frossan, men gjort henne lät at cureras med andra saker, hoos Båtsmän, som warit fulle med skiörbiug, och tilförene ej kunnat hulptits».

Även i 1748 års almanack åberopar LINNÆUS sig på erfarenheter från Flottan uti uppsatsen »Anmärkningar om Brännwin»², där bl. a. bestyrkande vad han i brevet till SAUVAGES den 20 sept. 1740 anför om det samma såsom profylacticum mot dysenteri. Han säger: »Jag såg, då jag wid Kongl. Ammiralitetet war Medicus, at den tiden Brännwinet war förbudet, blefwo Båtsmännen ej half-parten så mycket siuke under wistandet på hwarfwet, ejeller för excesser til en tiondedel så mycket straffade». Och i sista stycket: »Ändteligen, om jag skal rent ut säja, hwad nytta jag funnit denna hetzige Brännwins drycken gjort inwärt; så kan jag betyga, det jag intet sedt någon annan än den, at folk, som omgåts med dem, hwilka haft smittesamma durchlopp och blod-sot, hafwa igenom Brännwins supande blifwit därifrån præserverade, och straxt efter smittandet under tiden med Brännwin hulpne. At jag altså skulle tro, dät Brännwinet har någon nytta för dem, som wistas på Skieps-flottar, eller segla åt Indierne, för Krigs-folk som ligger i fällt, och för Landtmannen, då ofwannämnde fahrsoter skiöfla Landet.» Uppsatsen avslutas med de varnande orden: »Men äljest är det högst skadeligit i diæt, i seder, i Gudstienst, och i hela det Allmänna.»

Såsom ovan redan anförts, saknade det för Stockholmseskaderns medicinalstat sedan 1737 gällande reglementet föreskrift om anställande av sektioner. Motsvarande 1735 års Karlskronareglemente innehöll i detta hänseende i § 17 följande föreskrift³: »Slutligen som en wälsinnad och flitig Amiralitets Medicus ej lærer underlåta något af allt det, som länder denna medicinalstaten till bästa och förkofring, så lærer han ock sorgfällig wara

¹ LINNÉ, 3. — Omtryckt i Linné-Sällsk. Årsskr. 1928, s. 119 ff.

² LINNÉ, 4. — Omtryckt i Linné-Sällsk. Årsskr. 1928, s. 143 ff.

³ Riksark. III.

att både för mästebardberarnes skuld som i synnerhet för deras gesäller, när tillfälle af Cadaver gifves, anställa nödiga Anatomiska Sektioner.» Angående tillkomsten av denna föreskrift anför V. DJURBERG i sitt arbete om »Anatomisal på Södermalms Stadshus»¹, hurusom amiralitetsmedicus i Karlskrona TRANKEUS tillsammans med amiralitetschirurgerna STARCK och ZIEGELIOFF genom memorial den 14 sept. 1698 till Collegium medicum anhöllo, »att ett tjenligt rum vid barackerna kunde få byggas der uti man vid tillfälle kunde göra operationes chirurgicas och sectiones anatomicas». Efter tillstyrkan av Collegium och vidare utredning av URBAN HÄRNE i samband med fråga om reglemente för medicinalstaten vid flottan i Karlskrona lämnades den 22 febr. 1699 nåd. bifall till uppförande af en sådan lokal, »hwaruti man kan hålla Sectioner och öppningar af de kroppar, hwilka af sällsamma och owanliga sjukdomar äre afledne». En »Anatomicammar» uppfördes då vid sjukbarackerna på Björkholmen. I betraktande av den sollennitet, som den tiden åtföljde de offentliga med stor apparat utförda »Anatomierna», är här anförda åtgärd anmärkningsvärd och utgör ett bevis på gryende intresse för patologien. DJURBERG säger därför, att härigenom »den unge Carl XII inskrifvit sitt namn också i en liten detalj af den patologiska anatomiens historia i Sverige». På framställning år 1725 av NORDENHEIM och Collegium medicum beträffande anställande av obduktioner för barnmorskeundervisningen samt av Sundhetscommissionen år 1738 angående läkares rätt till obduktioner i allmänhet utfärdade emellertid Kungl. Maj:t till yttermera visso tvenne nåd. brev, resp. 8 mars 1726 och 31 juli 1738, med bestämmelser om liköppningar.² I det sistnämnda, ställt till överståthållaren, rikets samtliga landshövdingar och konsistorier, föreskrevs, det medici skulle av vederbörande givas »handräckning, att de till underrättelses inhemtande om en sådan sjukdoms beskaffenhet ovägrigen måtte få öppna deras lik, som af en slik (hastig och svår) sjukdom dött».

Mot bakgrunden härav läser man därför med en viss undran, vad LINNÆUS skriver till SAUVAGES den 21 jan. 1740 — alltså föga mer än ett halvt år efter tillträddandet av tjänsten vid Amiralitetet — och i ord, som tyda på att LINNÆUS fäste stor vikt därvid³: »Tandem obtinui privilegium dissecandi demortuorum cadavera in nosocomiis classis navalis, nec antea. Si per annum vixero, responsum dabo ad causam proximam febrium nec prius; ne hypotheses dabo ullas, sed veritates æternas», i översättning: Jag har äntligen fått rätt att obducera de avlidna på flottans sjukhus, vilket jag ej förr haft. Lever jag året ut, men icke förr, skall jag svara på frågan om febrarnas närmaste orsak; jag kommer då ej med några hypoteser utan med eviga sanningar». Detta yttrande med sin patetiska

¹ DJURBERG, s. 70.² HJELT, I, III, s. 324 o. 325.³ L. c., Lettre III, s. 22.

avslutning är i flera avseenden gåtfullt. Varför hade LINNÆUS sökt sådant tillstånd, oaktat Kungl. Maj:t t. o. m. anbefallt handräckning för anställande av liköppningar? 1738 års Kungl. brev borde väl ha varit honom bekant. Han säger ej vem som meddelade tillståndet att obducera. Att döma av 1738 års Kungl. brev ligger det närmast till hands att tänka sig en ansökning gjord hos Överståthållarämbetet eller Stockholms stads Consistorium. Protokoll, akter och registratur från dessa verk innehålla dock intet om saken.¹ Ej heller några av Amiralitetscollegii, Amiralitetscommissariatets i Stockholm och Collegii medici handlingar² eller av TH. M. FRIES tryckta brev från LINNÆUS till åtskilliga myndigheter³ eller A. ZETTERSTENS anteckningar⁴ hava något vittnesbörd att lämna härutinnan. Någon uppgift om att en »Anatomicammar» funnits på Kastellholmen har jag ej lyckats anträffa. Lika lönlöst har sökandet varit efter berättelser eller uppgifter om av LINNÆUS själv utförda obduktioner. Ur närmast ovan anförda uttalande till SAUVAGES har man utläst ett rent teoretiskt intresse för den mänskliga patologien. TH. M. FRIES drager t. o. m. därav den slutsatsen, att LINNÆUS härigenom blev »en af de förste patologiska anatomerna i vårt land».⁵ Om också, som det synes, arkiven tåga beträffande detta spörsmål, är det dock kanske ej alldeles uteslutet, att LINNÆUS vid Amiralitetets nosocomium skaffade sig erfarenheter även inom patologien och att det är dessa, som någon gång kommit till uttryck i hans senare författarskap. Mycket tyder dock på att några obduktioner aldrig blevo utförda, måhända till följd av LINNÆUS vid den tiden f. ö. enormt stora arbetsbördar.

Om man, såsom O. HJELT gjort⁶, konsekvent skulle genomgå LINNÆUS efter tillträdet av professuren i Uppsala tryckta akademiska avhandlingar och andra arbeten, som helt eller delvis beröra medicinska ämnen, och därtill genomsökte hans brev och otryckta skrifter med hänsyn till erfarenheter från sjukhustjänstgöringen å Kastellholmen, hade säkerligen det här anförda kunnat fullständigas. En dylik efterforskning skulle emellertid draga både tid och arbete, som näppeligen kan antagas stå i rimlig proportion till de fynd, som kunna förväntas. Jag har därför nödgats inskränka mig till det anförda.

När LINNÆUS tillträtt professuren i Uppsala samt därmed erhöll säte och stämma i fakultet och konsistorium, visar det sig, att hans biologiska snille var förenat med ett betydande intresse även för fakultetens och

¹ Stockholms stads ark. XV o. XVI.

² Flottans ark. IX, X o. XI; Med.-styr. ark. V, VI o. VII.

³ LINNÉ, II, Afd. I: I.

⁴ Flottans ark. XIV.

⁵ FRIES, I, s. 264; ALMKVIST, J., s. 63.

⁶ HJELT, 2.

universitetets angelägenheter samt att han med stor omsorg ägnade sig åt sådana ämbetsgöromål. Denna sida kom emellertid till synes redan under tjänstgöringen vid flottan, nämligen i ett rent administrativt-ekonomiskt ärende vid Stockholmseskaderns rustning för 1741 års så olyckliga krig med Ryssland.

Det sedan 1737 gällande reglementet för Stockholmseskaderns läkare och sjukvårdspersonal innehöll i § 8 följande föreskrift¹: »När någon utredning til siös förehafwes antingen af hela Escadren eller någon del deraf och nödiga medicamenter komma at medgefwas i proportion af Commenderingen, bör Ammiralitets Fäldtskiären noga öfverlägga om quantiteten så wäl som om species af de medicamenter, hwilka hwar och en Gallere eller Fartyg bör undfå, gifwandes Ammiralitets Fäldtskiären derefter des anvisning til Apothequet på hwad och huru mycket hwart Fartyg tyckes behöfwa». Vid medikamenternas mottagande och inläggande i fältkistorna skulle fältskiären närvara för leveransens kontrollerande så till kvalitet som kvantitet. I sistnämnda avseende var i samma § stadgat: »at Gallerer och Fartyg med tillräckliga och sådane medicamenter blifwa försedda, som för allehanda siukdomar behöfwas». Paragrafen slutar: »Men så måste dock all möjlig sparsamhet brukas, så at Kongl. Maj:t och Cronan med betalning för öfverflödige medicamenter ej må blifwa graverad, hwarom Ammiralitets Fäldtskiären äfwen wid medicamenters ordinerande för det siuka manskapet i land städse måste wara öm och angelägen». Reglementets första paragraf, vilken rörde amiralitetsapotekarens åligganden, föreskrev bl. a. skyldighet för denne att »wid Escadrens utrustande, wara beredd at förse fäldtkistorne med nödiga medicamenter, efter de præscriptioner, som antingen af någon dertill förordnad Medicus eller af bemalte fäldtskiär författade äro». Motsvarande reglementsbestämmelse för flottans till Karlskrona förlagda huvudstyrka var något olika, i det härutinnan var bestämt², att »Vid utredning till sjöss bör Amir.med. tillika med fältskiärerne öfverlägga om quantiteten och species af medicamenterne, hvilka i hans närvaro böra inläggas i fäldtkistan».

Det ankom sålunda på LINNEUS och KRANERT att för sådant fall gemensamt ombesörja Escadrens förseende med medikamenter, behörigen fördelade i fartygens fältkistor. När Sveriges formella krigsförklaring mot Ryssland utfärdades den 28 juli 1741, hade förberedelser pågått redan flera månader. Detta tog sig uttryck också i Ammiralitetscommissariatets åtgärder beträffande fartygrustningarna i Stockholm. I diariet för år 1741³ är å den 16 mars införd en anhållan av KRANERT om fältkistornas inventering och reparation jämte Commissariatets resolution s. d., att de skulle besiktigas och repareras genom varvskontorets försorg. Åtta dagar senare eller den 24 mars inkom en »Doctor LINNEI och fäldtskiären KRANERTS requisition på Medicamenter till fäldtkistorne». Denna rekvisition har jag ej kunnat

¹ Riksark. III.² Riksark. III; HJELT, I, III, s. 167.³ Flottans ark. X.

anträffa. En annan sådan för hela Stockholmseskadern och daterad den 29 mars överlämnades emellertid av Commissariatet den 1 april till den för krigsmaktens iståndsättande fungerande och med stora befogenheter utrustade Kongl. Utredningscommissionen. Redan följande dag, den 2 april remitterades ärendet av Commissionen till Collegium medicum med anmodan att därom höra huvudstadens apotekare.

Denna LINNÆI även av KRANERT undertecknade skrivelse den 29 mars om Stockholmseskaderns förseende med medikamenter för 1741 års krig är i dess helhet egenhändigt skriven av LINNÆUS, med hans den tiden brukade tyska stil utom latinet. Den har formen av memorial; prov å dess listor ses å vidstående facsimil. Originalhandlingen finnes i Flottans arkiv.¹ Avskrifter finnas därsammastädes ävensom i Medicinalstyrelsens arkiv bland Collegii medici akter och relationer 1741.² Det märkliga aktstycket är med uteslutande av de långa medikamentsförteckningarna av följande lydelse.

MEMORIAL

Uti hosföljande A. B. har jag upsatt de Medicamenter man funnit nödige till manskapet på den från Stockholm uthgående esquadre. Wid hwart och ett har jag först upptecknat huru mycket fordras; i den andra Columnen priset på hwart in specie, och i den tredje summan på Qvantiteten.

Lit: A. utmärcker de Medicamenter, som uti fältkistorne på Galejorne komma at nedläggas.

Lit: B. utmärcker Corpus Kistan äller den som kommer på den Commenderandes fartyg at hållas, och till hwilcken de andra kunna fly i hastighet, om något oförmodeligen skulle tryta.

Läröft, som nödsakeligen måste wara till förbindningar uti utwärtas tillfällen, har man hwarcken wiliat eller kunnat specificera, såsom priset kommer på Sälliaren. Menar om man togo $\frac{1}{4}$ aln för hwar person, summa 1300 alnar, som är det aldra minsta (: och aldeles otillräckeligit om någon starck drabning skulle skie :) at man då skulle kunna behielpa sig; fast man wet at manskapet mycket stöter sig på benen till siös; altså är det högsta 2000 alnar;

Jag wet wäl at summan på de upsatte Medicamenter, långt stiga öfwer den, som bestods folcket till landz, men har giordt reflection på at folcket till siös är långt flere siukdommar undersatte såsom de måste wistas stadigt i watn och hafs Luften, där ej röras utom den fatige de med Ådrorne utstå måste, där dageligen blifwa swette och kalle, styfwe i knäen af stilla sittande, utom det de ej få någon färsk och kokt mat, äller det ganska sällan.

Jag wet at åhr 1719 togs för 8143 man allenast till Medicamenter 7580 D:r, men det war på 3 månader, där den hosgående specification är upsatt för 6 månader. Det är ock en hehl annor sak för manskapet at ligga 3 månader i luifwaste sommaren, äller och 6 månader, då de i sista tillfället måste utstå hos oss både war och höst, som är den swåraste tiden för siöfolcket. Ty man seer klarligen i siukstugan hwar sommar fåå patienter, men der emot höst och war ofta 10 gånger flere.

¹ Flottans ark. XI.

² Med.-styr. ark. VII.

Medicamenterna har jag specificerat efter Kongl. Medicinal-Förordningen af 1699, så wida den andra ej är utkommen, eller tryckt. Jag har dock merendels taget något under det där upsatte pris, såsom samma Taxa tydeligen förmäler pag. 94. § 1. at *alt hwad som säljes Skålpundtals till ett fjerde-dels Skålpund, blifwer såldt för bättre köp, än när som säljes lodtals*. Förmodar altså at jag ej förtagit mig uti Apothekarens rätt.

Summan blifwer wid pass 6300 D:r kopp:mt utom lärofttet, då föga mehr än 1 D:r kommer på personen, som altså är i det nogaste utsökt, så i simple och lindrige Medicamenter till priset, som doch utwalde. Räknas lärofttet här till, lærer Summan stiga till 8000 D:r wid pass.

1741 Stockholm
Mart. 29.

CARL LINNÆUS
GEORG H. KRANERT.

Lit: A.

MEDICAMENTER

för

Manskapet, som af Stockholms Esquader kommer at gå till siös.
Uträknade efter 6 månader för 6000 man.

<i>Externa</i>	Medicinalwicht.	Specielt pris	summa
		D: :	
<i>Interna</i>			
Stockholm d. 29 Martii 1741		S:a 5337: 18	
CARL LINNÆUS		GEORG H. KRANERT.	

Lit: B.

Corpus-Kistan.

<i>Externa</i>	quantum	D: $\frac{1}{2}$	Summa D: :
<i>Interna</i>			
Stockholm 1741 d: 29 Martii		S:a 897: 12	
CARL LINNÆUS		GEORG H. KRANERT.	

Medikamentsförteckningarna upptaga hela 8 foliosidor och äro omsorgsfullt skrivna med LINNÆI här verkligt prydliga stil. Man lägger märke till hans ornamentala karakteristiska rubriker med större bokstäver samt en kalligrafiskt monumental namnteckning på sid. 3. Medikamentsutrustningen är beräknad för 6000 man under 6 månader. Någon fördelning efter fartyg förekommer icke, utan äro listorna summariskt uppgjorda för hela Escadren och endast indelade i »Externa» och »Interna» samt i un-

<i>Nel. comuna</i>	B 3	1.0	3.11
<i>osifana</i>	2	1.2	9
<i>Camphora</i>	B 3	1.10	B 14
<i>Sperma ceti</i>	3		16
<i>Roxy rhubarbaria</i>	4	1.4	16.0
<i>Roxy</i>	4	1.4	16
<i>operculo</i>	4	1.2	8
<i>Galapa</i>	3		9
<i>Gambica</i>	3		1
<i>Indigotina alba</i>	1		1.24
<i>Quinidia</i>	6		1.4
<i>Herba</i>	9		1.22
<i>Malilla</i>	9		1.12
<i>Redilla</i>	9		1.20
<i>Fumaria</i>	9		1.22
<i>Centauria</i>	9		1.22
<i>Flor. hyperici</i>	4		1
<i>Lambucus</i>	3		1.14
<i>Corby</i>	1		1.24
<i>Spina petrolea</i>	3		12
<i>Calix</i>	3	1.2	24
<i>Composita</i>	3		1.3
<i>Myrica</i>	4		1.3
<i>Strapale</i>	4		1.3
<i>Cori</i>	3		1.2
<i>Tartar. cretaceus</i>	3		1.10
<i>Martius</i>	6		1.6
<i>ultra</i>	2		1.5
<i>apropos</i>	2		1.4
<i>Flor. sulphur</i>	3	6	1.2.1
<i>Linita. natis</i>	6		1.3
<i>Antimonium diaphoreticum</i>	1		1.6
<i>Kiama dequation</i>	1		1.2.10
<i>Lapis prunella</i>	1		1.1.8
<i>ocul</i>	1		1.3.10
Stockholm 1741. 22. 29. 12. 1741. 12.			
Carl Linnæus Georg Kihlman			

deravdelningar med salvor, plåster, pulver, tinkturer etc. Möjligen kan den första, den 24 mars ingivna rekvisitionen ha avsett fördelningar fartygsvis. Allt som allt uppgår totalantalet species till 274, och priserna för var och en hel kvantitet av dessa finnas uträknade och införda i tredje kolumnen efter den otryckta första medicinaltaxan av år 1699. Riksdagen hade år 1739 fastställt ny taxa. Tryckningen av densamma fördröjdes emellertid, så att den ej utkom för än senare under år 1741.¹ Sammanlagda beräknade kostnaden för rekvisitionen uppgick med lärftet och Corpus-Kistans innehåll till i runt tal 8,000 daler kopparmynt. Som man vet, var LINNÆUS ingalunda någon räknemästare, och det är därför lätt att föreställa sig den tid och möda, detta memorial — även med hjälp av KRANERT — bör ha vållat vid 274 särskilda prissättningar efter den redan då mycket detaljerade medicinaltaxan. Enligt vad som i fortsättningen visade sig, ansågs LINNÆUS böra svara för uppgifternas riktighet, och av originalmanuskriptet att döma hade han också vid handlingens tillkomst varit sin egen sekreterare. Arbetet med detta ärende underlättades dock antagligen av den farmakologiska utredning, varmed LINNÆUS de första månaderna 1741 varit sysselsatt² efter Cammar, Oeconomie och Commerce-deputationens hänvändelse till Vetenskapsakademien angående »en förteckning på de i riket befintelige samt til medicamenter tiänlige örter, hwilka eljest dagel:n ifrån utrikes orter förskrifwas och hwarför Apothequen niuta vissa friheter i tullen». Av lättförklarliga skäl fruktade LINNÆUS härigenom stöta sig med apotekarna men lät sig så småningom övertygas och fann sig kunna gå med på att den begärda förteckningen trycktes. Av vad som framgick vid de underhandlingar, vilka sedan ägde rum i Collegium medicum, förefaller det dock, som om LINNÆUS farhågor ej varit alldeles ogrundade.

Tillsammans var här ifrågavarande medicinförråd beräknat för rustade 15 galärer, 2 större bestyckade pråmar, 1 bombkitz och 8 smärre fartyg med, som anförts, en besättningsstyrka om 6,000 man. Man beredde sig på ett sjötåg framåt hösten och hoppades dessförinnan på sommarens hälsobringande verkan. Av ett visst intresse är, att besättningarna ansågos ha större behov av medicin ombord än i land dels på grund av havsklimatet och minskad tillgång på färsk föda, dels till följd av den enformiga och ansträngande rodden — »den fatige de med Ådrorne utstå måste». Härvid bör observeras, att till roddare uttogs manskap från armén, som saknade sjövana.

Kongl. Utredningscommissionen remitterade, som förut nämnts, redan den 2 april memorialet till Collegium medicum med anmodan³ »at höra de här i staden warande Apothekare om priset på de uti hos följande förslag uppförde Medicamenter enligt Medicinalordningen samt Kongl. Utredningz Commissionen med första sådane pris wid handen gifwa». Collegium sam-

¹ HJELT, I, III, s. 511.² FRIES, I, s. 271.³ Med.-styr. ark. V.

manträdde emellertid »för then mellankommande Bönedagens skuld» ej förrän den 11 april, varvid resolverades »att straxt uppkalla samtel. denne Kongl. Residentz Stadens Apothekere till nästkommande måndag el:r d. 13 hujus genom Handlingsskrifwaren ROSLIN och wardt vidare ingen ting företagit utan beslötz, at intet annat widröra än det Höglöfl. Kongl. Commissionen egenteligen af Collegio begärt».

Sammanträdet med apotekarna, varvid tvenne änkor, som efter avlidne män innehade apotek, också närvaro, ägde rum både den 13 och den 14 april.¹ Då »gick Collegium uti Apothekarens närvaro — — — altsammans med giörligaste achtsamhet igenom användandes högsta flit at bringa Apothekarena til det lindrigaste pris som möjligt wore». Dessa hade emellertid fått vidkännas stegrade inköpspriser, och när därtill kom »mångfaldige them sedermera öfwerhopande laster och Swårigheter», så funno de sig nödsakade at för en dehl Medicamenter nu nämna högre pris än thet Kongl. Ammiralitets Medicus upfört», men lämnade »doch tillijka bättre köp på någon dehl altsom de på något sätt kunnat komma uth dermed». I skrivelse till Utredningscommissionen den 14 april förklarade sedan Collegium: »Apothekarena hafwa i detta måhl förtient det loford, att de wijst sig heel benägna att i hwad de någonsin kunnat understödia Cronans förnödenheter och dryga uthgifter med lindrigt pris på hwad af them hämtas bör, doch i then underdån. ödmiuka förtröstan, at efter Collegii underdåniga och ödmiuka remonstration så till Hans Kongl. Maj:tt som Riksens Höglöfliga Ständer winna lindring eller befrielse ifrån de swårigheter som them pålagde äro sedan the samtyckt till Taxan och at krafteligen bli beskyddade wid them i nåder förundte privilegier». Apotekarna voro synbarligen ej lätta att underhandla med, och Collegium avslutade sitt svar, tagande deras parti sålunda: »Som nu Apothekarena alla thessa omständigheter oachtade för denna gången lämnat sina währor långt under Taxan i många stycken, så kan och Kongl. Collegium ej undgå att i ödmiukhet intercedera för them thet behagade Höglöflige Kongl. Commissionen och samtliga Höglöflige Riksens Ständer i underdånighet styrckia Hans Kongl. Maj:tt at foga the anstalter hwarigenom the så understödias at the aldrig ha skiähl at skrida öfwer Taxan och thet intet för theas förmåhn skull utan then allmänna nödtorften at i nöden mot lindrigt pris ernå erforderande Läke-medel, kunnandes the eljest framdeles ej lämnat till det köpet».

Denna Collegii medici skrivelse är undertecknad, förutom av præses, arkiatern EVALD RIBE, av livmedikus CARL ALSTRIN samt assessorerna ERIC VICTORIN, WILLIAM KAMMECKER och HIERONYMUS BERNEGAU.

Återkommet till Utredningscommissionen gick ärendet den 17 april för skyndsamt yttrande till kamreraren å Cammarcollegii första avräkningskontor NILS SANDELHIELM, vilken efter 4 dagar var färdig härmed.²

¹ Med.-styr. ark. VI.

² Flottans ark. XI.

Oaktat brådskan uppgjorde han helt nya listor på samtliga 274 species i LINNÆI memorial och införde för lättare jämförelses skull ännu en kolumn med de av Collegium medicum föreslagna priserna bredvid LINNÆI. Då emellertid SANDELHJELM fann sig sakna kompetens att bedöma pris-sättningen — »om sådan wigt aldeles ingen kunskap egde at der efter proportionera priserna dem emellan» — samt vidare ej hade någon ledning av medicinaltaxan »emedan wigterna i uppsattzerna äro med signa betecknade dem Contoirtet intet har sig bekanta», så hemställde han »det Doctor LINNÆUS uti Höglofl. Kongl. Utrednings Commissionen uppkallas att därstädes gifwa besked om alt sammans samt hwad disferencen i priset kunde wara på de pertzedlar, hwilka jag uti närgående jembförning med N. B. betecknat.» Som förut erinrats, gjorde sig LINNÆUS ibland skyldig till fel i aritmetiken, men några sådana synes SANDELHJELMS kamerala granskning här ej ha kunnat uppdaga.

Dennes förslag att uppkalla LINNÆUS inför Commissionen föranledde ingen påföljd. Commissionen meddelade nämligen den 25 april Amiralitetscommissariatet¹, att Kungl. Maj:t genom nåd. beslut den 22 april förordnat amiralitetsapotekaren SAHLBERG till erhållande av leveransen, vadan Commissariatet anmodades att hos denne apotekare upphandla medicamenterna »efter det af Doctoren LINNÆUS påförda pris, så vida SAHLBERG till mindre pris ej skulle kunna förmås och accorderas». Därmed var frågan avgjord efter en omständlig procedur, och LINNÆUS undslapp att inför Utredningscommissionen ingå i svaromål rörande de med sådan möda gjorda beräkningarna.

För nutida uppfattning ter det sig märkvärdigt, att en sådan detalj som leveransen av medicin till Stockholmseskadern ej ens kunde ske genom Utredningscommissionen eller Amiralitetscommissariatet utan skulle behöva avgöras av Kungl. Maj:t själv. Men frihetstidens administration och förvaltning företedde ju många egendomligheter. Att LINNÆUS på sätt och vis avgick med segern gent emot apotekarna, torde i sin mån kanske ha föranletts av hans redan nämnda¹ strax förut gjorda utredning om medicinalväxterna och därigenom förvärvade prestige på det farmakologiska området. Hans vän och gynnare amiral ANKARCRONA hade säte och stämma i Utredningscommissionen samt får väl antagas ha gjort sitt inflytande gällande till LINNÆI förmån. Amiralen måtte emellertid med hänsyn till själva beslutet ha ansetts jävig, ty hans namn saknas bland under-tecknarna. Dessa voro Commissionens præsens, den kände karolinen, riksrådet frih. GUSTAF FREDRIK VON ROSEN, som var Carl XII följaktig på ritten från Turkiet och överfarten med ANKARCRONA från Stralsund till Skåne, och övriga ledamöter presidenten i Cammarcollegium frih. GUSTAF PALMFELT, krigsrådet GABRIEL VON SETH, kammarrådet PETER DRUFWA och den bekante politikern THOMAS PLÖMGREN.

¹ Flottans ark. XI.

Amiralitetsapotekaren SAHLBERG inkom sedermera med 31 räkningar å leveransen. Den besiktigades under dagarna 18 maj—4 juni av assessorn i Collegium medicum VICTORIN i närvaro av livmedikus ALSTRIN samt KRANERT, och besiktningsmännen avgåvo rapport häröver till Amiralitetscommissariatet den 5 juni.¹

Såsom förut nämnts, var LINNÆUS då redan för en månad sedan utnämnd till professor vid Uppsala universitet, hade kastat loss från Flottan och på Ständernas uppdrag anträtt resan till Öland och Gotland. I sina Egenhändiga anteckningar² säger han: »Emedlertid som kriget upptändts emellan Sverige och Ryssland, war LINNÆUS rädd, att han icke kunne undgå såsom Ammiralitets-Medicus att blifwa commenderad på flottan. Ty anser han för en förmån den befallning, som Riksens Ständer utgåfwo, att han skulle resa öfwer Öland, Gotland och Wästergötland, att där beskrifwa landets produkter.» Härigenom besparades mycket. LINNÆUS förskonades från att bevittna den fruktansvärda sjukligheten ombord, mot vilken de av honom med så mycken möda beräknade medikamenterna knappast förmådde något, och den oerhörda, många tusental skördande dödligheten på fartygen. Epidemierna utgjordes av dysenteri samt efter all sannolikhet därtill scorbut jämte typhus recurrens och exanthematicus.³ Dessa farsoternas härjningar tillsammans med en usel militär ledning dömdo Flottan till overksamhet under ett »bragdlöst krig». Men — LINNÆUS bevarades åt fosterlandet och världen, ty vem vet, om icke annars också han fallit offer för sjukdom och död? Att han icke kom att åtfölja Stockholmseskadern i kriget, innebar alltså en minst sagt stor »förmån» för vetenskapen och räddade LINNÆUS att genom snille i fredligt värv skaffa ersättning för den nesa, som det ryska kriget och landets usla styrelse drog med sig för Sveriges land.

Ett par månader, innan LINNÆUS lämnade tjänsten vid Amiralitetet, den 14 mars 1741, hade KRANERT hos Commissariatet¹ hemställt, att genom Chirurgiska societetens bemedling eskadern skulle försees med nödigt antal fältskärsgesäller till det förestående sjötåget. På Commissariatets hänvändelse föreslog denna societet den 20 i samma månad, att bardskärare skulle införskrivas utifrån samt, för att göra anställningen mera lockande, att dessa skulle få bära värjor och erhålla förhöjt gage jämte nödiga respengar. Genom nåd. beslut den 8 april beviljades dem dock endast rätt att bära värja under kommendering ombord samt respengar.² I handlingarna angående denna angelägenhet träffas emellertid ingenstädes LINNÆI namn. Det föll på hans efterträdare att tillsammans med KRANERT anställa förskrivna examina med de nyanställda utländska bardberaregesällerna, varöver upprepade »betyganden» och »attester» avlämnades till Commissariatet.³

¹ Flottans ark. XI.² LINNÉ, 8, s. 40—41.³ HULT, s. 2; v. DÖBELN, s. 9.

Såsom sökande till den efter LINNÆUS lediga tjänsten anmälde sig den 6 maj 1741 assessorn ERIC VICTORIN och hovmedicus BENJAMIN HUNTER.¹ Den sistnämnde var enligt SACKLÉN regementsfältskär, och namnet stavas han HUNTERT. Båda sökte emellertid förgäves, ity att till LINNÆI efterträdare genom nåd. beslut den 27 maj utsågs assessorn i Collegium medicum HIERONYMUS BERNEGAU, som också fick på sin lott att göra tjänst »på den härifrån til siös commenderade escadren».² Han undkom från kriget med livet men avled redan i november 1742 i Stockholm av slag.³

BERNEGAU anställdes liksom LINNÆUS med lön å Amiralitetets besparingar. Härmed fortsattes, såsom förut är antytt, ända till år 1757, då för första gången en amiralitetsmedicus i Stockholm uppfördes på fast stat. Detta var emellertid vid den s. k. Arméens flotta, som året förut bildats genom utbrytning av galärerna från Amiralitetet, men vilken flotta dock endast ägde bestånd i 10 år, till 1766. Sedermera organiserades år 1770 en ny Arméens flotta men blott för Finlands vidkommande.⁴ SACKLÉNS uppgifter i Sveriges Läkare-Historia⁵ om BOY, LINNÆUS och BERNEGAU, att de tillhört »Arméens Flottas Läkare» är därför icke med verkliga förhållandet överensstämmande; de voro alla tre anställda vid Amiralitetets flotta.⁶

I »Tredje stycket» av LINNÆS Anteckningar om sig sjelf: »Tilläggingar och Rättelser i afseende på CARL LINNÆI, adlad VON LINNÆS, Lefnads Omständigheter» finner man under »I. LINNÆI förtjenster i afseende på hans profession tillhörige vetenskaper. I. Medicinen» följande:⁶ »I. Praxin Medicam exerceade LINNÆUS i Stockholm 1739—1741, där han då var Amiralitets Medicus för ett stort Nosocomium, och hade dässutom i Staden så stor praxis, som alla andre Medici tillhopa. Men vid ankomsten till Professionen lämnade han Praxin Medicam; ty antingen borde Professionen eller Practiquen försummas. Betjente altså därefter

¹ Flottans ark. XI.

² SACKLÉN, I, s. 96.

³ WENDT, s. 26.

⁴ SACKLÉN, II, s. 494.

⁵ Jag begagnar tillfället här beriktiga också några andra av SACKLÉNS uppgifter om LINNÆI företrädare vid Amiralitetet, nämligen att NILS BOY varit »Amiralitets-Medicus med lön på Staten» (SACKLÉN, I, s. 90) samt att han utnämndes därtill år 1734 (II, s. 494). Att han aldrig hade lön på stat, är förut anført. I artikeln om BOY (I, s. 90) uppgives utnämningsåret riktigt till 1737. Året 1734 i förteckningen över Arméens flottas läkare torde härröra från en ofrivillig mistydning av P. J. BERGIUS sammansatta uppgift om BOYS utnämning till läkare vid Amiralitetet och hans förslag om uppförande av sjukbaracker därstädes, vilken uppgift hänföres till år 1734 men endast torde gälla barackerna (BERGIUS, s. 190). BERGIUS säger på samma gång, att BOY hade »lön på Staten», vadan det är troligt, att SACKLÉN hämtat även detta från enahanda källa.

⁶ LINNÉ, 8, s. 200.

aldrig någon annan än vänner och fattige». Blev LINNÉ alltså, sedan han lämnat Stockholm, trogen sitt tidigare valspråk »Tantus amor Florum» och ägnade han sig sedermera mest åt älsklingsvetenskapen om växterna jämte naturalhistorien i övrigt, så hade dock blomsterkonungen ännu vid mognare ålder åtskilligt till övers även för medicinen. Därom vittna föreläsningarna över »Diaeten», som »aldrig någon tracterat på artigare och solidare sätt, än LINNÆUS, fast han ej utgifvit något därom»¹, men kanske ännu mera de till ett 80-tal uppgående tryckta skrifter av medicinskt innehåll, vilka enligt tidens sed utkommo såsom akademiska dissertationer under hans præsidium. I Dietetiken gav han tillkänna sin originella kulturellt-biologiska uppfattning om hälsoläran, och de akademiska avhandlingarna, omtryckta i olika upplagor av »Amoenitates Academicæ», återspegla hans ståndpunkt inom många områden av medicinen.

Bland dessa akademiska avhandlingar är det endast tre, vilkas ämnen låta förmoda en frändskap med Amiralitetet, nämligen: »Morbi expeditionis classicæ MDCCLVI», 1757, respond. P. BIERCHIÉN; »De morbis nautarum Indiæ», 1768, respond. C. H. WÄNMAN och »De scorbuto», 1775, auctor E. D. SALOMON. Av dessa torde de två sista kunna lämnas åsido såsom säkerligen författade av respondenterna själva — WÄNMANS dessutom underkänd vid disputationen.² Angående författarskapet till »Morbi expeditionis classicæ MDCCLVI» ha olika åsikter gjort sig gällande. J. M. HULTH upptager avhandlingen bland LINNÉS skrifter³, E. ALMQUIST anser densamma hava tillkommit genom samarbete mellan præses och respondens⁴ och O. T. HULT omnämner reservationslöst sistnämnda uppfattning.⁵ HJELT synes vara av annan mening, ty i den av honom uppgjorda förteckningen över LINNÉS medicinska avhandlingar saknas, liksom de två andra här nämnda, också den BIERCHIÉNSKA.⁶ Efter att hava tagit del av sistnämnda dissertation, är jag mest böjd att ansluta mig till denna HJELTS uppfattning. BIERCHIÉN skriver alltigenom i första person singularis om sina iakttagelser som expeditionsmedicus på 1756 års eskader och skildrar dysenterien, den s. k. Uppsalafebern samt skörbjuggen, av vilka talrika fall uppträdde hos besättningarna. Utom redogörelsen för sjukdomarnas etiologi och symptomatologi m. m. anföras detaljerade omständigheter beträffande organisation och rutin på dåtida örlogsfartyg, dessa såväl som de kliniska iakttagelserna efter mitt förmenande bärande det självupplevdas prägel. Även om han ej — såsom SALOMON — på titelbladet uttryckligen angivit sig såsom auctor, synas mig därför ändock starka skäl tala för BIERCHIÉNS egna författarskap.

¹ LINNÉ, 8, s. 203.² HULTH, J. M., s. 138; E. ALMQUIST, s. 5 o. 7.³ HULTH, J. M., s. 107.⁴ E. ALMQUIST, s. 22.⁵ HULT, O. T., s. 2.⁶ HJELT, 2, s. 144 etc. Vad angår SALOMONS författarskap, så motsäger HJELT sig dock själv på sid. 86, där han utgår från att SALOMON skrivit avhandlingen.

Av LINNÆI inledningsvis anförda yttranden kan det synas, som om han skulle ha föga uppskattat tjänstgöringen vid Amiralitetet. Han åstundade att lämna den medicinska praktiken och längtade efter att helt och hållet få ägna sig åt botaniken jämte naturvetenskapen i övrigt. Att LINNÆUS långt ifrån ringaktade beställningen som medicus vid Stockholmseskadern, är emellertid säkert. På de båda år 1739 tryckta skrifterna »Tal om märkvärdigheter uti insekterne» vid præsidiij nedläggande i Vetenskapsakademien och »Om renarnes brömskolor i Lappland» finner man den redan då ryktbare botaniske författaren på titelbladen angiva sig såsom »Med. Doct. och Kongl. Ammiralitetets Medicus». Hans verkliga uppskattning av denna tjänst torde än mera framgå av hans många erkännssamma omdömen, som ovan meddelats från densamma. — LINNÆI brev innehålla esomoftast skämtsamt kraftiga, för att ej säga drastiska uttryck, nedskrivna i ögonblickets ingivelse och ej sällan innebärande överdrifter. Liknande uttalanden kunna även framdragas om botaniken och professionen i Uppsala. Såsom exempel härå må anföras det av TH. M. FRIES citerade yttrandet från Stockholmsåren: »Aesculapius ger allt möjligt godt, men Flora endast Siegesbeckare»¹, och i ett brev till TESSIN den 2 juni 1757² säger han, syftande åt ett tillämnat besök på Åkerö: »I nästa juli månad, om Gud sparar mig lif och helse, då jag sluppit utur det akademiska oket, blifver denna lycka min första och största önskan».

Om ock, såsom förut skildrats, varken SALOMONS eller BIERCHIËNS avhandlingar torde vara författade av LINNÆUS, så bära de dock vittne om att den världsberömde blomsterkonungen ännu efter två decennier med sina tankar kunde återvända till praxin medicam och tjänstgöringen vid den till Stockholm förlagda Escadren av Amiralitetet. Ej heller synes något tvivel kunna råda därom att ungdomsårens erfarenheter från Kastellholmens nosocomium varit vår store LINNÆ till nytta med hänsyn till professionen i Uppsala och i vissa stycken legat till grund för hans även på det medicinska området omfattande skriftställarskap. För Sveriges flotta kan det endast lända till berömmelse att ha fått lämna ett sådant bidrag till en av landets störste söner, och vårt sjövapen kan om också med annan än krigisk, så dock ej desto mindre verkligen berättigad stolthet minnas de år princeps botanicorum såsom medicus var knuten till detsamma.

¹ FRIES, I, s. 274.

² LINNÆ, 10, s. 42.

KÄLLOR.

Otryckta.

Riksarkivet.

- I. Rådsprotokoll i krigsärenden 1739.
- II. Administrativa handlingar rörande flottan: Chefens för Amiralitetet i Stockholm skrivelser 1739—1740.

Amiralitetscollegii arkiv:

- III. Reglementen och instruktioner 1737—1741.
- IV. Registratur 1739—1740.

Medicinalstyrelsens arkiv:

- V. Collegii medici protokoll 1739—1740.
- VI. » copiebok
- VII. » » acter och relationer 1739—1741.

Statkontorets arkiv:

- VIII. Amiralitetets stater 1739—1741.

Flottans arkiv, Skeppsholmen.

- IX. Amiralitetscommissariatets protokoll 1739—1741.
- X. » » diaries »
- XI. » » ankomna handlingar 1739—1741.
- XII. » » riksdagsberättelse 1738—1740.
- XIII. Meritförteckningar.
- XIV. A. Zetterstens manuskriptsamling, Del 6.

Stockholms stads arkiv.

- XV. Överståthallareämbetets registratur 1739—1740.
- XVI. Stockholms stads Consistorii protokoll och akter 1739—1740.

Medicinalstyrelsens bibliotek.

- XVII. Matrikel öfver badare och dentister samt fältskärsmästare.

Uppsala Universitets bibliotek.

- XVIII. Linnæi Vademecum». Handskr. D. 803.

Tryckta.

- ALMQUIST, JOHAN. Studier öfver Carl von Linnés verksamhet som läkare. Sv. Linné-Sällsk. Årsskr. Arg. VI, 1923, s. 61.
- ALMQUIST, ERNST. Om Linné som hygieniker. Hygiea Festbl. 1908, nr 29.
- ANKARCROMA, THEODOR. 1. Beskrifning om Berberis träen eller buskar etc. Vet. Ac. Handl. 1749, Vol. X, s. 61.
- 2. Meddelande om utfodring af får med tobaks- och solblommestjelkar. Vet. Ac. Handl. 1750, Vol. XI, s. 71.
- 3. Meddelande om sparrissängar. Vet. Ac. Handl. 1750, Vol. XI, s. 74.

- APPELBERG, C. M. Om Svenska Militärläkareväsendet samt Arméns och Flottans sjukvård i framfarna dagar. Tidskr. i Mil. Helsov. Bd I, 1876, s. 22 o. 97.
- BERGIUS, PETER JONAS. Inträdestal om Stockholm för 200 år sen, etc. Vet. Ac. Handl. Tal. 1758.
- BIERCHÉN, PETRUS. Morbi expeditionis classicæ MDCCCLVI . . . moderante . . . Carolo Linnæo . . . Upsaliæ, L. M. Höjer, 1757.
- DJURBERG, VILH. När det var anatomisal på Södermalms Stadshus i Stockholm 1685—1748. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1927.
- DRAKE, GUSTAF. Några Linné-recept. Sv. Linné-Sällsk. Årsskr. Årg. IX. 1926, s. 26.
- VON DÖBELN, WILHELM. Historisk öfversigt af läkarevården vid Kongl. Flottan. Tidskr. i Mil. Helsov. Bd XIX, 1894, s. 1.
- FORSSTRAND, CARL. Linné i Stockholm. Stockholm, Hugo Geber, 1915.
- FRIES, TH. M. Linné. Lefnadsteckning. I—II. Stockholm, Fahlerantz & Co., 1903.
- GÜNTHER, S. W. Författningssamling för Kongl. Maj:ts Flotta. I—IX. Härnösand, J. A. Johansson & Komp., 1851—70.
- HÆSER, HEINRICH. Lehrbuch der Geschichte der Medicin und der epidemischen Krankheiten. I—III. Jena, Gustav Fischer, 1882.
- HJELT, OTTO E. A. 1. Svenska och finska medicinalverkets historia 1663—1812. I—III. Helsingfors, Helsingfors Centraltryckeri, 1891—93.
2. Carl von Linné såsom läkare och medicinsk författare. (Carl von Linnés betydelse såsom naturforskare och läkare, 1.) Uppsala, Almqvist & Wiksells Boktr.-A.-B., 1907.
- D'HOMBRES-FIRMAS. Lettres inédites de Linné à Boissier de la Croix de Sauvages. Alais, A. Veirun, 1860.
- HORN, VIVI, f. ANKARCRONA. Herrarna till Runsa. Stockholm, Lars Hökerberg, 1928.
- HULT, O. T. Forschungen über das Auftreten des Typhus recurrens in Schweden und seine ätiologischen Momente, hauptsächlich bei der Marine 1788—1790. Nord. med. ark. 1913, II, nr 12 o. 14.
- HULTH, J. M. Bibliographia Linnæana. Partie I — Livraison 1. Upsala, Almqvist & Wiksells Boktr.-A.-B., 1907.
- HÄGG, ERIK. Under segel. Stockholm, Lindfors bokförlag, 1935.
- HÄGGMAN, J. och SÖRENSEN, P. Ankarcrona, Theodor. Svenskt biografiskt lexikon II. Stockholm, Alb. Bonnier, 1920.
- JUSSIEU, ADRIEN DE. Caroli a Linné ad Bernardum de Jussieu ineditæ, et mutue Bernardi ad Linnæum Epistolæ. Memoirs of the Amer. Acad. of Art & Sciences. Vol. 5, pt. 2, pag. 179 (sep.).
- KEY, AXEL. Till kirurgiens historia i Sverige, särskildt med hänsyn till den kirurgiska undervisningen i Stockholm. Inbjudning till J. H. Åkermans installationsföreläsning vid Karolinska Institutet. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1897.
- LINNÆUS, CAROLUS. 1. De febrium intermittentium causa. Dissertatio inauguralis. Harderovici, Hæred. Joh. Rampen, 1735.
2. Huru Siöfarande böra wachta sin Hälsa. — Huru Siöfarande måge återwinna sin hälsa (Anonym). Almanach för året 1741. Til Carls-Cronas horizonz . . . inrättad af O. P. Hiorter. Carlskrona.
3. Högstnyttige Hus-curer för Frossan. Almanach för året 1742. Til Upsala-horizonz inrättad af O. P. Hiorter. Stockholm.

4. Anmärkningar om brännwin. Almanach för skott-åhret 1748. Til Stockholms horisont. Uträknad af O. P. Hiorter. Westerås.
 5. Materia medica. Liber I. de Plantis. Holmiæ, L. Salvius, 1749.
 6. Genera morborum . . . pro gradu doctoris . . . Johannes Schröder . . . 1759. Upsaliæ.
 7. Clavis Medicinæ duplex, exterior et interior. Holmiæ, L. Salvius, 1766.
 8. Egenhändig anteckningar om sig sjelf med anmärkningar och tillägg. Utgifne af Adam Afzelius. Upsala, Palmblad & C., 1823.
 9. Linnés Dietetik, ordnad och utgifven af A. O. Lindfors. Upsala, Akademiska Bokhandeln, 1907.
 10. Carl von Linnés svenska arbeten utg. af Ewald Ährling. Första bandet. Bref till svenskar I. Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1879.
 11. Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. Afd. I: 1—8, II: 1. Upsala 1907—22.
- PALMSTRUCH, J. W. Svensk Botanik ånyo upplagd af G. J. Billberg. Första Bandet. Stockholm, Carl Delén, 1815.
- PETTERSSON, ALFRED. Abraham Bäck. Minnesteckning. Vet. Akad. Lefnads-teckningar, 103. Stockholm 1932.
- SACKLÉN, JOH. FREDR. Sveriges Läkare-Historia ifrån konung Gustaf I:s till närvarande tid. I—IV. Nyköping, P. E. Winge, 1822—24.
- SALOMON, ERNESTUS D. De scorbuto . . . sub moderamine . . . Caroli a Linné . . . Upsaliæ, Joh. Edman, 1775.
- SANDAHL, O. T. Linnæa. Nordisk Familjebok, 2 uppl. Stockholm 1916.
- SAUVAGES, FRANÇOIS BOISSIER DE. Nosologia Methodica, I—II. Amstelodami, Fratr. de Tournes, 1768.
- SÖDERBAUM, H. G. Linnæus och Vetenskapsakademiens stiftande. Sv. Linné-Sällsk. Arsskr. Årg. XI, 1928, s. 92.
- TRIEVALD, MÄRTEN. Väderväxlings Machin. Vet. Ac. Handl. 1744, Vol. V, s. 251.
- UNGER, GUNNAR. Karl XII och Östersjökriget 1715. Stockholm, Marinlit.-fören., 1928.
- WENDT, EINAR. Amiralitetskollegiet — Marinförvaltningen 1634—1934. Stockholm, Tryckeri-A.-B. Tiden, 1935.
- WRANGEL, HERMAN. Svenska Flottans bok. Stockholm, Jos. Seligmann, 1898.
- ZETTERSTEN, AXEL. Svenska Flottans Historia åren 1635—1680. Norrtelje, Norrtelje Tidnings boktryckeri, 1903.
- Pharmacopœa Svecica. Holmiæ, Henr. Foug, 1775. (I.)
- Pharmacopœa Suecica. Editio altera emendata. Holmiæ, Henr. Foug, 1779. (II.)
- Pharmacopœa Danica. Francofurti et Lipsiæ 1786. (III.)
- Pharmacopœa Batava. Lipsiæ, J. A. Barth, 1811. (IV.)
- Pharmacopœa Batava. Ed. II. Emendata et aucta. Lipsiæ, J. A. Barth, 1824. (V.)

LINNÆUS' VOYAGE FROM HAMBURG TO AMSTERDAM

AN EXPLANATION OF SOME OBSCURE POINTS IN HIS
ALMANAC

BY

H. ENGEL.

IT WAS A VALUABLE CONTRIBUTION TO OUR KNOWLEDGE of Linnæus' life, when Mr. ARVID HJ. UGGLA published the »Almanacksanteckningar för år 1735» in Årgång XVIII (1935 p. 134—148) of this journal, the earlier publication (FELIX BRYK, Linnæus im Auslande, Stockholm 1919, p. 217—231) being expensive and hence rare.

The bicentenary of Linnæus' Dutch period (1735—1738), celebrated by an exhibition of Linnaëana from Dutch libraries, mainly from the collections of the Zoological Gardens »Natura Artis Magistra» at Amsterdam and of Dr. D. MACGILLAVRY, held in those Gardens on the occasion of the VIth International Botanical Congress in Amsterdam from 2—7 September 1935, stimulated the interest of Holland in the greatest of Flora's scientific servants.

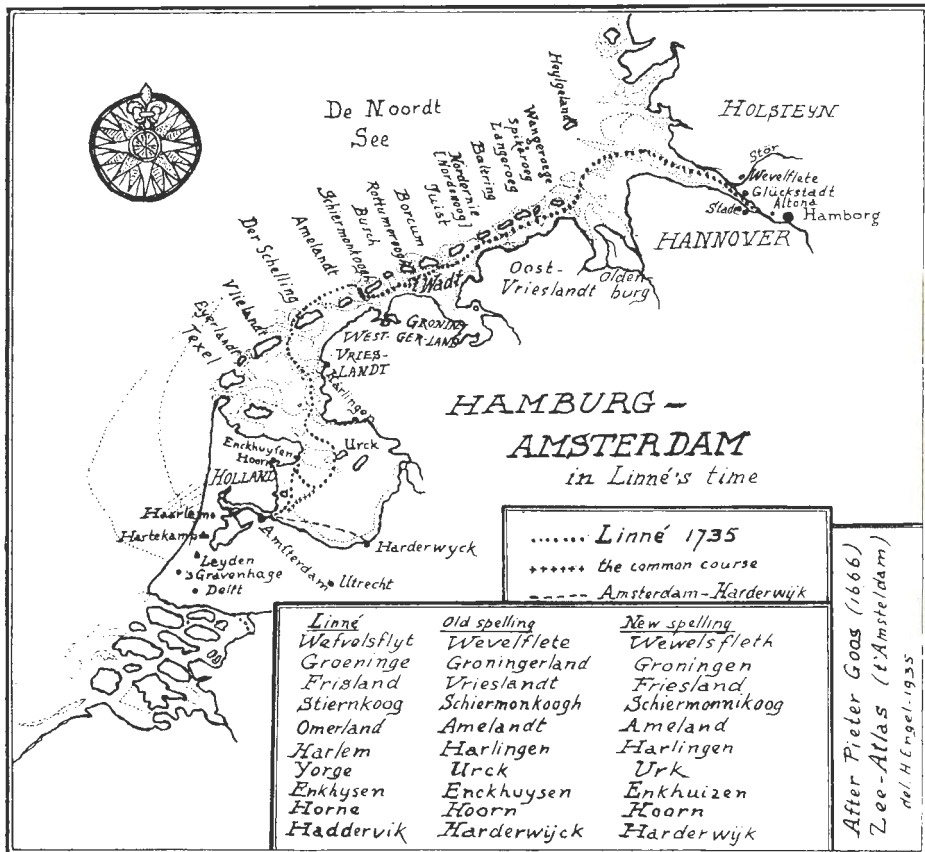
Miss JOHANNA SCHEFFER, the Librarian of »Natura Artis Magistra», who with foreseeing care had prepared the material for this exhibition, had drawn on my indications a map, illustrating the voyage of Linnæus from Hamburg to Amsterdam, which proved a great success. We used the »Iter ad exteros» (Original MS. in the Library of the Linnean Society of London, edited first by E. ÄHRING in Carl von Linné's Ungdomsskrifter, Andra Serien, Stockholm 1888, p. 369—390, later by F. BRYK l.c. 1919, p. 163—216) for the voyage till Norderney, and the rest we compiled from the »Almanacksanteckningar».

What interested us most was the exact track of this short voyage, as this knowledge enables us to imagine what he saw while sailing southwards. There were two vague points in the descriptions, viz. the word

Yorge (UGGLA l. c., p. 145, 31st of May), and the remark that Enkhuizen lay at their left hand. Did the word Yorge mean Workum, as was suggested by somebody? Further it seemed a most curious thing that LINNÆUS should have written left for right; had the sea-sickness so much troubled his acute brain? As will become evident when we follow Linnæus, he wrote down the names of the towns he saw from the ship phonetically, probably asking them from the skipper, who would not always have pronounced them as exactly as would be necessary for a correct record in the Almanac. We can imagine the eager young man looking, asking all sorts of things, inquiring where Harderwijk, the goal of his voyage, lay . . . and the skipper and his mate answering, probably sometimes secretly laughing at his curiosity and his ignorance of the sailor's life. For his appreciation of Dutch skippers we may refer to Linnæus' *Lachesis naturalis* p. 151 (cf. BRYK p. 68). The ship cannot have been a very large one, it seems to have sailed the open sea only when this was unavoidable. Whether there were more passengers than Linnæus and his companion SOHLBERG, we do not know, neither do we know anything about the accommodation on board. It seems probable from what we know about the ships of that time, as the Director of the Scheepvaart-Museum at Amsterdam, Mr. W. VOORBeyTEL CANNENBURG, suggested to us, that the ship was what the Dutch called a »kofschip», a name which might correspond to that used by LINNÆUS (*Iter ad exteros* 17 Maj:) »ett Hamburgskt fartyg eller couffert». Yet though a »kofschip» or »kof» (German: Kuf, English: Cove, Swedish: Kofve or Koff) was a rather small ship, with two masts, used for the navigation to the Baltic, Linnæus' ship might have been smaller yet if it sailed between the coast and the islands, as we infer from the text. BRYK l. c. simply translates this with »Kauffahrteischiff», which seems right if we consider the Swedish words »kofferdi» and (cf. E. HELLQUIST, *Svensk Etymologisk Ordbok*, Lund 1925, p. 325) »koffardiskepp, koffardier, kofart».

The kindness of Mr. VAN DER BIJLL, scientific assistant at the Library of the University of Amsterdam, provided us with some maps of the period, but the track which the ships followed about that time was derived from the beautiful map of the Zuiderzee in: PIETER GOOS' *De Zee-Atlas ofte Waterwereld*, Amsteldam 1669 (5th map: *Pascaarte van de Zuijder-Zee*, 1666). This map served as example for the one shown at the exhibition, a reduced copy of which is reproduced here. It shows the many difficulties of the voyage, all the many beacons and lights being drawn on it: it shows that the common course to Amsterdam for the ships from Hamburg was: entering the Zuiderzee through the Vlie (Vlietstroom and Oude Vlie) (or the Marsdiep, if the ship was too large, but this was not the route of Linnæus' ship), passing in between Stavoren and Enkhuizen,

following the Val van Urk, a deeper channel in the southern part, thereby rounding and avoiding the very shallow Enkhuizerzand, and thence to Amsterdam, as is e.g. described in detail in: »De nieuwe groote lichtende Zee-fakkel van de geheele wereld, ten gebruike van C. Vooght en G. van Keulen, A'dam 1728», as Mr. VOORBEYTEL CANNENBURG kindly showed me. There was some doubt however about the exact track from Ham-

burg to the Vlie. In VOOGHT and VAN KEULEN's Atlas there are only sailing directions for ships sailing north of the islands and for those entering the waters between them, but there are no special directions for ships passing between the islands and the coast. Yet it appears from Linnæus' remarks, that they followed this last route. In all probability such a route was only possible for smaller vessels with local knowledge; and this would sufficiently explain its not being marked on VOOGHT and VAN KEULEN's charts. I am informed that small vessels still often follow this track.

Let us follow the two travellers to infer from their notes the particulars of the voyage. LINNÆUS and his disciple CLAES SOHLBERG went on board in Altona on May 17th Old Style, i.e. 28th of May New Style, the last being used at that time in Holland. In Linnæus' Almanac we

JOHANNES DE GORTER 1689—1762.

J. M. Quinkhard pinx. 1735. Janssonii van der Aa excud. J. Houbraten sculps.

see, that both styles are given, the Old Style to the left of the page, the New Style to the right (cf. UGGLA l. c. p. 137—138). Linnæus follows the Old Style as was the custom in that time in Sweden, but since in Holland the New Style (Gregorian system) had been adopted as early as 1582, in Gelderland (the province wherein Harderwijk is situated) since 1700, we see that he begins to follow the custom of the country as soon as he becomes more intimately acquainted with it: from the 1st of August

on he uses New Style, the discrepancy between the Julian and the Gregorian systems having become 11 days in 1735, so that August 1 O. S. is August 12 N. S.

At 7 o'clock (Almanac 9 o'clock) they went on board the »couffert». They payed one ducat each from Hamburg to Amsterdam. With many

Harderwijks universitets forna disputationskateder.

other, especially Dutch, ships (which he recognised by their *rubra-alba-coerulea* flags) they used the ebb-stream to sail down the river Elbe. It is curious to see that to shorten the notes in the Almanac he uses the alchemic symbols then yet in use. (For an explanation of the symbols see e.g.: Dr. F. LÜDY Jun., Burgdorf-Schweiz, Alchemistische und chemische Zeichen, Verlag Süddeutsche Apotheker Zeitung, Stuttgart 1928, which reference I owe to Prof. P. VAN DER WIELEN. BRYK copies the

symbols wrongly and uses p. 228 the symbol of antimonium for that of day, the symbol of fire for that of air.)

The weather during the 16 days of the voyage (as was said to him: 18 miles to the sea, 44 miles over the sea, totally 62 miles) was very bad and they often had to wait till wind and weather were more favorable. The first night was passed in storm and rain on the right bank of the river, opposite the town Stade.

The next day was a Sunday and Whitsuntide (May 18th O. S., 29th N. S.), they sailed past the fortified town Glückstadt (Glückstad) (»på venster» says Linné, but the town is on the right bank, as he remarks himself: i Holsten), but on account of the contrary wind they had to stop and seek shelter in the mouth of the river Stör (here there is a misprint in BRYK l. c. p. 202 who writes Hör). They went ashore in Wewelsfleth (Wefvelsflyt, Wäfvelflyt, Weflesfletet, Weversvliet), where they passed Whitmonday, because of the contrary wind, and among other things visited the church and collected plants. The next day, leaving at 7 a.m., they only reached Nordvall, the wind being not very favorable, but on Wednesday they had a good beam wind, which brought them out to sea in the afternoon and even to the first of the East Frisian isles, Wangeroog (Wangeroge), where they passed the night and, because the wind was contrary, the whole of Thursday. The traveller complains of the everlasting rain, and used his time buying and describing fishes he got from the fishermen who came on board. They had sight of East Friesland. We may infer from this and from similar remarks that the ship followed the route still often used by smaller ships: sailing between the islands and the coast, over what is called the »Waddenzee». During ebb-tide it becomes nearly or altogether dry, so that it is only possible to go on when the flood returns. Considering that moreover they only sailed during daytime in these shallow waters, their slow progress is sufficiently explained. The ebb-tide of Friday the 23d of May O. S. (3d June N. S.) was passed on the island of Langeoog (Langoge), where all sorts of sea-beasts were collected and described; the Saturday on Norderney (Nordenoge). Here we find the typical description of the »Waddenzee»: »Man sättes ett litet stycke om bord, så långt som båten gick, straxt skulle man vada på halfva benen . . . När man vadat ¹/₈ mil, var mest torrt ³/₈ mil, der man för 5 timmar sedan kunnat seglat.» Here the *Iter ad exteros* ends with a description of the muddy »mörkgrå» sand with its animal inhabitants, among which the large worm *Arenicola* is the most conspicuous.

During the 26th and 27th of May O. S. they had the coast of Groningen on their left hand, on the 28th West Friesland. That day they visited Schiermonnikoog (Stiernkoog) and the next day they were forced to stay there, probably waiting for a favorable wind, as here they could

no longer continue over the »Waddenzee» but had to pass into the open sea, sailing along the north coast of Ameland and Terschelling, to enter again through the Vlie, between Terschelling and Vlieland. Friday the 30th O.S. they ventured in the open, as Linnæus says: sailing along Ameland (Omerland). This nearly cost them their lives. Whether this part was really so dangerous we do not know, but it is obvious from the notes in his Almanac, that Linnæus was unable to observe the island Terschelling and did not notice their entering again through the Vlie. In the morning of the 31st O.S., sailing in the calmer waters of the northern Zuiderzee, he came on deck again and at 5 o'clock in the morning saw the town Harlingen (which he wrongly calls Harlem).

In the afternoon of that Saturday the 31st of May O.S. (11th of June N.S.) they saw 'Yorge'. This in my opinion must be a phonetical interpretation of the name: Urk, the little island along which runs the so called Val van Urk, the deeper track along which the ships had and have to pass to the south, rounding the Enkhuizerzand. But in the afternoon there came a terrible storm and the ship had to seek shelter under the coast. Linnæus heard that Harderwijk, which he longed to see, was lying on the eastern horizon. But the bad weather (as he sums up: rain, wind, thunder and lightning) made it impossible to see. They sailed to Enkhuizen (Enkhyzen) which they reached in the evening and where they stayed till the next afternoon. This might explain (compare the map) how it was possible that they got this town on their left hand (though of course the explanation of UGGLA l. c. p. 146 footnote 1: »väster» for »wänster» has much in favour of it; while it is not impossible that Linnæus wrote left for right, as »Glückstadt», above, demonstrated).

On Sunday the 1st of June (June 12 N.S.) in the afternoon the storm and contrary wind abated so far, that they were able to continue their voyage, seeing Hoorn (Horn) on their right hand, and next morning very early they reached Amsterdam, finishing their adventurous voyage. It must have been a beautiful sight for the travellers to see the town in the morning-light as a background to the lively activity in the harbour; the ugly railway dikes and buildings did not yet hide from view the stately and elegant merchant's houses and warehouses built along the quays.

With his usual zeal he visited the Hortus medicus (still in existence in the same place) that same day in the afternoon. The next day, Tuesday the 3rd of June (14th N.S.) he paid his first visit to Professor BURMAN and, as he says, to his library, which accordingly must have been an important one. He found a young man of his own age: JOHANNES BURMAN was born 26-IV-1706 in Amsterdam, the son of the parson FRANS BURMAN, who in 1715 became Professor of Theology in Utrecht. JOHANNES was a disciple of BOERHAAVE and was elected to the professorship of

botany in Amsterdam as early as 1728, when he was only 22 years of age. He was descended from a family of parsons; his uncle PIETER was Professor of Rhetoric and Poetry and afterwards of Economy in Utrecht. He had a brother FRANS who later held the professorship of theology in Utrecht, another, ABRAHAM, to whom one of the plates of the *Flora lapponica* is dedicated, was a merchant in Amsterdam, but more illustrious still was their younger brother, known as PETRUS BURMANNUS SECUNDUS, Professor of Rhetoric and History in Franeker and later in Amsterdam. The botanist, JOHANNES, had, at the time LINNÆUS visited him, a little son, born in 1734, NIKOLAAS LAURENS, who later on was to follow his father in the professorship. LINNÆUS must have seen the little son and heir and would not have thought then that in 1760 he would see him again as his disciple in Sweden and that after his death his son, then not yet born, would be the guest of this NIKOLAAS LAURENS.

The next day, Wednesday the 4th of June (15th N. S.) he visited SEBA's Museum. ALBERT SEBA (1665—1737) was the German apothecary in Amsterdam, who had his shop in the Haarlemmerstraat. He was an ardent collector of all sorts of objects of natural history, which he got from all parts of the world. After Czar Peter had seen his collection in 1717, he bought it for 15000 guilders. SEBA made a new one, which he described and figured in his well-known *Thesaurus*. When LINNÆUS made his acquaintance SEBA was an old man, 70 years of age, who had published two parts of his *Thesaurus* and who lived in the hope, that »the Lord would give him the time to finish his work». As is well-known, a few months later ARTEDI identified his fishes, but the publication of the third and fourth part was delayed till 1761 and 1764, when ARNOUD VOSMAER took care of it, after the beautiful collections, that is to say what remained of the badly cared for natural history objects, had been sold in 1752. LINNÆUS must have learned much from these very extensive collections, which contained specimens from every part of the world.

The most important object of his visit to Holland however was his promotion, which was to take place in Harderwijk (Haddervik). So on Thursday, after having dined with BURMAN, we see him again in the *Zuiderzee*. Nowadays the boat brings us in 3 hours from Amsterdam to Harderwijk, but in that time they were dependent upon the wind. Yet at 3 o'clock the next morning they were already at their goal. Though it was midsummer it is not probable that they left the ship directly in the cold morninghour. Yet we must suppose that the eager young man could not wait long, and as soon as possible asked the way to the University. It seems that his sound knowledge and his ready dissertation made a long stay there unnecessary, though an old Dutch rhyme maliciously says:

»Harderwijk is een stadje van negotie,
 Men koopt er bokking en bullen van promotie»
 (Harderwijk is a town of negotiation,
 One can buy there red-herring and bulls of promotion.)

On Saturday he was made a candidate of medicine. On Sunday his dissertation got the *imprimatur* of his promotor Professor JOHANNES DE GORTER, whose lessons he attended on Monday and Tuesday. And at last on Wednesday the 12th of June O. S. (23d N. S. as they used it in Harderwijk) he was made a Doctor of Medicine.

Notwithstanding his short stay in Harderwijk, he conversed there long enough to make a life long friend of DE GORTER's son DAVID, who though he was ten years the younger of LINNÆUS had got his Doctor's degree a year before, in 1734. He was an enthusiastic follower of LINNÆUS' system and in imitation of him described some local floras. From 1743—1754 he was Professor of Botany in Harderwijk, from 1746 of Botany and Medicine. In 1754 he followed his father JOHANNES to Russia, where they both were made court physicians to the Empress Elisabeth. They returned respectively in 1761 and 1758, the father then an old man who died in 1762, the son practising medicine till 1783.

In 1735 the father JOHANNES DE GORTER was 46 years of age, he was a pupil of BOERHAAVE on whose recommendation he had been made Professor of Medicine at Harderwijk in 1725 after having practised for 13 years in his native town Enkhuizen.

LINNÆUS returned to Amsterdam on the evening of Friday the 13th (24th N. S.), so that he had been only one week in Harderwijk. But the goal was reached and the Saturday saw a young Doctor of Medicine in Amsterdam, destined to begin a glorious career. His first Sunday in Amsterdam was used for a walk in the Plantage, where the Hortus Medicus was and is and where the Zoological Gardens in later days completed it as a biological quarter. The present author writing this paper with an outlook upon this same avenue here must take leave of the young doctor, seeing him in his mind as he walked there 200 years ago, unconscious yet of the good luck that would make him stay in Holland for three years, unconscious of the glorious wreath that was to adorn his temples.

Zoological Museum, Amsterdam, Dec. 30, 1935.

HARTEKAMP PÅ LINNÉS TID OCII DESS SENARE ÖDEN

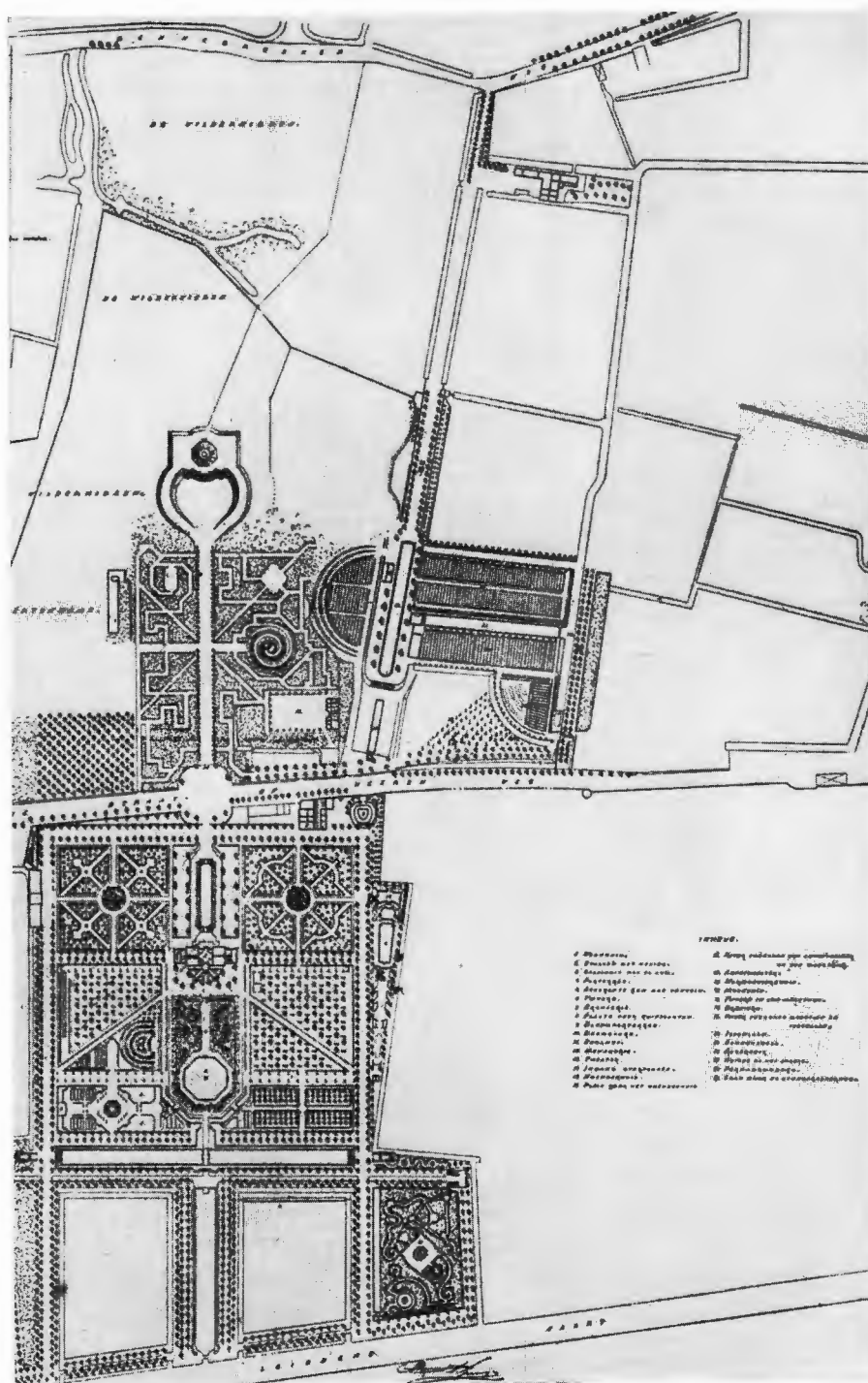
Efter en uppsats av

LEONARD F. SPRINGER

EN OCH ANNAN SVENSK RESENÄR I HOLLAND SÖKER SIG väl ut till Hartekamp, CLIFFORDS präktiga lantgård, där LINNÉ enligt eget vittnesbörd »fick leva som en prins» och tillbragte några av de mest fruktbärande åren av sitt liv. Men av vad de där få skåda, erinrar så gott som intet i våra dagar om platsens utseende för tvåhundra år sedan. »Hartekamp är numera själv en engelsk park, från vilken alla Linnétidens rokokomärken äro borta liksom alla spår av 1700-talets botaniska och exotiska liebhäberier», vittnar OSCAR LEVERTIN i sina bekanta artiklar: »Med Linné i Holland» (Sv. Dagbladet 1906, omtryckta bl. a. i denna Årsskrift 1929). — Och har man sökt att ur litteraturen förskaffa sig material för att bilda sig en föreställning om hur denna på sin tid över hela Europa berömda trädgårdsanläggning såg ut, har man blivit i lika hög grad besviken. Med så mycket större intresse är det därför man tar del av den rikt illustrerade artikel, »Linnæus en de Hartekamp», som en av Hollands mest framstående trädgårdsarkitekter, herr LEONARD F. SPRINGER, Haarlem, förliden sommar publicerade i trädgårdstidskriften »Floralia» (56:e Jaarg., 22 Aug. 1935, s. 401—403). Det ej minst intressanta med denna uppsats är, att förf. är i tillfälle att reproducera en samtida plan över trädgården, som befinner sig i hans ägo.¹ Med förf:s benägna tillåtelse lämnas nedan en något sammandragen översättning av hans intressanta framställning.

Efter att ha erinrat om de fester, varmed minnet av den store svenske vetenskapsmannen firats i Holland 1878 och 1907 och av vilka han bevarar personliga minnen, från den senare som personligen medverkande, samt om det nu 200-åriga minnet av LINNÉS ankomst till Holland, hans

¹ Den här efter »Floralia» återgivna planen är av hr SPRINGER utförd efter den gamla kartan.

promotion i Harderwijk och hans tillträdande av anställningen hos CLIFFORD på Hartekamp, fortsätter han: Mången har svårt att göra sig en föreställning, hur Hartekamp, CLIFFORDS lantgård, då för tiden såg ut. Om man utgår från dess nuvarande utseende, måste man få en helt felaktig uppfattning. På den tiden voro åskådningarna helt olika mot nu och, om man undantager drivhusväxter, torde där, liksom i varje hortus botanicus, växterna ha varit planterade på sängar såsom i en grönsaksträdgård eller en plantskola.

Det egendomliga är, att hur berömt Hartekamp än blev som platsen för LINNÉS studier, man icke återfinner denna ryktbara anläggning i någon

Corps-de-logiets framsida.

enda bok över trädgårdskonsten, ej ens i SYPESTEYNS arbete, som utkom 1910, och detta oaktat redan 1905 en avbildning blivit publicerad. Även förf. till denna uppsats hade tidigare upprepade gånger försökt att utröna, hur platsen såg ut på LINNÉS tid, hurudan anläggningens plan varit. Övåntat nog blev jag i tillfälle därtill.

År 1901 blev egendomen, efter den senaste ägarens, Baron VAN VERSCHUURS död såld på offentlig auktion och förvärvades av »Binnenlandsche Exploitatie Maatschappij van Onroerende Goederen» i Haarlem, som ämnade parcellera den eller i varje fall avyttra den i mindre delar. Som bolagets dåvarande rådgivare besökte jag huset efter överlåtelsen och såg då där på väggen i galleriet i övervåningen två ritningar, vilka framställde gårdens utseende dels tidigare, dels då LINNÉ vistades där. Den förra var ritad på pergament och färglagd, men genom fukten på den vägg, varpå

den var uppklistrad, halvt utplånad. Den framställde platsens utseende, när den ägdes av JOEN HINLOPEN, som 1693 köpt den av änkan efter CRYN CRYNS DE JONGE.

Den andra ritningen visade hur egendomen blivit utvidgad och ändrad av GEORGE CLIFFORD. På HINLOPENS tid omslöt den av »Heerenweg» och »Leidsche Vaart».¹ CLIFFORD sträckte ut anläggningen över det framförliggande sandiga området halvvägs till genvägen, den s. k. Glipperweg. Detta område var då ännu känt som »Wildernis» och bestod till stor del av kala dyner.² — Även denna ritning har lidit svårt av fukt, då corps-de-logiet stått obebott i årtal. På grund av sitt dåliga skick hade teckningarna

Corps-de-logiet från baksidan.

icke medtagits vid inventariernas försäljning, utan ansetts osäljbara. — Som tecknare anges nedtill: GEORG LODEWICK UHL, varjämte man otydligt kan läsa något som »godkänd lantmätare» e. d. Styrelsen för Exploitatie

¹ De Heerenweg eller Haagsche Straat är den väg, som å planen avdelar området mittpå. Längst ned, ungefär parallellt med denna synes De Leidsche Vaart.

² Det är av intresse att i detta sammanhang erinra sig CARL TERSMEDENS skildring av platsen i hans memoarer, grundad på det besök han avlade där i sällskap med LINNÉs reskamrat CLAES SOHLBERG 17 sept. 1735: »Farten mellan Leyden och Haarlem är den allra fulaste i hela Holland ty man ser nästan ingenting annat än höga sand-dyner och några bondhus emellan, men man blir surprenerad, då man kommer midt för Cliffords trädgård, där han med otrolig kostnad låtit igenomgräfvat en sand-dyn af 200 aln. bredd och öfver 30 aln. höjd till en öppning af 150 aln., på det hans hus och trädgård, som ligger bakom vid en annan kanal, äfven som en surprise skall synas till denna kanalen.» (Amiral Carl Tersmedens memoarer. I främmande land. Utg. av NILS ERDMANN. Sthlm 1915.)

Maatschappij var vänlig nog att överlåta de båda ritningarna till mig, och de pryda nu, efter upplagning, mitt arbetsrum.

År 1902 hade jag nöjet tillbringa augusti månad på gården, njöt av den djupa stillheten, som härskade där och fick sålunda också tillfälle att grundligt studera parken. Men av dess utseende sådant LINNÉ lärde känna det återfanns intet, absolut intet. (Se Nederlandsch Tuinblaad Sempervirens för 12 aug. 1905 med reproduktion av båda planscherna). Endast på »de

Gammal trädgårdspaviljong vid Hartekamp.

Overplaats» kunde ett par ställen återfinnas såsom rester från den gamla anläggningen:

1. Paviljongen på den höga dynen med utsikt över Glipperweg mot Haarlemmermeerpolder. På LINNÉS tid kunde man där se Haarlemmermeers vida vattenyta.

2. En kulle i skogsdungen.

3. En halvrund trädgårdssäng.

4. Ett drivhus i kvartcirkelform.

På huvudgården återstod endast boningshuset invändigt oförändrat; även orangeriet fanns ännu på den ursprungliga platsen. Men i övrigt fanns intet, som förde tanken till LINNÉS tid, intet träd, ingen växt, som kunde antagas ha planterats av eller för LINNÉ, kunde påträffas. Den intet

skonande mani, som härskade under sista åren av 1700- och början av 1800-talen, hade så gott som gjort rent hus med allt, som stred emot den nya åskådningen.

På »de Overplaats» har länge funnits en hjortpark, och man skulle vara böjd att tro, att det är denna stället har att tacka för sitt namn. Men långt därifrån. Enligt A. VAN DAMMENS anteckningar har år 1680 inköpts å offentlig auktion: en gård med åbyggnader, skog, lada och loge, trädgård och planteringar jämte allt icke jord- och väggfast, betesmark, åker och äng, tillhopa omkring 12 morgen 168 roeden (10,4752 har) enligt karta av JOHANNES LUPINIUS, benämnt *de Hartekamp*. Köpare var JACOBUS HEYBLOK. Då fanns där alltså ingen hjortpark.

År 1693 köpte JOEN HINLOPEN gården, som nu ökats något till 12 morgen 178 roeden, för 4,000 fl. Han sålde den 1709 till GEORGE CLIFFORD med ett omfång av 12 morgen 434 roeden för 22,000 fl. Prisskillnaden talar för att huset blivit byggt och anläggningen förbättrad. Enligt kartan var husets indelning redan då lika med den, som återfanns 1902. Entrén var på östra sidan, stora salen och kupolrummet på västsidan. Till höger och vänster därom lågo två större rum och där bakom tvenne små kabinett å ömse sidor.

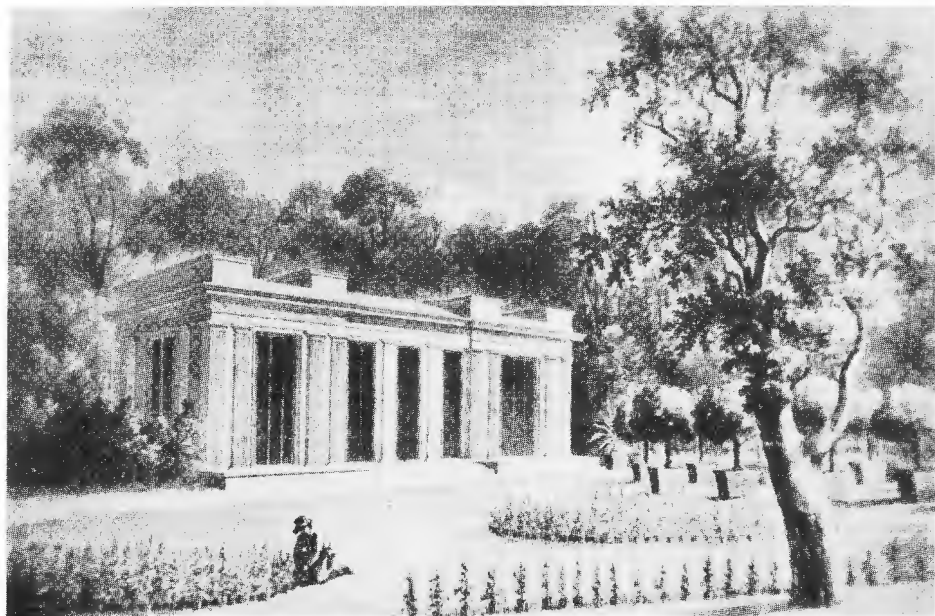
1760 övergår stället i PIETER CLIFFORDS ägo, och 1788 sälja hans arvingar huvudgården jämte »de Overplaats», tillhopa 42 morgen, för 34,500 fl. till JEAN CLICQUET.

Under tiden för CLIFFORDARNES innehav har egendomen utvidgats såsom av kartan framgår, i det att »de Overplaats» tillagts.¹ Även under senare innehavare har gården vuxit genom att närbelägna områden tillfogats fram till godset Huis te Manpad. Under HINLOPENS tid hade den ursprungliga gården varit 12 morgen 178 roeden stor och ungefär lika mycket under CLIFFORDARNE, 1902 var den drygt 29 morgen (27,7252 har), oberäknat »de Overplaats», som redan för sig utgjorde drygt 29 har och sålunda blivit utvidgad i samband med sin omläggning i landskapsstil, något som vi se vid många herresäten.

Under vems tid och genom vem har »de Hartekamp» blivit förvandlat i denna anda? Se där några obesvarade spörsmål! — 1788 kommer stället i JEAN CLICQUETS hand, och i A. VAN DAMMENS anteckningar finna vi en anvisning till frågans lösning, då det omtalas att denne JEAN CLICQUET köper stället »med en inhägnad skog anordnad som hjortpark». Där fanns sålunda redan en hjortpark, såsom också kartan anger. Men denna var väl belägen mellan chaussén och paviljongen, dock gränsande till den nakna dynen, som låg norrut från parken med dess labyrintformade regelbundna slingergångar. Det är ej omöjligt att redan under CLICQUETS tid

¹ Anläggningens huvudaxel, från corps-de-logiet till »de Overplaats», gick i riktning NW—SO. — Hjortparken synes å kartan till vänster om den senare.

trädgården och »de Overplaats» blevo förändrade, enär många anläggningar voro eller blevo omlagda vid den tiden. Egendomligt är att LOOSJES i sin »Holland's Arkadia» 1804 icke säger något alls härom. Stället tillhörde då JOHAN CHRISTIAN MEIJER. Lika litet talar LUTGERS därom 1844, och än mer förvånande är att han icke ens lämnar någon avbildning av denna betydelsefulla plats och sålunda ej heller anger någon ägare, som med många mindre betydande är fallet. Det uppgives att en ZOCHER arbetat här, vilket ej är osannolikt, då J. D. ZOCHER SR. år 1794 omlade det närbelägna Meer en Berg.

Gammal orangeribyggnad. T. h. det enl. traditionen av Linné planterade tulpanträdet. Sepia-teckning fr. 1820-talet.

I fortsättningen av sin uppsats redogör förf. för herresätets småningom skedda styckning och de växlande öden de olika delarna undergått under växlande ägare. Vi kunna nöja oss med en kort sammanfattning, då detta mindre intresserar svenska läsare. Det var, som redan framgått, gårdens försäljning till det ovan nämnda egendomsbolaget, »Binnenlandsche Exploitatatie Maatschappij» 1902, som blev inledningen till skingrandet av CLIFFORDARNES ståtliga domän. En senare ägare till huvudgården, P. SMIDT VAN GELDERN, lät ombygga corps-de-logiet, så att huvudingången flyttades från östra sidan till den västra. Därmed blev en omläggning av uppkörsvägen nödvändig, vilken utfördes under ledning av uppsatsens förf. Senare ha andra trädgårdsarkitekter arbetat å platsen, och dessa arbeten av

skilda personer ha ej varit gynnsamma för helhetsuppfattningen av anläggningen. Sedan den 1921 övergått i Mevr. C. VON PANNWITZ' ägo, underhålles det sköna Hartekamp med sina rika historiska minnen av henne på bästa sätt. Den plats, där LINNÉ, den store naturforskaren, levat, beundras alltså av talrika besökande.

»De Overplaats» har ytterligare kluvits itu, och på den norra av dessa delar, som bestod av hjortparken jämte den där bakom liggande höjden med paviljongen, fram till Glipperweg, har en stor villabyggnad anlagts på platsen för hjorthuset, sedan hjortparken avskaffats. Här står det bekanta »moderträdet», en säkerligen 200 år gammal alm, vars grenar ligga utmed marken och slagit rot samt bildat nya stammar. Den sydligare parcellen är ännu obebyggd.

JOHAN STENSSON ROTHMAN

LEVNADSTECKNING

AV

EMIL HEDLUND

I ALLA SKILDRINGAR, SOM BERÖRA LINNÉ OCH HANS SKOLtid i Växiö, förekommer JOHAN STENSSON ROTHMANS namn oupplösligt förenat med LINNÉ'S såsom dennes faderlige vän och välgörare. I synnerhet genom TH. M. FRIES' Linnébok är förhållandet mellan dessa båda klart belyst och för varje Linné-vän väl känt. Men just den omständigheten, att ROTHMAN spelade en så betydelsefull roll för LINNÉ'S hela utveckling, gör det önskvärt, att hans liv och livsgärning bliva på ett så fullständigt sätt som möjligt belysta, varjämte hans av mångfaldiga samtida vittnesbörd bestyrkta egenskaper som läkare och vetenskapsman göra honom väl förtjänt av en mera ingående skildring. De koncentrat av hans levnadshistoria, som lämnas av GARTZ¹, SACKLÉN, HJELT, Nordisk Familjebok m. fl., giva endast en rätt ofullständig bild av mannen och hans verksamhet samt behöva väl kompletteras, och jag har därför försökt att genom forskning i olika källor samla material till en levnadsteckning, avsedd att i görligaste mån fylla befintliga luckor.

En ovärderlig hjälp har jag därvid funnit i Collegii Medici protokoll och handlingar, vilka så vitt jag kan se ej tidigare bearbetats av hans levnadstecknare. Även Kanslersämbetets för Lunds universitet och Länsstyrelsens i Växjö skrivelser till Kungl. Maj:t hava i en del fall lämnat mig upplysningar av betydelse. — Sedan mitt manuskript blivit avslutat har jag emellertid haft turen att i de Bergianska samlingarna påträffa ett par av ROTHMAN själv dikterade biografier, som jag ej någonstades kunnat finna vara omnämnda eller citerade, och varmed jag sålunda i elfte timman kunnat utfylla en del

¹ Minne efter afledne Herr Assessoren ... Jöran Rothman upläst uti Sällskapet Utile Dulci den 5 April 1785 ... [av CLAS GARTZ]. Sthm 1788.

luckor och komplettera min teckning. Genom detta fynd blir jag därför ej hänvisad till att blott efter förut tryckta berättelser skildra hans ursprung och tidigare levnad, utan kan med den gamle assessorns egna ord åskådliggöra denna period av hans liv. Självbiografierna gå till år 1759 och äro efter hans iråkade blindhet efter hans diktamen nedskrivna detta år. Visserligen har den då 75-årige mannen begått några minnesfel, men på det hela taget stämna angivna data, så vitt jag kunnat kontrollera dem, mycket väl med vad tillförlitliga levnadstecknare uppgivit. — Självbiografierna¹ äro i allt väsentligt likalydande; den ena är dock uppställd i jagform, under det den andra omtalar förf. i tredje person. Jag citerar här huvudsakligen den senare, enär den anges vara en avskrift »ex originali» och av ROTHMAN själv dikterad 1759.

Av professor OLOF HULT och bibliotekarien ARVID HJ. UGGLA har jag fått mottaga många värdefulla råd och upplysningar, som i hög grad underlättat mina försök att belysa ROTHMANS levnadsbana. Till apotekaren A. KOCKUM i Råsunda står jag även i stor tacksamhetsskuld för värdefull hjälp vid tolkningen av förekommande recept och farmaceutiska termer. Att trots allt mycket kommer att saknas i den eftersträfvade fullständigheten, beror ju på att de förgångna åren utplånat mycket även av arkivens skatter.²

SLÄKTTAVLA.

Då den Rothmanska släkten utom JOHAN STENSSON bland sina medlemmar räknar flere, som inskrivit sina namn i sin tids historia, har jag ansett det vara av vikt att bifoga en släkttavla, upptagande släktens äldsta grenar. Som ingen av JOHAN STENSSONS söner lämnade efter sig några avkomlingar samt han blott ägde en manlig kusin, vilken tyckes hava dött ogift, synes släkten hava fortplantat sig genom någon av hans bröder. Som säkra uppgifter härom ej stått att finna, är det svårt att med någon visshet avgöra, från vilken av dessa som den nu levande Rothmanska släkten härstammar. Jag har visserligen genom välvilligt tillmötesgående av en nutida ättling av denna släkt, doktor GUSTAF ROTHMAN i Nynäshamn, satts i tillfälle att genomgå en del i hans förvar befintliga familjepapper och släktregister, men dessa ge, så vitt jag kunnat finna, föga utöver vad t. ex. lektor N. J. W. SCHEUTZ³ och SACKLÉN meddela.

¹ De återfinnas i bd XIV och XVII av Bergii avskrifter, K. Vet.-akad:s bibliotek.

² Vid återgivandet av de aktstycken, i deras helhet eller i utdrag, som bilda stommen i den levnadsskildring jag på följande sidor nedskrivit, har jag, även där citationstecken använts, i allmänhet brukat nutida stavningssätt; endast i några få skrivelser har jag bibehållit det ursprungliga stavningssättet såsom mera karaktéristiskt för tiden.

³ N. J. W. SCHEUTZ, *Biografiska anteckningar om lektorer vid Wexjö läroverk*, 1878—1880.

SLÄKTTAVLA

Sveno Jonæ (Sven i Rottne), f. 1592, d. omkr. 1670.
Kapellan i Södra Rottne, Kronobergs län,
g. m. Agata, dotter till domprosten Steno Magni i Växjö.

1) Johan Svensson Rothman, f. 1630, d. 1695.
Med. doktor 1670, amiralitetsläkare i Karlskrona 1679—1691,
g. 1675 m. Anna Bröms¹,
dotter till överstelöjtnant Olof Bröms.

2) Jonas Svensson Rothman,
d. 1677.
Advokat i Svea Hovrätt.

3) Sten Svensson Rothman, f. 1640, d. 1703.
Kyrkoherde i Lenhovda 1690,
g. 1:a gången m. Anna Choræa, f. 1653,
d. 1691, dotter till kyrkoherden i Hjelmse-
ryd Truls Choræus. 2:a gången m. Marga-
reta Hielm, dotter till kyrkoherden i Däde-
sjö Jonas Petri Hielm.

1) Johan Gustaf,
Kapten i Flottan,
d. ogift

2) Maria,
g. m. löjtnant Grubb

Johan Stensson, f. ²⁴/₂ 1684, d. ²⁰/₇ 1763.
Provinsialläkare och lektor i Växjö,
g. 1:a gången m. Lovisa Kristina Fern-
ström² från Stockholm, d. 1734,
2:a gången m. Anna Elisab. Rudebeck
från Huseby, f. ²¹/₁₂ 1704, d. ⁴/₂ 1778, dotter
till reg:tskvartermästaren, fornforskaren
Peter Rudebeck och Anna Liwensten.

Ytterligare 4 söner och 4 döttrar.³
Från någon av sönerna härstammar
antagl. den nu levande grenen av
släkten Rothman.

I 1:a giftet:

- 1) Johan Ludvig, f. 1719.
Stud. i Lund 1736, i Uppsala 1741, fil. mag., vistades 1754
i Montpellier och studerade botanik under prof. Sauvages,
slutligen lektionsgivare i Lund.
- 2) Lovisa Kristina, f. 1720, d. 1805,
g. m. prosten Arrell, Skärstad.
- 3) Jakob Gabriel, f. 1721 i Växjö, d. ²⁷/₆ 1772 i Stockholm.
Prosektor i Uppsala 1747, fil. mag., politisk skriftställare,
g. m. Marta Taylor fr. London.
- 4) Margareta Beata, f. 1724, g. m. lantmätaren Sven Boye.
- 5) Anna Catharina, f. 1725, g. m. bankokommiss. Netherwood.

I 2:a giftet:

Göran (Georg), f. ²⁰/₁₁ 1739,
d. ⁴/₁₂ 1778 i Stockholm.
Stud. i Uppsala 1757, med.
doktor 1763, assessor i
Coll. med., författare.

I vilket gifte övriga barn äro födda
är ovisst, och endast om följande
finnas några uppgifter:
Peter, d. 1738.
Sten, d. 1741.
Maria Elisabet, d. 1773,
g. m. regementsfältskär J. F. Kiölner.

¹ Gifte efter mannens död om sig med en dans- och exercitiemästare i Karlskrona.

² Ej Jernström som av Sacklén och andra uppgives.

³ Anföras i *Växjö stifts herdaminne*, 4, s. 312—13.

ROTHMANS HÄRSTAMNING OCH FÖRSTA UNGDOM.

(Enligt självbiografien.

»Johan Stensson Rothman är född 1684 d. 24 Februari uti Växiö hospitalsgård. Hans fader var Herr Sten Svensson Rothman, född i Södra Rottne, varav hans farfaders söner kallade sig Rothmänner, år 1640. Hans farfar var Herr Sven i Rottne, Capellan därstädes, den störste Empiricus^a, som någonsin varit i Sverige; så övad i Medicina Practica, att han vitt och brett blev häntad att curera, ja, ävenväl till Stockholm, dit han reste år 1653¹, kallad att curera Grevinnan Maria Sofia de la Gardie², som lyckeligen skedde på en månad. Denne hans farfar var född i Bränneborg i Urshults socken år 1592, har gått i Växiö skola samt bevistat akademien i Lund 4 år. Han reste sedan kring Norge och Sverige med en Persian, benämnd Argyrus Mesopotamiensis, vars tolk han var, och [har] förmodligen av denne Perser insupit de förnämsta stycken av läkarekonsten, åtminstone fått kunskap om de bästa authores, jämväl Paracelsi skrifter, dem han läsit och förstått. I Småland hölls han av det vidskepliga folket för en stor Magus eller så kallad 'klok', emedan de tillskrev o alla hans curer övernaturliga orsaker och trolldom, vilket gick så långt att han blev beskylld hava med trolldom förgjort Biskopen i Växiö Doktor Johan Stalenus, som år 1650³ dödde hastigt av slag, som med mera kan fås av hans egenhändiga levernesbeskrivning, jämväl av Actis Consistorii Vexionensis. Men han förklarade redeligen sin oskuld och blev behedrad av Drottning Christina med Collationsbrev på första existerande vakanta pastorat, vartill han likväl aldrig kom av de orsaker han själv nämner loco citato.

Hans ende son Doktor Johan Rothman, som ex professo slog sig till studium medicum, lärde av denne sin fader bland annat att bereda ett slagvatten, varmed gjordes ståtliga curer den tiden jämväl i Uppsala, så att Doctores Medicinæ anklagade honom i Consistorio, varest huru han försvarade sig ses av Consistorii actis i Uppsala 1659. Denne Johan Rothman, sedan han till fots genomvandrat större delen av Tyskland, Italien, Frankrike och Spanien samt varit i England, var den förste som tog graden i Uppsala, därtill persuaderad av gamle Far Rudbeck, emedan han ej ville heta Doctor utan Philomedicus. Han blev enögd av stark värk, den han

^a Roberg in Vitis Medicorum, som begynte 1700, men kom aldrig till fullbordan. [Handschr. nu i Uppsala univ.-bibl., sign. X 133—134.]

¹ Bör troligen vara 1663, se *Växiö stifts herdaminne*, 3, s. 337.

² Dotter till JACOB DE LA GARDIE, g. med riksrådet GUSTAF OXENSTIERNA AF EKA OCH LINDÖ.

³ STALenus, JOHANNES LAURENTIUS, biskop 1649—1651, avled ²¹/₂ 1651. (*Växiö stifts herdaminne*, 1, s. 29.)

förmente sig vara påtrollad. Han var stark i kemien och förtjänade sig på sina resor sin utkomst med kemiska medikamenters preparerande, då han kom till laboratorier i städerna, som han genomför. Amiralitetsfiskalen Westman i Karlskrona har skrivit hans personalia efter hans dagbok. Hans huvudmedikament in curandis duris Nautarum iliis var Aqua benedicta Rulandi, som Roberg loco citato berättar. Han dödde i Karlskrona 1695. Hans bibliotek auktionerades i Stockholm 1705. Av hans Libro Exertorum ses att han varit en lärd man.

Hans [Svens i Rottne] andre¹ son var Sten Rothman, Johans fader. Sedan han var hemkommen från Uppsala akademi (varest han utom sina Studia Theologica avhörde och avskrev alla Doct. Med. Hoffwenii Collegia och därstädes förvärvat god kunskap i Praxi medica, varmed han betjänade många sökande) blev han på sin svärfaders Herr Truls Choræi, Pastoris i Hjelmseyd, rekommendation hos högtsalig Konung Carl XI antagen till Bataljonspredikant i Bondefältet under kriget i Skåne; kom sedan till Capelan beställningen i Hjelmseyd, därifrån till Växiö Hospital att vara Oeconomus pauperum och sist till Pastoratet i Lenhofda, därest han dödde 1703 på sitt 63 ålders år.

Johan Rothmans farmor het Agatha Stensdotter, den namnkunnige Stenonis Magni, först Poenitentiarii Publici^a i Växiö, sedan pastoris i Urshult dotter. Denna Steno Magni är så bekant och berömd i Hist. Eccles. Patriæ för hans lofvärda uppförande i Lithurgiska oväsendet uti Konung Johan den tredje tid, att onödigt är uppföra något till dess hugkomst, mer än det att Johan Rothmans farbror Doktor Johan Rothmans (som var den förste Amiralitets Medicus i Karlskrona) samlingar av Stenonis Magni manuskript och leverneshistoria intyga, det mer än hälften, ja, det förnämsta av denne mannens möda, besvär och försiktiga uppförande i Stockholm samt bidragande till Lithurgiens avskaffande, är både av Bazio och de flere som derom skrivit invidiose et malematiose utelämnat, vilket ock sal. Archiatern och Landshövdingen Hjärne för Johan Rothman berättade 1707. Bazius² har ock förskrivit sig i sitt Inventario, i det han kallar den Kyrkoherden och Prosten i Forsheda, som anno 1592 d. 28 Maj reste med Stenone Magni till Stockholm efter Konung Johans befallning och där mycket gott uträttade, Jonam Andreæ, der han dock het Jonas Petri.³

¹ Enligt VISTRAND, *Smålands nation i Uppsala* skulle sedermera advokaten i Svea Hovrätt JONAS SVENSSON ROTHMAN vara andre son till SVEN i ROTTNE.

² Han kallades ock i gamla tryckta skrifter Domprost. Kom sedan obekant av vad orsak till Pastoratet i Urshult, varest han dödde.

³ BAAZIUS d. ä., JOHANNES, f. 1581. Biskop i Växiö 1647—1649. Förf. till *Inventarium Ecclesie Sveo-Gothorum*, 1642.

³ Om STENO MAGNI förtäljer Växiö Stifts herdaminne, att han var född i Ramsberg, Allmundsryds förs. av bondeföräldrar, blev kyrkoherde i Växiö 1579 och domprost 1593. Underskrev Uppsala mötes beslut 1593. Bevistade riksdagen i Vadstena 1598 och i Stockholm

År 1692 d. 1 juni intogs Johan Rothman i Växiö skola under Rektor Christian Hammar på sitt 9:de år in classe infima, Colleg. Magno Hamn. Den gamle Collega Herr Anders Kåre kallade honom puerum hilarioris vultus, efter han alltid var lustig och kvick och hade lätt för att fatta. 1700 transfererades han på Gymnasium, Rectore Mag. Megalino. Fick av Rectore Gymnasii Fiorino år 1703 sitt avgångsbetyg och reste i Sept. till Uppsala, angav sig strax hos Med. Prof. Ol. Rudbeck och Roberg¹ och begynte studera medicin. Reste 1705 till Stockholm med Prof. Roberg och brukades vid de då förefallande 5 st. anatomierna för Prosektor.² 1706 var han på kondition hos Kungl. Kamreraren Sam. Enhielm³ på dennes gård Lindö i Roslagen. 1707 reste han till Uppsala igen med Bryggaren Johan Anderssons andre son Bromarck, som dödde i pesten 1710. Vid slutet av samma år [1707?] kom han till Stockholm att informera Stadsphysicus von Horns⁴ barn, varest han fick tillfälle att öva sig in praxi, med operatione cadaver. vid besiktningar och lärde der fransöska och mycket annat gott.»

Rothmans självbiografi fortsätter, som nämnt är, till år 1759, men jag slutar nu att i ett sammanhang citera densamma, emedan den mera torde komma till sin rätt om den i fortsättningen i kronologisk ordning infogas i berättelsen, som tack vare andra källor kan bliva betydligt fylligare.

ROTHMANS UTBILDNINGÅR.

Sedan ROTHMAN efter sina konditioner återvänt till Stockholm, troligen mot slutet av 1707, vidtog under VON HOORNS ledning den mera praktiska utbildningen för det blivande yrket. Huruvida han under sin studietid hade

1599, kontraktsprost i Kinnevald från 1599 till sin död d. 7 eller 8 aug. 1640. Anledningen till att han lämnade domprostbefattningen är höljd i dunkel. Jämte prosten JONAS ANDREÆ i Moheda blev han utsedd att resa till Kungl. Maj:t för att avbedja liturgien i Växjö stift. — Som synes gå ROTHMANS uppgifter i sistnämnda avseende stick i stäv mot vad herdaminnet har att omförmäla.

¹ ROBERG, LARS, f. i Stockholm 1664. Med. dr i Leyden 1689. Med. Theoret. et Pract. Prof. i Uppsala 1697. Död därstädes 1742.

² Om dessa se: VILH. DJURBERG, *När det var anatomisal på Södermalms stadshus*. Sthm 1927.

³ ENANDER, SAMUEL, adl. ENHIELM, f. 1642(?). Kamrerare i kammarkollegium 1693. Död 1710. — Var svåger till prof. LARS ROBERG.

⁴ VON HOORN, JOHAN, f. i Stockholm av holländska föräldrar 1662. Stadsphysicus därstädes 1708. Framstående anatom och barnmorskelärare. Archiater 1720. Död 1724.

att påräkna något underhåll från hemmet framgår ej, men synes ej troligt.¹ Säkertligen var han fattig, levde på sina konditioner samt åtnjöt dessutom ett kungl. stipendium år 1705 och ett stipendium Kohreanum 1710. Ytterligare en liten inkomst fick han sistnämnda år, då han enligt Coll. Med. protokoll av den 21 nov. av Collegii kassa tillades en liten vedergällning av 100 daler kpmt som belöning för ett av honom förfärdigat och till Collegii museum förärat »skeleton av den delikventen som anno 1709 upphängdes och av Stadsphysico von Hoorn publice anatomiserades».

Något tidigare förekommer ROTHMANS namn för första gången i Coll. Med. protokoll, näml. d. 9 aug. 1710, då en »Supplique upplästes skriven av Medicinæ studioso Mons. Rothman, uti vilken begäres komma till Gotland eller någon annan ledig province». Denna supplik är avfattad på latin med en synnerligen vårdad handstil samt undertecknad »humillimus cultor» JOHAN ROTHMAN.

Collegium resolverade: »att som han än är endast studiosus medicinæ och ej promoverad, hade man svårt sådant att göra; icke desto mindre skulle han dock bliva av Collegio dit rekommenderad, emedan eljest ingen var som i dessa krigstider ville till orten».

Denna Coll. Med. mera ovanliga åtgärd att rekommendera en med. stud. till en provinsialläkarebefattning var tydligen förestavad av det på Gotland rådande bedrövliga tillståndet i medicinskt hänseende. Detta framgår av en skrivelse i juli månad från magistraten i Visby, i vilken begäres, att Coll. Med. »ville den en erfaren prov. medicus förskaffa», samt i ännu högre grad genom en av vice landshövding G. W. COIJET hos Kungl. Maj:t gjord anmälan, »att i staden Visby och på hela landet Gotland intet skall finnas varken doktor, apotekare eller fältskär, anhängande för den skull om sådana högst nödiga personers förordnande».

Detta Coll. Med. beslut konfirmerades ytterligare genom en resolution av d. 19 sept., att »studeranden Rothman skulle till Gotland efter Doktor von Hoorn gav honom det lovord, att han varit vid sektioner och öppningar samt praktiserat sub ejus directione och brukat dess medicinska böcker och information, varföre han skulle av Doct. Bromell² och Doct. Heijne³ tenteras eller både examineras och underrättas ang. dessa tiders sjukdomar».

¹ I hemmet fanns tydligen ingen behållning, ty enligt uppgift i *Växiö stifts herdaminne*, 4, s. 312, levde ROTHMANS styvmor, MARGARETA HJELM, 1712 och »var så fatig, att hon allsintet underhåll eller kläder på kroppen ägde utan blott vad kristmilda människor av barmhärtigt medlidande vilja förskjuta».

² BROMELIUS, MAGNUS, adlad VON BROMELL, f. i Stockholm 1679, med. dr i Rheims 1703, anatomic prof. i Stockholm 1719, assessor i Coll. Med. 1720 och archiater 1724. Avled 1731.

³ HEIJN, JOHAN CHRISTOFFER, adlad NORDENHEIM, f. i Stockholm 1681. Disputerade i Uppsala 1702. Med. dr i Harderwijk 1704, assessor i Coll. Med. 1719, livmedikus 1731. Död 1740.

Man dröjde ej heller med att förverkliga detta beslut. Examen förrättades d. 21 sept. 1710. Förhöret, som hölls på latin och vars frågor upptaga många sidor i Collegii protokoll, genomgicks av ROTHMAN till examinatorernas belåtenhet, och den 23 sept. refererade dr HEIJNE »om Med. Studiosi J. Rothmans examen, som han efter nöje och behag genomgått, och resolverades alltså, att han därmedelst skulle ha Titulum medicinae candidati och få ett vacket rekommendationsbrev till Gotland».¹

ROTHMAN blev sålunda 1710 medicine kandidat (ej 1709 som han själv, SACKLÉN, CEDERSCHIÖLD² m. fl. uppgiva), men han kom aldrig till Gotland, enär Coll. Med. ansåg sig bättre behöva honom i Stockholm, där pesten då rasade som svårast. Om denna period av sitt liv har ROTHMAN i sin självbiografi endast följande att meddela: »Föreslagen till Gotland efter avlagd examen 1709. Men som pesten inföll samma år, blev han av Coll. Med. inrådd att bliva kvar och som e. o. antaga pestmedici sysslan, sedan ordinarie Doct. Grim och Burchardt upptröttnat.»

Coll. Med. protokoll fullständiga dessa uppgifter samt meddela, att Collegium d. 15 okt. 1710 kom överens att till Notarius i Sundhets Commissionen föreslå Mons. ROTHMAN samt att denne mot slutet av oktober 1710 av magistraten konstituerades till e. o. pestmedicus i Stockholm mot 100 daler smt månatligen. Denna för dåtida förhållanden ovanligt höga lön talar ju tydligt för att tjänsten var av livsfarlig beskaffenhet, vilket bäst framgår därav att de bägge ordinarie pestläkarna doktorerna GRIM och BURCHARDT avledo i sjukdomen³ och att båda de extra ordinarie smittades. Som emellertid pesten redan i början av 1711 avtog, avlät ROTHMAN d. 13 febr. d. å. följande skrivelse till Coll. Med., vilken som prov på hans skrivsätt anföres in extenso.

»Ädle och Högvälborne Herr Doctor och Kongl. Collegii Medici Præses så och ädle och Högförfarne Herrar Doctorer samtl. Kongl. Collegii Medici

¹ Denna examen, som ROTHMAN såsom medicine studerande avlade i Coll. Med., utgör ett påfallande undantag från den vanliga examensproceduren, och efter vad det vill synas har Coll. Med. därvidlag överskridit sin befogenhet och brutit emot 1689 års Medicinalordning. Ett senare examensärende tyder därpå. Kungl. Maj:t anbefallte nämligen år 1734 Coll. Med. att examinera Med. stud. JOHAN FJELLSTRÖM, som föreslagits till lediga provinsialläkarebefattningen i Jönköping, varpå Collegium, återopande §§ 3, 5 och 6 i nämnda Medicinalordning, hänvisade till att dessa förbjödo Collegiet att examinera någon »förrän han framtett sig och sitt doktoratsbrev. Den sysslan att examinera en student tillkommer enkannerligen fakulteterna och är således Collegio betaget uti förordningens första §». Kungl. Maj:t har i detta fall visat sig mindre författningskunnigt och fått ett ganska kärvt svar av en underordnad myndighet, som dock förut med god smak brutit emot samma förordning.

² H. S. CEDERSCHIÖLD, *Inbjudning till minnesfest*. Wexjö 1878.

³ GRIM, HERMAN NIKLAS, avled enl. SACKLÉN i pesten 1711. BURCHARD, JOHAN, skall enl. arkiater VON ROSENSTEIN hava dött i pesten 1710; enl. prof. BERGIUS levde han ännu 1724 i Reval. SACKLÉN, från vilken dessa uppgifter äro hämtade, misstänker möjligheten av en förväxling mellan två olika personer med liknande namn.

Assessores. Jag erkänner alltid med skyldig vördnad den Gunst och Bevågenhet, Ädle och Vålborne Herr Präses och Kongl. Collegium Medicum mig städse behagat bevisa; i synnerhet tackar jag Ädle och Vålborne Herr Präses och Kongl. Colleg. Med. ödmjukligen för sin gunstiga rekommendation till Ädla Magistraten för mig till Pest-Medici befattningen, som jag denna tid uppehållt. Och emedan den härtills i swang gående sjukdomen genom Guds Nåd nu här i Thrakten mästadels stannt och fördenskull intet gage mig vidare af Ädla Magistraten bestås, är till Ädle och Vålborne Herr Präses i Kongl. Collegium Medicum min ödmjuka begäran, at emedan som Höglärde Herr Doctor Linder¹ utlätit sig intet vidare wilja betiena Kongl. Maj:ts Flotta wid den Nyenska Expeditionen, det täcktes Ädle och och Vålborne Herr Präses så och Kongl. Colleg. Med. hafwa mig wid detta tillfälle i benäget minne, och till samma beställning uppa Flottan uthi Högl. Herr Doctor Linders ställe, medelst sin swarsskriwelse till Kongl. Ammiralitetet mig gunstigt föreslå och rekommendera, så framt ingen annan af Kongl. Collegii Assessores densamma hafwa wille. Till denna och all annor mig af Ädle och Vålborne Herr Präside och Kongl. Collegio Medico ertedda gunst och godhet skall iag icke allenast med all möjlig fljth och uppvaktning söka mig wärdig giöra uthan och densamma uthi alla tillfällen städse wetha at berömma, förblifwandes i öfrigt med wördnad intill min döds stund

Ädle och Vålborne Herr Präses etc.
Ödmjukaste tienare
Johan Rothman.*

*Mexico 10 Febr.
1744.*

*C. Linder.
Lund.
Joh. Rothman.*

Johan Rothmans namnteckning. (Ur hans ansökan till professuren i Lund.)

Den tacksamhet, som ROTHMAN här på tidens cirklade språk uttalar, är nog säkerligen ett uttryck för hans innersta mening. Ej heller kan man vid genömläsande av Coll. Med. prot. undgå att få det intrycket att han var en persona grata i Collegiet, vilket på allt sätt sökte befordra hans intressen. Betecknande härför är följande protokollförda beslut. Coll. Med. beslöt d. 14 febr. 1711 att giva honom den begärda rekommendationen, men som präses Archiater HJÄRNE befann sig i Sala, måste denne tillskrivas. I sin svarsskrivelse, som bland annat innehöll ett bifall till att ROTHMAN rekommenderas till flottan, framhåller denne, att man dock borde göra

¹ LINDER, JOHAN, adlad LINDESTOLPE, f. i Karlstad 1676. Med. dr i Harderwijk 1707. Assessor i Coll. Med. 1719. Lörd och förfaren läkare samt dessutom god poet. Avled 1723.

anstånd med sin rekommendationsskrivelse till dess Amiralitetscollegium själv någon begärde. Trots detta resolverade Collegiet d. 23 febr., att man därpå skulle svara, att »rekommendationen redan vore bortsänd, emedan det tycktes vara periculum in mora och någon annan kunde sig under tiden intränga».

Den begäran från Amiralitetscollegium, som Præses ansåg att man borde avvakta, inkom först senare till Coll. Med. och är daterad d. 23 febr. 1711 samt innehöll att Coll. Med. i doktor LINDERS ställe måtte föreslå »en annan habil person, Johan Rothman vid namn, som uti sina studier gjort vacker progress och eljest är in Theoria et praxi Medico examinerad och approberad».

Under sin tjänstgöring på flottan har ROTHMAN tydligen fått under rättelse om att provinsialläkaretjänsten i Växjö blivit ledig, och d. 3 juni 1712 avlåter han en anhållen, skriven ombord å amiralitetsskeppet Lifland på Helsingfors redd, till Coll. Med. att bliva rekommenderad till denna plats i doktor LINDELH ställe. Ur detta brev förtjänar inledningen att citeras såsom vittnesbörd om den hjälp han av Colleg. fått åtnjuta:

»Så ofta svarigheten av mitt förra tillstånd mig i sinnet faller, så ofta påminner jag mig ock med värdsam tacksamhet den höga gunst och besynnerliga åhuga Välborne Herr Archiatern och Coll. Med., såsom näst Gud upphovsmän till det välstånd jag nu äger, mig alltid bevisa.»

Han ordar vidare om sina ringa meriter och om sin förhoppning att ernå graden, innan han i tjänsten blir installerad, samt framhåller till slut, att den omständigheten, att han i Växjö har sin födelseort, sin släkt och anhöriga samt känner landsortens och folkets art och manér uti leverne särskilt gör honom lämplig för tjänsten.

Coll. Med. resolverar d. 13 okt. s. å. att »som ingen var som till samma beställning lust hade och denne Mons. ROTHMAN såväl i anseende till sina studier som gjorda tjänster vid Flottan och Collegio borde i håg kommas», så skulle han med första till denna beställning rekommenderas. Som emellertid tjänsten ej var ledigförklarad kunde Colleg. ej för tillfället vidtaga några åtgärder, och innan ROTHMAN kom att tillträda befattningen i Växjö skulle minst ett par år förgå under för honom rätt så skiftande former.

Sedan kommenderingen vid Flottan upphört vistades ROTHMAN en tid i Uppsala för att fortsätta sina studier, och där fick han mottaga ett anbud om förnyat förordnande vid den Nyenska expeditionen. Genom brev av d. 4 april 1713 anhåller nämligen Amiralitetscollegiet att Coll. Med. behagade inhämta ROTHMANS utlåtelse om han vill åtaga sig samma förrättning som föregående år, eller, om han härvid ej mera vill låta sig bruka, utse annan skicklig medicus. Skrivelsen avslutas med en försäkran att för tjänsten anslagen lön och underhåll skall riktigt utbetalas.

Amiralitetscollegii försäkran om lönens riktiga utfående tyder på dåligt samvete och bestyrker ROTHMANS i nedanstående brev framställda klagomål. Detta till Coll. Med. ställda brev, daterat Uppsala d. 21 april 1713, innehåller i huvudsak, att han i Guds namn förklarar sig sinnad att betjäna Kungl. Eskadern, såvida han av Commissarien LJUNGFELT utbekommer för förra året inestående lön. Han anhåller dessutom att komma i åtnjutande av »nödiga resepenningar, som Medico så väl som andra betjänter alltid tillförne hava blivit bestådde, men jag aldrig uti neder- eller återresan åtnjutit.» Samtidigt skriver han även till Amiralitetscollegium, upprepar sina klagomål och preciserar sina villkor i ännu mera bestämd form. Detta resolverar d. 28 april, att skrivelsen skall remitteras till Amiralitetets Stats- och Cammar Contoir, »som lärer författa behörig anstalt angående det som i detta brev blivit påmint». Vilka anstalter, som sedan vidtogos, har jag ej lyckats finna, men ROTHMAN själv skriver i sin biografi angående sin flottkommendering följande: »1711, då Doctor Linder (sedan Lindestolpe) av sagt sig Escader-Medici beställningen på den till finska kusternas betäckning årligen utgående escadern, blev han förordnad att komma i stället, varest han under vice, sedermera Amiralen Vernfelts anförande tjänste till år 1713 in Julio.» ROTHMAN nämner sålunda intet om det uppehåll i kommenderingen, som givetvis ägt rum, utan övergår därpå direkt till beskrivning av sin utländska resa: »Reste då [i juli 1713] till Stockholm och i Oktober över Göteborg till Amsterdam med en holländsk skeppare, i Nov. till Harderwijk. Efter föregången tentamen och examen tog han graden in Medicina, Promotor. Barthelom. de Moor. Hans doctorsbrev är utfärdat d. 28 Nov.¹ s. å. Därefter begav han sig strax till Leyden, lät där inskriva sig som student under Boerhaves rektorat, bevistade samt avskrev dess Collegio över Institutiones och Chemien, jämväl och Albins uti Praxi, Anatomiae och Chirurgiae, Prof. Raus uti operat. chirurg., bevistade anatomiska övningar, hörde Le Mort uti chemicis samt följde gamle Prof. Decker i Nosocomico 2 gånger i veckan och noterade hans resonnementang över de sjuka tillika med recepterna.

Fram på sommaren kom Prof. Eneman ifrån Kung Carl XII, som då var i Bender; med honom följde han till Haag, besökte Envoyén Palmqvist och d. v. Sekreteraren Creutz² samt besåg dess märkvärdigheter. Sedan till Utrecht, besåg akademien och dädan till Rotterdam, där han såg statuam Erasmi Rotterdami. På grund av boskapssjukan rådde stor köttbrist i Holland och till följd av det myckna fiskätandet (som var billigare) föll han i Maj månad (1714) i frossan. Under vintern hade han vistats i Leyden och Boerhaves föreläsningar, om våren i Horto Botanico. På grund

¹ ROTHMANS doctorsbrev är utfärdat d. 28 dec. enligt vad till Coll. Med. ingivna handlingar bestyrka.

² I den andra biografien, troligen riktigare: Preutz.

av penningbrist måste han lämna det sköna Leyden och begiva sig till Amsterdam, varest han låg sjuk i 5 veckor hos en landsman, som var vid tobaksspinnerierna, och hans hustru, som även var svenska. Han trodde sig hos dessa få bättre skötsel och vård, vari han dock missräknade sig, än tillförne hos en fransman Lombert, där han blev honett hanterad för 1 gulden om dagen samt god och väl lagad mat en gång om dagen.

Han var ännu sjuk av frossan, då han 1714 i Aug. nödgades resa till Sverige med en Anklamer skeppare, som for illa med honom på sjön med sin miserabla skeppskost, den han som sjukling ej kunde fördraga. Svenska Escadern låg då utanför Stralsund och på denna blev han upptagen och på en fregatt förd till Ystad, varifrån han reste till Växiö, och sedan Sal. Fru Domprostinnan Vendela Johanna Goeding, född Rudebeck¹, med malört och enebär curerat honom från hans långsamma frossa, uppreste han i Okt. till Stockholm.»

Till denna ROTHMANS reseberättelse kan läggas att titeln på hans gradualavhandling var: *Observationes nonnullæ circa nuperam pestem Stockholmiensem* samt att denna var tillägnad »Præsidi et Assessoribus Regii quod Stockholmiae est Collegii Medici». Ett referat av avhandlingen skall jag meddela i slutet av denna levnadsteckning, varest hans vetenskapliga verksamhet i korthet skall beröras.

Under ROTHMANS frånvaro i Holland hade emellertid, enl. vad Coll. Med. prot. av den 12 okt. 1713 utvisar, ankommit skrivelser dels från landshövdingen AXEL BANÉR i Växiö, dels från Consistoriet därstädes, med anhållan, att Collegium ville föreslå ROTHMAN till erhållande av provinsialläkaretjänsten i Växiö efter doktor LINDELIUS. I Consistorii brev framhålles bl. a., att denna tjänst »är med en Lectoris vid Gymnasium uti lön och underhåll combinerad och att det under sådana omständigheter åligger Consistorium att låta sig angeläget vara, det till berörda vakans en skicklig och uti medicinen väl förfaren person, såväl till stiftets som den studerande ungdomens nytta och uppbyggelse, må varda antagen.» Consistorium frambåller vidare, »att åtskilliga haft sin uppmärksamhet fäst på Herr Johan Rothman, som förspörjes hava förvärvat sig ett berömmeligt namn in re medica, varjämte han genom flit och väl anlagd tid skall hava skaffat sig grundlig erudition och vederbörlig skicklighet i alla stycken».

Collegium resolverade med anledning härav att »agreera deras petitum och så snart han var hemkommen från sina resor hos Hans Kungl. Maj:t honom i underdånighet föreslå» samt avlät till landshövdingen och Consistoriet lika lydande skrivelser, varav framgick, att Collegiet ej dristar sig föreslå ROTHMAN, förr än han blivit in Arte medica promoverad, men att »det ej ämnar till denna beställning någon annan namngiva, emedan Rothman utlovat att sig så snart som möjligt inställa».

¹ Hon var dotter till OLOF RUDBECK d. ä.

Det torde här vara på sin plats att med några ord beröra den dåtida tillsättningsproceduren vid besättandet av provinsialläkaretjänsterna och omnämna, huru den för våra dagar egendomliga föreningen av så olika befattningar som en läkares och gymnasielektors uppkommit samt särskilt framhålla, huru förhållandena i Växiö i detta avseende voro beskaffade.

Härom meddelar HJELT i sin Medicinalverkets historia följande. I äldre tider var förfaringssättet vid tillsättandet av provinsialläkare föga ordnat och blev det först genom en rad av instruktioner och förordningar, bland vilka den viktigaste torde vara den av 1689 års riksdag beslutade Medicinalordningen. Vid tiden för ROTHMANS ansökan till Växiö var det sålunda brukligt, att vederbörande landshövding hos Coll. Med. begärde förslag på för tjänsten lämpliga personer. Collegiet hade därefter att upprätta sådant förslag, som återsändes till landshövdingen, vilken avgav sitt förord, varefter Kungl. Maj:t företog utnämningen. (Så alldeles strikt tillämpades detta förfaringssätt emellertid ej, utan undantag förekommo, på vilket jag senare skall lämna bevis.)

Första spåren av tanken på sammanslagning av läkare- och lektorstjänster kunna påvisas i Medicinska fakultetens i Uppsala betänkande över förslag till skolordning 1664. Vid 1689 års riksdag framlade även regeringen för prästeståndet det förslaget, att lektorat i fysik skulle besättas med personer, som studerat medicin. Detta förslag ledde dock ej till någon åtgärd. Däremot förordnade Carl XI år 1692, att en provinsialläkare skulle anställas i Kronobergs län »till stiftets och provinsens bistånd och erhålla physicæ lectorislönen vid gymnasium i Växiö». Doktor DAN. LINDEBLAD blev samma år logices och physices lektor och tillika provinsialläkare, men dog redan 1694. Till 1712 innehades dessa befattningar av JOHAN LINDELIUS, men 1714 skulle (enl. HJELT) tjänsterna skilts från varandra, i det JOHAN ROTHMAN då blev provinsialläkare och JOHAN FLACHSENIUS lektor. — Kronobergs län var sålunda det första, som fått åtnjuta fördelarna av en sammanslagning av dessa tjänster. Sedan genom LINNÉ naturvetenskapen ryckt fram i främsta ledet, blev denna förening av tjänsterna s. a. s. modesak, och snart sagt varje län bemödade sig att i sin residensstad få en av naturkunnighet intresserad läkare fogad till sitt gymnasium. Som ett kuriosum kan omnämnas, att den siste provinsialläkare, som även innehade lektorstjänst, var doktor GUSTAF LUNELL i Härnösand, efter vars 1838 timade död någon förening av dessa tjänster ej förekommit. —

HJELTS framställning är emellertid ej till alla delar riktig. Uppgiften att provinsialläkare- och lektorstjänsterna i Växiö år 1714 skildes från varandra är sålunda felaktig. Detta hans påstående har, sedan min uppmärksamhet blivit fäst på saken genom Consistoriets i Växiö förut omnämnda skrivelse till Coll. Med., förefallit mig svärförklarligt, och först sedan jag i

Riksarkivet påträffat en skrivelse, daterad den 20 nov. 1719, från Landshövding CRONSTEDT till Kungl. Maj:t, har rätta sammanhanget blivit klart för mig. Detta brev, till vilket jag senare återkommer, då ROTHMANS löneinkomster komma att beröras, är med ett par oväsentliga uteslutningar av följande lydelse:

År 1693, då genom konung Carl XI provinsialläkaretjänsten här i länet inrättades, blev av dåvarande Biskop Wirenus och Consistorium Doktor Lindell, sedermera kallad Lindeblad, med Kungl. Maj:ts tillstånd vocerad till Gymnasium, varvid han skulle jämte sin Medicitjänst, från vilken han då ingen särskilt lön hade, förestå *Lectionem Logices et Physices* och sålunda åtnjuta det underhåll, som samma *Lection* tillförde. Men som dessa begge beställningar intet kunde väl av en skötas som sig borde, fann Biskopen och Consistorium nödligt, att en *adjunctus* måste antagas till lektionens företrädande och honom tilläggas av Lektors och Medici lön 100 daler smt. Året därpå blev samme Lindeblad jämväl förd på Landtstaten efter Kungl. Maj:ts befallning till Statsecontoret att njuta 100 daler smt, som till *Adjuncti* lön av honom utgivas borde, så att han fulla sin *Lectoris* lön således kom att erhålla. Sedan merbemälte Lindeblad uti samma år med döden avgick, kom i dess ställe Doktor Johan Lindelius efter Kungl. fullmakt, som tillade honom samma lön som dess antecessor, vilken lön han ock i hela sin livstid åtnjöt.

Efter honom vart år 1714 till denna beställning genom Eders Kungl. Maj:ts nädiga brev till dåvarande Landshövdingen, Herr Riksrådet Banér, förordnad Herr Doktor Johan Rothman, som på lika sätt blivit avlönt som hans antecessor intill nästlidet år 1718, då ibland andra förändringar angående betjänternas avlöning jämväl den skedde, att alla Medici i Provincierna gingo av staten, och således kom denne Rothman att mista sina 100 daler smt av Landtstaten, behållande allenast sin *Lectoris* lön, varav han sedan måst tilldela det omnämnda underhållet åt sin *adjunctum*, som ännu samma tjänst gör.

Som det skulle bliva för långt att i fortsättningen ordagrant återgiva landshövding CRONSTEDTS skrivelse, meddelar jag återstoden av denna endast i sammandrag. Han uttalar först den förhoppningen, att länet skall få behålla sin medicus, som dels är nödvändig för sjukvården, dels behöves för att utfärda attester, på vilka domarna måste grunda sina utslag i dråpsmål, samt finner att provinsialmedici liksom andra Kungl. Maj:ts betjante böra komma i åtnjutande av årlig lön. I årets stat vore visserligen provinsialmedici uppförda att erhålla lön av städernas medel eller efter överenskommelse med landsbygden, men på grund av Växiö stads litenhet, som ej har råd att avlöna sin egen magistrat, och länets fattigdom kunde inga sådana medel uppdrivas. För att finna någon utväg ur denna svåra belägenhet föreslår han, att provinsialmedicus för att kunna existera själv skall förestå den lektorstjänst, som varit honom till lön anslagen, vilket ej kan honom betagas. Ehuru han är väl medveten om att skötandet av

läkaretjänsten kommer att lida av denna anordning, ser han ingen annan möjlighet att förbättra provinsialmedici ekonomiskt ohållbara ställning.

Det framgår ju med all önskvärd tydlighet av ovanstående, att ROTHMAN redan från början liksom hans begge företrädare var på en gång provinsialläkare och lektor vid gymnasium, men att den senare platsen sköttes av en ställföreträdare, till dess ROTHMAN för att nödtorftigt kunna livnära sig måste inträda i undervisarens kall.

Även efter hans avgång voro de båda tjänsterna förenade, och den siste, som beklädde provinsialläkare- och lektorstjänsterna i Växiö var (enligt HJELT) J. G. COLLANDER, som tog avsked 1795.

Om sitt nödtvungna övertagande av lektorssysslan skriver ROTHMAN själv:¹

»Sedan Carl XII indragit de 100 d. smt till vikarien tog sig Herr Doctor och Biskopen David Lund² tillika med Consistorium härstädes tillfälle att angripa en del av spannmålen, som mig som Lector tillkom, och assignera den till Magist. Flachsén, som då var min substitut, ehuru jag erbjöd mig sätta tillräcklig caution för de 100 d. smt, som substitutet borde hava: hinc lites & jurgia: erat Flachsén Episcopo affinis: varföre oansett den av Episcopo och Consistorio utassignerade kronotionden blev medelst Herr Landshövdingens resolution befalt sättas i kvarstad till saken kom till slut, jag lät den falla och åtnöjdes med vad gjort var. Detta uträttade dock så mycket, att vid 1719 års riksdag funno Herr Doctor och Biskopen med Consistorio sig föranlåtna föreställa Hennes Maj:t och Riksens ständer, att ungdomen i Gymnasio mycket kommit att lida medelst det att Provincial Medicus åtnjuter spannmålslönen, och substituten ej skall hava sin utkomst m. m. Om detta var bene narrata föreställt, liceat mihi ignorare. Annorlunda var Herr Doctor och Episcopi Wiræni³ föreställning hos högtsalig Hans Maj:t Carl XI, genom vilken en Medicus kom till provinsen och Lectionen av en Substitut förestädd. Slutet på allt detta blev vid riksdagen att jag antingen måste förestå lektionen själv eller åtnöja mig med 100 d. smt på staten; ty ännu var staten ogjord på de 300 d. smt, som min Successor kommer att åtnjuta⁴, då spannmålen hemfaller Gymnasiestaten. Jag utvalde för den skull det förra: fick Riksens ständers extractum protocolli, att åtnjuta den vanliga lönen av staten, så länge jag själv företräder lektionen; begynte för den skull i Herrans namn anno 1720 in Sept. att läsa publice på Gymnasium. Videbit posteritas, num in hac provincia, ubi nullius pretii praxis est, Medicus bonus & expertus vivere possit».

Efter återkomsten till Stockholm i Okt. 1714 hade ROTHMAN, enl. Coll. Med. prot. d. 3 Nov., inlämnat »en supplique varutinnan han begärde

¹ Jag citerar här biografien i jag-form, som är mera expressiv på denna punkt.

² LUND, DAVID, f. 1657. Biskop 1711—1729. G. m. MARGARETA FLACHSENIA.

³ WIRÆNIUS, SAMUEL, f. 1647. Biskop 1688—1703.

⁴ Härvidlag misstog sig ROTHMAN. Hans efterträdare WICKELGREN fick tjänstgöra under samma lönevillkor.

att bliva examinerad och recipierad. Collegium resolverade, att dess examen till nästa onsdag anställes i största korthet, alldenstund han tillförne varit i Collegio examinerad och man jämväl [ägde] nogsamt prov av dess capacitet in praxi medica just vid pestetiden.»

Den 10 Nov. infann sig ROTHMAN till examen. Examinatorerna voro dr LINDER, dr HEIJNE, dr HOLLSTEN¹, dr VON HOORN, dr SCHMIDT², och præses Archiater RIBEN³ avslutade förhöret med några frågor. Collegium »adproberade hans examen synnerligen et cum adplausu», varpå han tillika med dr HELISTEN, som förut avlagt examen, recipierades i Collegium. Det var nu tydligen stark ebb i ROTHMANS kassa, enär han måste begära anstånd med den stadgade receptionsavgiftens, 25 rdr, erläggande, till dess hans villkor kunde bliva något bättre. Dessa 25 rdr komma senare att låta tala om sig, emedan det tydligen satt mycket hårt åt att få in dem i Collegii kassa.

I självbiografien nämner ROTHMAN om sin examen endast att han »undergick i Coll. Med. examen practicum, som det däröver hållna protokollet, för vilket han ej skäms, utvisar», och fortsätter sedan omedelbart: »samma år nämligen 1714 den 6 Nov. undfick han Drottning [sic] Ulricæ Eleonoræ nådiga fullmakt att vara provinsialläkare i Kronobergs län».

ROTHMAN missminner sig emellertid, då han uppgiver, att han år 1714 fick fullmakt på sin Växiötjänst. Den skrivelse, som han åsyftar, finnes i riksarkivet, är ställd till landshövding AXEL BANÉR från senaten samt innehåller i utdrag följande: »Alltså vilja vi medelst vår underdåniga berättelse till Hans Kungl. Maj:t honom [Rothman] till denna beställning föreslå och rekommendera, och hava vi samtyckt att denne Doct. Johan Rothman må tillträda förbenälda der i Kronobergs län efter framlidne Doct. Johan Lindelius lediga blivna provinsialläkarebefattning, icke tvivlande det lärers Hans Kungl. Maj:t deröver meddela honom dess egen nådigaste fullmakt».

Frågan om ROTHMAN fick mottaga Kungl. fullmakt såsom provinsialläkare och lektor i Växiö har, ehuru i sig själv obetydlig, förorsakat mig mycket huvudbry och en hel del besvär. I riksarkivet har jag, trots ivrigt letande, ej kunnat finna något kungl. brev om fullmakt för ROTHMAN, länsstyrelsens i Växiö handlingar, som i övrigt förvaras i landsarkivet i Vadstena, äro för åren 1714—1729 förstörda genom en eldsvåda, som övergick Växiö på 1830-talet, och i stiftsarkivet i Växiö har ej heller någon sådan fullmakt kunnat påvisas. Med största sannolikhet torde man emel-

¹ HOLLSTEN, GABRIEL, f. 1680 i Hedemora. Med. dr i Groningen 1702. Strax därpå ledamot i Coll. Med. och 1724 prov.-med. i Västmanland. Död 1736.

² SCHMIDT, HENRIC JOAKIM, f. 1654 i Mecklenburg. Med. dr i Angers 1678. Ledamot i Coll. Med. 1686. Adlad 1692, död 1732.

³ RIBE, MATTHIAS, adlad RIBEN, f. i Stockholm 1676. Med. dr 1698, livmedikus 1704. Præses i Coll. Med. 1719 enl. SACKLÉN. Enl. Coll. Med. prot. præses redan 1712. Död 1723.

lertid kunna påstå att ingen sådan K. fullmakt meddelats, dels emedan allt letande varit förgäves, dels därför att landshövding CRONSTEDT i sin förutnämnda skrivelse av år 1719 endast omnämner det ovannämnda till landshövding BANÉR sända förordnandet, samt slutligen därför att ROTHMAN i sina självbiografier ej omnämner annat än senatens nyss berörda förordnande, ehuru han i sin ålders höst upphöjer detsamma till fullmakt.

Att han från början ej var tillfredsställd med endast detta förordnande är emellertid säkert, enär han den 12 jan. 1715 i skrivelse till Coll. Med. anhåller att bliva rekommenderad hos Kungl. Maj:t till sin provinsialläkarebefattning, »på det att jag desto snarare måtte få fägnas mig av Hans Kungl. Maj:ts nådiga fullmakt till samma tjänsts åtnjutande». Collegiet villfar också omedelbart hans begäran och avlåter den 19 jan. en skrivelse med den åtrådade rekommendationen, på vilken dock, troligen på grund av de oroliga tiderna, intet svar avhöres.

ROTHMANS VÄXIÖTID.

I November 1714 blev alltså ROTHMAN förordnad till provinsialläkare i Växiö, och där kom han att stanna under hela sitt återstående liv. Hans biografer, ss. CL. GARTZ i sitt åminnelsetal över sonen Jöran i *Utile dulci* 1785 och CEDERSCHÖLD i Inbjudan till minnesfesten över LINNÉ 1878 älska att framställa honom som en person, vilken höjd över vardagslivets bekymmer och nöjd med sitt kall och sin födelseort icke kunde förmå att lämna den stad, som han gagnat både som läkare och lärare och som var honom kär allt ifrån barndomens dagar. På grund av denna sin sinnesriktning skall han dels hava avslagit, dels avstyrat alla de förflyttnings- eller befordringsmöjligheter, som stått honom till buds. En sådan karakteristik synes mig innehålla mycket få sanningskorn. Så vitt jag kan finna, var ROTHMAN nämligen en utpräglad verklighetsmänniska, begåvad med energi och arbetslust, vilket drev honom att göra allvarliga bemödanden att komma ifrån de små förhållandena i Växiö och därigenom även söka avhjälpa det ekonomiska betryck, med vilket han hade att dragas under hela sitt liv.

I mig tillgängliga aktstycken kan jag ej finna bevis på att ROTHMAN någon enda gång av sagt sig en sökt eller tillbjuden förflyttning, men möjligheten föreligger ju att han, utan att några handlingar tala därom, någon gång avstyrat en sådan. Med säkerhet vågar jag dock påstå, att han ingalunda var nöjd med sin ställning i Växiö, och att han vid mer än ett tillfälle lade sig vinn om att genom förflyttning till annan plats ernå bättre ekonomiska villkor. En översikt över hans löneinkomster samt ett utdrag av vad han själv i skrivelser till Coll. Med. yttrar om sina inkomster av

praktik och om sina existensmöjligheter överhuvud torde bäst visa, att han hade all anledning att söka förbättra vad som brast i dessa hänseenden, samt att han själv ingalunda var nöjd med den magra lott, som kommit honom till del.

Av landshövding CRONSTEDTS ovan anförda skrivelse framgår att ROTHMAN vid sitt tillträde till platsen i Växiö uppbar en årlig lön av 100 d. smt såsom provinsialläkare samt dessutom sin lektorslön, vilken uppgick till 100 tunnor spannmål om året. Av denna sin inkomst måste han emellertid avstå 100 d. smt till sin ställföreträdare vid läroverket. Då Carl XII 1718 indrog provinsialläkarelönerna över hela riket, gick ROTHMAN sålunda förlustig de 100 d. smt, som han i denna egenskap uppbar, men måste det oaktat ända till 1720 ersätta den som upprätthöll hans lektorsbefattning. Hans spannmålslön som lektor kan enligt en skrivelse från landshövding V. KOSKULL till Konungen av år 1731 beräknas till 225 d. smt, och på denna lilla lön hade han sålunda under åtminstone ett års tid dels att bekosta utgifterna för eget hushåll, dels att ersätta sin vikarie i skolan.

Genom ständernas beslut av år 1719 förbättrades hans inkomster, därigenom att han återfick sina 100 d. smt som provinsialläkare, men med skyldighet att mot lektorslön undervisa i »medicin» vid gymnasium. ROTHMAN hade sålunda från 1720 en årlig lön av omkr. 325 d. smt, men måste i gengäld sköta den säkerligen rätt tidskrävande lektorsbefattningen jämsides med sin läkaretjänst. Denna kombination av tjänster måste givetvis i hög grad inkräkta på hans praktik, och han beklagar sig också i brev till Coll. Med. av d. 19 Dec. 1720, att han »till undvikande av en eljest säker undergång blivit nödsakad att antaga en lektorstjänst vid gymnasium, vilken mig så sysselsätter, att jag sällan eller aldrig kan uppvakta några patienter, varav händer att praktiken här i provinsen går för mig alldeles under».

Som provinsialläkarne annorstädes åtnjöt en årlig lön från kronan av 300 d. smt och obundna av annan befattning helt kunde ägna sig åt sin praktik, kan man ej förvåna sig över, att ROTHMAN kände sig missgynnad samt gjorde försök att genom landshövdingens i länet medverkan skaffa sig bättre villkor. Sålunda uppvaktar han år 1722 landshövding V. KOSKULL och »besvärar sig högeligen» över att, ehuru väl Kungl. Maj:ts stat giver anledning till att han utöver sina 100 d. smt borde hava lön av staden och landet, han ändå icke den ringaste penning åtnjutit. Han framlägger även ett förslag om att man borde genom häradshövdingarne ackordera med allmogen, »så att varje helgård gåve honom 4 öre smt i årlig lön och i staden som de äro förmögna till», varemot han förbinder sig skola »så hädanefter som hittills utan någon annan vedergällning för sin person arbeta för smittosamma sjukdomars hämmande, uppriktigt tjäna Provincien

och alltid vara oförtruten utan betalnings medel». ROTHMANS förslag kan med skäl kallas anspråkslöst, när gällande medicinalförordningar tillägnade läkaren 10 öre smt för varje recept. Som emellertid upprepade klagomål till Coll. Med. från ROTHMAN framhålla, att han aldrig fått uppbära ett öre för något recept, torde han vid detta tillfälle haft ordspråket »bättre något än intet» i tankarna. Landshövdingen underställer hans förslag Kungl. Maj:ts prövning, men som det vill synas utan resultat.

ROTHMAN gör senare år 1731 ett nytt försök att genom landshövding V. KOSKULL hos Kungl. Maj:t utverka sig bättre villkor. I sitt d. 18 mars d. å. till Konungen avgivna brev skriver denne bl. a., att »Assessor Rothman är en mycket habil man, den där med all flit, omsorg och försiktighet betjänar dem, som behöva honom ålita, samt således för detta länet alldeles nödvändig och oundgänglig är». Vidare framhålles lörens otillräcklighet samt att praktiken ingen förtjänst ger, emedan folket är fattigt och medellöst. Efter att till slut hava framhållit, att ROTHMAN med sin lektorsbefattning är mycket uppbygglig för ungdomen, föreslår landshövdingen, att han skall av staten erhålla en lön av 200 d. smt. Svaret är kortfattat och rakt på sak. Rådet resolverar d. 12 juni s. å. »att Rothman rättar sig efter den stat som Ständerna i detta mål fastställt». Något nytt försök i denna riktning gjordes ej senare.

Däremot finnas i Coll. Med. handlingar flera aktstycken, som tala sitt tydliga språk om ROTHMANS svaga ekonomiska ställning och om hans ansträngningar att komma i åtnjutande av bättre villkor. Redan d. 2 jan. 1717 skriver han till Coll. Med. och anhåller, att han själv skall få övertaga skötseln av apoteket i Växiö, motiverande denna sin anhållan dels med apotekets usla tillstånd och dels med följande sats: »varandes det omöjligt att både Doctoren och Apotekaren kunna begge må väl uti en så liten stad som Växiö är, varest så väl som uti hela provinsen aldrig något för receptet betalas».

Den 19 dec. 1720 söker han provinsialläkarebefattningen i Göteborg efter doktor LUNDELIUS. Efter framhållande av sitt beträngda tillstånd uttalar han sin förhoppning: »att det tacktes Colleg. Med. i behjärtande av mina släta villkor mig till samma vakanta Prov. medici befattning föreslå och hos höga Överheten rekommendera, på det även ock jag med tiden må kunna fägnas mig av någon frukt av den möda och flit, varpå jag all min tid och välfärd använt haver».

Den 16 juni 1722 framhåller han för Coll. Med., att han ännu aldrig fått någon styver för något recept samt vidare att »det är omöjligt för en Provincial Medicus att här hava sin utkomst som icke själv får hålla Apotek».

Den 22 mars 1733 avslutar han ett längre betänkande till Coll. Med. angående Medicinalordningen med följande passus: att Colleg. höggünstigt

mätte befrämja »allt det som till Provinsial Medicorum förmån rättvisligen lända kan, emedan deras lön är så liten, deras praktik så mager och [de] sällan kunna bliva förhulphne till bättre tjänster».

År 1728 anmäler han sig att komma i åtanke till amiralitetsläkaretjänsten i Karlskrona och 1736 anhåller han att komma på förslag till provinsialläkarebefattningen i Västmanland.

Av det ovan anförda framgår ju med all önskvärd tydlighet att ROTHMAN ingalunda var nöjd med sin lott och sina sparsamt tillmätta inkomster, samt att han gjorde allt vad i hans förmåga stod för att även genom en sökt förflyttning komma i ett bättre ekonomiskt läge.

Ett ytterligare bevis på att han drogs med ekonomiska svårigheter utgöres av den omständigheten, att den skuld, som han sedan 1714 häftade i till Coll. Med. kassa för sin reception, endast efter lång tid och efter flera påminnelser kunde indrivas. År 1717 i jan. erhöll sålunda Syndikus i Coll. Med. i uppdrag, att eftersom ROTHMAN mankerat i curialierna, honom därom påminna. Den 17 sept. 1721 förnyades detta uppdrag. Som intet svar avhördes, avlät syndikus, assessor LINDESTOLPE, på uppdrag av Colleg. följande allvarsamma påminnelse: »så gives härmed en ytterligare påminnelse med förmodan, att Colleg. ej lärer behöva sig däröver hos Landshövdingen i orten besvära, som ofelbart sker, där betalningen skulle ännu längre utebliva». På denna skrivelse av d. 19 sept. 1722 avlät ROTHMAN d. 11 okt. s. å. ett svar, som förefaller rätt så egendomligt. Han skriver näml., att han mottagit allvarsam påminnelse »om någon skuld jag skolat gjort uti Kungl. Colleg. för min examen, varpå till ödmjukt svar länder, att oaktat det behagat Välborne Herr Archiatern etc. utlåta sig, det jag tid efter annan av Kungl. Colleg. därom varit påmind, så kan jag likväl försäkra på det högsta, det jag, sedan denna examen skedde, aldrig förr än nu därom varit tillsagd, ej heller har jag tillförne vetat mig för en slik skuld varit debiterad, mindre hur stor den var, skolandes jag så snart jag får veta till vad kvantum den sig bestiger göra den anstalt, att den promptissime skall bliva betald».

Det finnes visserligen möjlighet att tro på ROTHMANS försäkran, att han förut ej fått mottaga några påminnelser om den ifrågavarande skulden, eftersom de två första kravbrevan ej finnas i diariet över från Coll. Med. utgående skrivelser, men mer än underligt förefaller hans förnekande av all vetskap om skuldens existens. En för hans förhållanden så stor skuld som 25 rdr eller 50 d. smt kan svårligen hava fallit ur hans minne. Coll. Med. hyste tydligen också föga tilltro till sanningsenligheten av ROTHMANS påstående, att han ej vetat av att han häftade i någon sådan skuld och skriver d. 14 nov. 1722 följande: »Detta kommer Collegio sällsamt och underligt före, alldenstund Leges Collegii, innan man varder recipierad och uti Matriculo inskriven, genomläsas, varest uti den 7 § uttryckligen står,

att en inländsk medicus skall för sin examen och reception till Colleg. fiscum betala 25 rdr, vilket Herr Assessorn så mycket mindre den tiden, då dess examen d. 10 nov. 1714 gick för sig, vägrat att betala som dessa orden in substantia uti Protocollet äro influtna: Till de 25 rdr:s betalande begärde doktor Rothman något anstånd, till dess hans villkor kunna bliva något bättre.

Alltså och emedan Kungl. Colleg. finner, att härvid är mer en lusus ingenii än något allvare, så inväntas den av Kongl. Maj:t förordnade summan med det första, på det man ej må hava förnöden annorstädes sig ålita.

Svårigheterna för ROTHMAN att »promptissime» betala sin skuld voro honom emellertid övermäktiga, ty trots de allvarliga påminnelserna och trots Collegii för hans ambition säkerligen mycket påkostande skrivelse, kan han först d. 9 mars 1724 inleverera det avfordrade beloppet. När han då ber om ursäkt för dröjsmålet, säger han endast: »vartill intet annat varit orsak än mine släta villkor, ringa praktik och stora hushåll».

Säkerligen var fattigdomen också en ofta sedd gäst i ROTHMANS barnrika familj, och man kan därför ej nog beundra hans uppoftande välvilja att erbjuda sig att upptaga den unge LINNÉ i sitt hus under dennes sista år i skolan.¹

Som ett ytterligare bevis för att ROTHMAN ej ens under sina äldre dagar hade det något så när väl ställt för sig, vill jag efter HJELT anføra, vad domprosten SVEN BÆLTER i Växjö år 1754 skriver till ABR. BÄCK: »Vår gubbe (assessor Rothman) är välmenande, men hans blindhet, ålderdom, fattigdom och andra tillstötande omständigheter göra honom trött, ledsen och trög».

Säkerligen fick även ROTHMAN likasom hans kolleger lida av den svårighet, som särskilt år 1720 yppade sig, att utfå de knappt tilltagna lönerna. Coll. Med. handlingar tala på flera ställen om huru illa det var

¹ Det synes visserligen tvivelaktigt om detta erbjudande verkligen blev antaget. I den av LINNÉs självbiografier, som ifråga om den bekanta episoden är utförligast (Egerton MSS. 2037, Brit. Mus.), heter det, efter omtalandet av faderns beslut att taga sonen ur skolan: »Denna lärda, uprichtiga och förnuftige Doctoren, som kiände besynnerligen wähl wår Calle och för honom fattat mycket tycke, försäkrar fadren at Calle woro den enda på hela Gymnasium som nu eller tillförene gifwet om sigh något stort hopp, och at han woro säker det Calle ej stante förän han blefwo Professor; men en röst emot så många förmådde icke ändra fadrens tagne resolution, som hölt detta af doctoren för en medicina mentis et simul corporis. Wähl an, säger doctor Rothman, äfter jag ser Hr Pastoren wara i sin resolution beständig äfter oförståndiges råd, ty skall gossen wara min, han skall hafwa hos mig kammar, kost, information, det i året han blifwer quar wid Gymnasium; då han sedan kommer till academien blifwer wähl något råd. När fadren af detta experiment såg sanningen, säger han sig gierna påkosta alt till gossens underhåll, och wördsamt tackar för den information, Doctoren lofwar honom. Assessor Rothman läs för Carl physiologien privatissime, och Carl war altid uptagen i Rothmans hus, hwar igenom han får första snak för medicinen, och första grunden.»

ställt i detta avseende och huru Colleg. genom inlagor till Kungl. Maj:t och sekreta utskottet sökte förhjälpa prov.-medici till deras rätt. Att närmare ingå härpå skulle dock föra mig för långt.

Att ROTHMAN under sin krafts dagar gjorde allt för att uppnå bättre existensmöjligheter synes mig helt naturligt, och en uraktlåtenhet i detta hänseende torde snarast bort tydas som en brist i hans karaktär, som en av svaghet eller bekvämlighet betingad självuppgivelse. Det berodde också, så vitt jag kan se, ej på honom själv, att hans ansträngningar att ernå en mera inkomstbringande befattning ej kröntes med framgång, men får nog i de flesta fall, där han trots sin erkända lärdom och skicklighet och trots Coll. Med. välvilliga bistånd gick miste om en sökt förflyttning, böra skyllas på det rådande befordringssystemet eller ibland på brist på system.

Som exempel härå vill jag nämna, att då ROTHMAN 1720 sökte prov.-läkarebefattningen i Göteborg, uppsatte Coll. Med. ej något förslag, troligen emedan denna var förenad med stadsläkaretjänst, utan svarade på Magistratens förfrågan, att det lämnade åt Magistraten att göra som den täcktes, ämnandes dock intet obemärkt låta att nämna assessorerna BOIJ och ROTHMAN. Doktor DANIEL KELLANDER¹ fick sasom infödd göteborgare platsen.

Vid ROTHMANS ansökan till prov.-läkaretjänsten i Västmanland 1736 resolverade Colleg., »att han med vederbörlig heder skulle uppföras och rekommenderas, när förslag komma att ingå till Kungl. Maj:t». Coll. Med. fick dock aldrig tillfälle att inkomma med något förslag, ty redan kort tid därefter innehåller Collegii protokoll, att doktor WOLFF² redan på landshövding FRUNCKS eget förslag tilldelats kungl. fullmakt.

Amiralitetsläkaretjänsten i Karlskrona var en då för tiden mycket eftersökt befattning med en årlig lön av 600 dlr smt. Av såväl SACKLEN som CEDERSCHIÖLD uppgives, att ROTHMAN två gånger blivit erbjuden denna plats, men av sagt sig. Dessa uppgifter äro lindrigast sagt missvisande. Det är visserligen sant, att Coll. Med. både år 1728 och 1737 i första rummet förordade ROTHMAN, men Collegiet hade intet med förslaget upprättande att göra, det konsulterades endast av Amiralitetscolleg., som anhöll om yttrande från Coll. Med. över lämpliga personer, men i övrigt vid uppgörande av sitt förslag tydligen fäste mycket liten vikt vid vad den medicinska sakkunskapen hade att anföra. Man kan snarare säga att ROTHMAN bägge gångerna blev ratad, än att han blev erbjuden någon plats.

År 1728, då ROTHMAN stod som sökande, upplästes enligt Amiralitetscolleg. protokoll av d. 8 April ett utlåtande från Coll. Med. över de per-

¹ KELLANDER, DANIEL, f. i Göteborg. Med. dr i Leyden 1720. Död 1724.

² WOLFF, VALENTIN, f. i Stockholm 1704. Med. dr 1733. Prov.-med. i Västmanland 1737, amiralitetsmed. i Stockholm och assessor i Coll. Med. 1750. Transporterades åter till Västerås 1754. Avled 1770.

soner, som Colleg. finner skickliga och habila, innehållande att följande doktorer näml. ROTHMAN, SOEM¹ och ALSTRIN² äro till befattningen välförtjänte. Även Doktor LINDEVALL³ gives det lovordet, att han förtjänt bliva ihågkommen, samt att Doktor HARMENS⁴ vore därtill ett gott ämne. I anledning härav ventilerades om förslaget, som Amiralitetscolleg. hade att i saken avge, och som Herr Presidenten och Amiralen WACHTMEISTER sade sig känna den av Coll. Med. nämnde ALSTRIN, resolverade Kungl. Coll. att först föreslå honom, därefter dr LINDEVALL, som landshövding FLEETWOOD även givit ett gott lovord, och sist dr HARMENS, som Herr Presidenten även kände. Landshövdingen tycks vid detta tillfälle haft det största inflytandet på Kungl. Maj:t, ty dr LINDEVALL blev den lycklige.

Det är ju av ett visst intresse att iakttaga, vilken stor roll de personliga sympatierna intogo vid en viktig utnämningsfråga och huru sakkunskapen utan vidare skjutes åt sidan. När liknande fall uppkomma i våra dagar, bruka dock ej de personliga bevekelsegrunderna så tydligt framföras i protokollen.

När år 1737 samma tjänst åter skulle besättas, hade Coll. Med. efter noga prövande överenskommit att »1° loco uppsätta Assessor ROTHMAN för dess åtskilliga merita och bästa skicklighet till berörda syssla», varefter dennes meriter uppräknas i mycket berömmande ordalag. I 2:a rummet uppfördes assessor VIKTORIN⁵ och i 3:e doktor KOULAS⁶, utan att något nämnes om dessas meriter. Angående övriga sökande säger Coll. Med. endast, »att det ej kan försäkra om att de äga en sådan mogen erfarenhet i praktiken som dessa föregående till en så angelägen syssla».

Amiralitetscollegiet negligerar fullständigt den medicinska myndighetens yttrande och uppsätter i 1:a rummet på sitt förslag doktor FJELLSTRÖM⁷ och därefter assessor GERINGIUS och sist doktor KOULAS. Angående assessor ROTHMAN anmärker Collegiet, att han sig hos Colleg. icke anmält

¹ SOEM, CONSTANTIN, f. i Amsterdam. Med. dr i Harderwijk 1721. Assessor i Coll. Med. 1731. Stadsphysicus i Sthlm 1739. Avled 1748.

² ALSTRIN, CARL, f. i Leksand 1686. Med. dr i Angers 1720. Assessor i Coll. Med. 1725. Livmedicus 1741. Avled 1750.

³ LINDEVALL, DANIEL, f. i Småland. Stud. 1710. Med. dr i Harderwijk 1725. Prov.-läk. i Blekinge s. år. Amiralitetsläkare 1728. Avled 1729.

⁴ HARMENS, GUSTAF, f. i Sthlm 1699. Med. dr i Harderwijk 1731. E. o. professor i Lund 1732 och ordinarie 1735. Avled 1774. Framstående lärd o. nitisk lärare.

⁵ VIKTORIN, ERIC, f. i Västergötland. Med. dr i Harderwijk 1723, assessor i Coll. Med. 1729. Avled 1755.

⁶ KOULAS, DAVID SAMUEL, f. i Ober Lausitz 1699. Med. dr i Halle 1731, stadsphysicus i Malmö 1733. Avled 1743. Doktor KOULAS studerade samtidigt med LINNÉ i Lund och var liksom denne lärjunge till archiater STOBÆUS, uti vars hus han bodde. Detta gav honom tillfälle att i hemlighet hjälpa LINNÉ med att få böcker ur STOBÆI bibliotek. (SACKLÉN.)

⁷ FJELLSTRÖM, JOHAN, f. i Piteå lappmark 1699. Stud. i Lund 1725. Med. dr 1735, assessor 1737 och s. å. amiralitetsläkare. Död 1760.

samt att det tvivlar på att han vill ha någon förflyttning. Assessor VIKTORIN var ej känd på orten, under det att FJELLSTRÖM rekommenderades av herr landshövdingen. Den senare blev även utnämnd.

Till ytterligare en tjänst hade ROTHMAN av Coll. Med. uppsatts på förslag, näml. till stabsläkaretjänsten i Skåne 1719, då han uppfördes på 3:e rummet efter herrar ELFWING¹ och BOIJ². Huruvida han sökt platsen är ovisst.

Motgång rönt ROTHMAN även vid tillsättningen av den professors-tjänst i Lund, som 1743 blev ledig efter JOHAN JAKOB VON DÖBELNS frånfälle, och till vars beklädande han av Consistorium blev uppsatt på första förslagsrummet. Denne berömde och lärde professor hade avlidit d. 13 jan. s. å. och redan d. 31 i samma månad avlåter ROTHMAN sin till Rector och Consistoriales ställda ansökan³ att hava honom i gunstig åtanke vid professurens besättande. Han åberopar sina många tjänsteår och uppräknar sina meriter, som endast i det hänseendet avvika från de i självbiografien angivna, att han omnämner, att han under åren 1705—1707 sett »operationes chirurgicas av Stadsfältskären DAHM⁴ och den från Frankrike hemkomne och habile Herr SCHÜTZER⁵». Angående sin lärareverksamhet hänvisar han till »Consistorium i Växiö, som årligen i de publike förhören rönt den flit jag givit till Discentium framsteg, varav en ganska stor hop nu sitter i publike tjänster vid långt större förmåner än jag, ibland vilka jag en för alla nämner näml. Herr Professor LINNÆUS, uti vilken jag inplantat lusten till studium Medicum och Botanicum, vartill han sedermera Methoden så makalöst förbättrat».

Att ROTHMAN var angelägen om och gjorde vad han kunde för att erhålla den sökta professuren, framgår av de två skrivelser, som här nedan i korthet återgivas. Sedan han av Consistorium underrättats om nödvändigheten av att avlägga »Specimina Docimastica» för medicine professuren, skriver han d. 10 febr. 1744 och anhåller, med åberopande i synnerhet av sin långa lärareverksamhet, att bliva befriad från detta provs avläggande.

Sedan Consistorium d. 29 febr. förordat hans anhållan, mot vilket be-

¹ ELFWING, PETER, f. i Dalarne 1677. Med. dr i Utrecht 1702. Assessor i Coll. Med. s. å. och prov.-med. i Västmanland 1704. Prof. i Åbo 1722. Död 1726.

² BOIJ, NILS, f. i Sthlm 1683. Med. dr i Harderwijk 1709. Prov. med. i Närke 1715, stabsläkare i Skåne 1719. Stadsfysikus i Sthlm 1724 och assessor i Coll. Med. s. å. Läkare vid Amiralitetet i Sthlm 1737. Död 1739. Efterträdde vid Amiralitetet av LINNÉ.

³ Denna liksom ytterligare två längre ned refererade skrivelser fr. ROTHMAN är hämtad ur Consist. Acad. i Lund till Cancelleren ankomna brev och handlingar, Riksarkivet.

⁴ DAHM, GEORG, f. i Jönköping, undergick mäster-examen 1695, fältskär vid Danviks hospital 1696, stadsfältskär i Sthlm 1707. Avled 1711.

⁵ SCHÜTZER, SALOMON, f. i Danzig 1676. Återkom till Stockholm efter utländska resor 1704. Examinades av Barberare-ämbetet 1715, stadskirurg 1727, præses och överdirektör i Kirurgiska Societeten 1741; avled 1760. Han var far till den berömde livkirurgen och arkiatern HERMAN SCHÜTZER, adlad SCHÜTZERCRAUTZ.

slut professorerna SVEN BRING och G. HARMENS avgåvo sin reservation, gick ärendet till kanslern, JOHAN GYLLENBORG. Redan innan denne d. 16 mars avgivit sitt utlåtande, vari ROTHMAN frikallas från provdisputationens hållande, avlåter den senare d. 9 mars en till kanslern ställd skrivelse, vari han säger: »Consistorium Academicum har mig väl tillskrivit om provs avläggande genom disputering, men jag gör mig alldeles försäkrad, att Eders Excellens icke lärer äska det av mig, som så många år suttit i publico docendi munere. Skulle jag kunna trygga mig till vad Hans Maj:ts nådiga löfte i dess scholeordning, att deras meriter, som tjäna vid scholor och gymnasier, böra dubbelt anses mot andras och, när de där tjänt 7 år, böra släppas utur oket, torde jag, som därvid tjänt i 24 år, äga någon förmån för de Candidatis, som antingen intet eller allenast en à 2 år varit i publik tjänst.»

Universitetskanslern greve JOHAN GYLLENBORGS skrivelse till Kungl. Maj:t rörande detta ämbete är av intresse såsom bevis på det anseende ROTHMAN åtnjöt i universitetskretsar samt anföres därför i dess viktigaste delar. Skrivelsen är daterad d. 28. 8. 1744.

»Utav det härhos i original bifogade voteringsprotokollet täcktes Hans Kungl. Maj:t i nåder låta sig föredragas, huruledes Consistorium Academicum i Lund till återbesättande av rista Medicinæ professionen vid bemälda Academi i^o loco uppfört Assessoren, Provinsial Medicus i Kronobergs län samt Lektoren vid Kungl. Gymnasium i Växiö Doctor JOHAN ROTHMAN, vilken sedan han år 1709 (fel i st. f. 1710) varit pestmedicus här i Stockholm och därpå 1710 (1711) till Medicus på den Skepps Eskader, som till betäckande av finska kusterna årligen varit utsedd, förordnad; allt sedan 1714 med mycket beröm Provinsial Medici beställningen uti berörda Kronobergs län förestått, jämte ett sedan år 1720 innehaft vid berörda Växiö Gymnasium besvärligt lektorat, utom ett Assessorat i Coll. Med., varpå han 1722 Eders Kungl. Maj:ts nådigaste fullmakt erhållit. Och som bemalte Assessor ROTHMAN i så långliga tider varit brukad i Eders Maj:ts och Kronans tjänst och däribland i 23 år vid ett allmänt läroverk, som efter 1724 års Skoleordning räknas för dubbla tjänsteår, (och) såväl inom som utom land äger det goda lovord, att han är väl grundad uti de stycken, som till denna Profession höra, och därför skall vara berömd för åtskilliga vackra och till Läroembetet nödiga och angelägna stora egenskaper och förmåner, ty har ock merbesagda Consistorium honom såsom en mycket värdig man till nådig åtanke på förslaget uppfört».

I andra rummet uppsattes assessor EBERHARD ROSÉN¹ och i tredje doktor JOHAN LECHÉ². Vid omröstningen i Consistorium erhöLL ROTHMAN

¹ ROSÉN, EBERHARD, f. i Göteborgs stift 1714. Stud. i Uppsala 1732. Med. dr 1741. Prof. i Lund 1744. Ledamot av Vetenskapsakad. 1756. Adlad Rosenblad 1770. Död 1776. Framstående vetenskapsman och förf.

² LECHÉ, JOHAN, f. i Skåne 1704. Prosektor i Lund 1735. Med. dr 1741. Ostindiska kompaniets läkare i Göteborg 1745. Led. av Vetenskapsakad. 1746. Med. prof. i Åbo 1748. Framstående naturforskare.

7 röster, ROSÉN likaledes 7 och LECHE 4 röster, men själva förslaget var enhälligt.¹

Trots ett enhälligt förslag och kanslers förord går dock ROTHMAN miste om platsen, i det att Konungen den 26 sept. 1744 till denna profession i nåder utnämnde assessor EBERHARD ROSÉN. Anledningen till att denna utnämningsfråga fick en sådan utgång kan väl knappast numera utredas, men man kan ju förmoda, att Kungl. Maj:t föredrog den ej fullt 40-årige ROSÉN framför den mer än 60-årige och i en liten småstad sedan 30 år nedgrävd ROTHMAN.

Angående några av dessa utnämningsfrågor meddelar ROTHMAN i sin självbiografi, att »Coll. Med. velat utnämna honom till professor i Åbo efter ELFWING, jämväl ock 2 ggr till amiralitets-mediciissysslan i Karlskrona, först efter doct. TRANÆUS² sedan efter doct. ROSLIN.³ Professorsplatsen i Lund hade han väl ock kunnat få, om han gittat uppvakta i Stockholm, haft lust att flytta sin lilla fattigdom så lång väg och ej kommit till så hög ålder».

ROTHMAN synes sålunda ej brytt sig om att bevaka sina intressen vid tillsättningen av Lundaprofessuren, men ej direkt av sagt sig densamma. Ett intressant aktstycke, som jag påträffat bland de Bergianska avskrifterna, visar att medtävlarna till platsen ej försummade att arbeta för sin utnämning. Det utgöres av ett brev från prof. NILS ROSÉN (EBERHARDS äldre broder) till biskop ERIK ALSTRIN i Växjö, dat. Uppsala d. 17/7 44.

¹ Före omröstningen i Consistorium gör Rektor Magnificus, Prof. WESTRING, följande uttalande: »Jag nämner i underdanighet 1° Loco Assessoren etc. J. ROTHMAN, såsom den där förra gången på detta förslag blivit uppförd och sedermera av Hans Exc. Illustrissimo Cancellario icke allenast bibehållen vid förestående förändringar av samma förslag, då Professor SPÖRING detsamma sig av sade och Assessor LUNDBERG med döden avgick, utan ock Hög-bemälte etc. Cancellarius uti sin nådgunstiga skrivelse om denna kandidatens licentierande från provdisputationen synes själv assignera honom primum locum. Vilket allt, honom angående, förut så är beprövat att äga sin goda grund och av actis, såväl som omdömen om honom, är så beskaffat, att det icke synes behöva något mera bevis».

Vad rektor sålunda här anfört, tyder på att ett tidigare förslag upprättats rörande samma professurs tillsättning, vilket stämmer med att ovannämnde assessor LUNDBERG avled just år 1743. I kanslersämbetets handlingar har jag emellertid ej kunnat finna spår av något tidigare förslag.

SPÖRING, HERMAN DIEDRICH, f. i Stockholm 1701. Med. dr i Harderwijk 1726. Prof. i Åbo 1728. Uppsattes på förslag i Uppsala 1741 till Medicinæ Theoretices och Practices Professuren samtidigt som LINNÉ, oaktat han ej sökt och antagligen ej ville hava platsen. Avled 1747.

LUNDBERG, PETER, f. i Småland. Stud. i Uppsala 1730. Med. dr derstädes 1740. Assessor i Coll. Med. 1742. Avled i fläckfeber 1743.

² ROTHMAN misstar sig här. TRANÆUS dog 1718 och efterträddes av BRAUNERSKJÖLD, som tog avsked 1728, då ROTHMAN sökte platsen.

³ ROSLIN, HANS, f. i Stockholm. Stud. i Uppsala 1702. Med. dr i Kiel. Amiralitets-läkare i Karlskrona 1730. Avled 1737.

»Herr Assessor Rothman är primo loco föreslagen till Med. Prof. i Lund, min bror Eberhard Rosén har den lycka 2do loco vara uppförd på förslaget och 3^{tio} loco står en Doctor Med. vid namn Leche, vilken tillika med sin svärfader Räntmästaren Svenonius nu är i Stockholm till att med viktiga skäl bjuda till det yttersta. I anseende till Herr Assessor Rothmans ålder och meriter håller jag för oskäligt att competera med honom, derföre är min ödmjuka bön, det täcktes min Herr Broder vara så gunstig och tala med honom och höra om hans fulla dessein är att erhålla nämnda profession. NB annars tillbjuder jag mig att taga till mig hans härvarande kvicka son, lära honom det lilla jag kan, hålla honom med kammare, kost och tvätt och bestå dess promotionskostnader, så att Herr Assessorn ej skall behöva kosta något på honom; och således vill jag fortfara till han här tagit gradum Doctoris, och deräst jag innan dess skulle dö, förbinder (sig) min Broder till detsamma. Skulle Herr Assessoren finna sig härvid så önskade jag allenast, att han ville förmå Cancelleren att så deklarerar sig för min Broder som han annars bör göra för Herr Assessorn. Jag menar derigenom vinna så mycken styrka att jag då med mina övriga gynnares tillhjälp kan contre balancera Herr Doct. Leche, om vilken Consistorium i Lund skriver att han flendo & tacendo præsiderat.»

Ett intrigspel bakom kulisserna var sålunda i full gång.¹ Huruvida ROTHMAN lämnade sin medverkan därtill är mig okänt, ävenså om han mottog ROSENS onekligen mycket generösa anbud rörande sin »kvice son», som ej kan hava varit någon annan än den sedan som politisk smådeskrivare bekante JAKOB GABRIEL, vilken, ehuru han vistades i Uppsala från 1741 till 1747, dock aldrig tog sin doktorsgrad och sålunda åtminstone besparade NILS ROSEN promotionskostnaderna.

Uppgiften hos SACKLÉN och av ROTHMAN själv, att han haft anbud på Medicinæ Professionen i Åbo har jag ansett hopplöst att söka kontrollera, eftersom vid Åbo stads brand 1827 universitetets arkiv blev fullständigt förintat. Uppgiften förefaller emellertid mycket sannolik och händelsen bör i så fall hava inträffat efter prof. ELFWINGS död år 1726.

ROTHMANS ASSESSORSTITEL.

En utmärkelse, som då för tiden sattes mycket högt, kom ROTHMAN till del, nämligen den genom Ulrika Elenora år 1719 tillskapade assessorstiteln. Coll. Med. föreslog honom jämte 7 andra läkare samma år till erhållande av denna titel, som berättigade honom till samma rang som ryttmästare och kaptener i armén. Med titeln följde ingen lön, men väl rättighet, »om de nya Assessorerna ville sig derav begagna», att hava säte och stämma i Coll. Med., varjämte den ådrog dem en utgift av 24 dlr smt till krigsmanshuset. Denna utgift synes emellertid ej hava varit den enda,

¹ Ett annat vittnesbörd i samma riktning är LINNÉ'S yttrande i brev till ABR. BÄCK den 2/2 1744: »Rosén är Professor i Lund, sedan Lifin. Rosen liggat 1/4 år i Stockholm och arbetat där på.» *Bref o. skr.*, I: 4, s. 39.

som var förenad med titelns förvärvande, ty genom ett brev av den 19 sept. 1719 påpekar Coll. Med. för provinsialläkarne, att de, »såframt de vilja av Colleg. bliva föreslagna till fullmaktens åtnjutande, borde i tid sig infinna med något tacksamhetstecken till vederbörande, emedan sådan depense ej kan på Colleg. allena ankomma.» Coll. Med. protokoll lämna också en för tidsriktningen betecknande upplysning, nämligen till vem sådana mutor skulle avgivas och huru nödvändiga de voro för titelns erhållande. Genom beslut i Colleg. 1719 »blevo Doktorerna HEJNE och LINDER utsedda att suppliken (rörande assessorstiteln) hos Statssekreteraren BARK övergiva och ett gott slut derutinnan att söka, till vilkets befrämjande alla Collegii ledamöter utlovade var för sig att vilja contribuera förutom Doktor VON SCHMIDT som nekade.» SCHMIDT blev ej heller assessor.

ROTHMAN utnämndes emellertid ej 1719 utan först år 1722, troligen emedan assessorernas antal var på något sätt begränsat. Följande skrivelse från Coll. Med. till Kungl. Maj:t av den 23 maj 1722 ger upplysning derom:

»Emedan Assessor VON BLOCK är genom döden avgången och således dess ställe av rum i Coll. Med. ledigt blivit, så bönfaller Eders Kungl. Maj:ts Coll. Med. i djupaste underdånighet, det täcktes Eders Kungl. Maj:t låta Med. Doctor och Provinsial Medicum JOHAN ROTHMAN komma hos sig i nådig åtanke samt benåda honom med Assessors fullmakt i den förriges ställe. Bemälte Doctor ROTHMAN har icke allenast med beröm varit pest-medicus här i Stockholm utan ock Esquadrons Medicus i Finska skären. Med hela Växiö-Länets stora gagn har han i samfällt 9 år förestått Provinsial Medici beställningen utom det att han vid den merendels överståndna boskapssjukan och fänadsposten vist vackra prov av sin grundeliga lärdom och skicklighet uti åtskilliga vetenskaper.»¹

ROTHMANS VERKSAMHET SOM PROVINSIALLÄKARE.

Det är givetvis synnerligen svårt för en nutida läkare att bilda sig ett eget omdöme om ROTHMANS läkaregärning. Bristen på tillförlitliga undersökningsmetoder och andra hjälpmedel, som nu i så rikt mått stå en läkare till buds, ställde en 1700-talets medicus inför en arbetsuppgift så svårartad, att vi knappast kunna bilda oss en föreställning därom. Att söka mäta denna efter nutida måttstock skulle därför vara abnormt; samtidens vittnesbörd är vad som faller domen. Att denna för ROTHMAN var synnerligen gynnsam, har jag på föregående sidor lämnat flera talande bevis för. Coll. Med. protokoll och handlingar giva även med bestämdhet vid handen, att

¹ Colleg. är i denna sin skrivelse litet väl frikostig mot ROTHMAN vad tjänsteårens antal beträffar. Denne kan nämligen vid denna tidpunkt endast i 7 $\frac{1}{2}$ år ha förestått sin läkarebefattning i Växjö.

han var en samvetsgrann, intresserad och mycket verksam personlighet, att han på ett berömvärt sätt sökte upprätthålla kontakten med Coll. Med., samt att han många gånger visade sig som en både klarsynt och praktisk läkare.

Under sin långa verksamhet i Växjö möttes ROTHMAN av svårigheter av mångahanda slag, såsom tydligt framgår av hans inlagor till Coll. Med. Länets fattigdom, befolkningens tröghet och fasthållande vid ingrodda fördomar, den överallt utbredda vidskepelsen, brännvinsmissbruket m. m. voro stötestenar på hans väg, som betänkligt hindrade varje framåtskridande.

En annan svårighet, som i hög grad försvårade hans verksamhet och även kännbart berörde hans personliga intressen, var apoteksväsendets uryksla tillstånd under hans första Växjötid. Sedan han i två år stillatigande — åtminstone officiellt — dragits med olidliga förhållanden i detta avseende, ingav han den 23 dec. 1716 till Coll. Med. en klagoskrift, vari han bl. a. framhöll, att det sedan hans tillträde till tjänsten varit ganska slätt ställt med det s. k. apoteket där i staden, vilket strax före pesttiden av hans företrädare doktor LINDELIUS inrättats med hjälp av en från Karlshamn inkallad gesäll vid namn WOLF. Efter doktor LINDELIUS död hade gesällen etablerat sig och hållit en butik, »bestående av några få simple och nästan inga komponerade medikamenter, samt mest nöjt sig med te och kaffe samt brännvins säljande, varav jag intet ringa hinder finner uti min praktik». Han framhåller vidare, »att provinsen bäst lär vara belåten därmed, att Medicus härstädes själv håller sitt Apotek, varandes det omöjligt att både Doktoren och Apotekaren kunna bägge må väl uti en så liten stad som Växjö är, varest såväl som uti hela provinsen aldrig något för receptet betalas». Han avslutar sin skrift med att uttala, »att provinsen med skäl kan hava bättre förtroende till Medici egna och av honom själv tillredda medikamenter än till en främmandes, som ej undergått något förhör uti Collegio Medico och allenast ett skinneri uti provinsen utövar».

Härpå svarar Colleg. genom en av syndikus dr LINDER författad skrivelse, att det icke står i Collegii makt att giva honom rättighet att själv hålla apotek, såvida han ej genom landshövdingens medverkan förmå utverka Kungl. Maj:ts tillstånd därtill. Colleg. kan ej heller vägra en apotekare i orten, som får laglig kallelse och behörigen undergår examen, att hålla offentligt apotek.

Den omtalade apotekaregesällen var vid tiden för ROTHMANS skrivelse avliden (han hade dött i juli 1716). Förhållandena blevo dock härigenom ej bättre, ty rörelsen fortsattes av dennes änka, som lærer hava i stor utsträckning utövat olaglig läkareverksamhet. Något försök från ROTHMANS sida att erhålla Kungl. Maj:ts tillstånd att själv hålla apotek har jag ej kunnat påvisa.

ROTHMANS förhållande till apotekets innehavare tillspetsades med åren

allt mera. År 1717 får han brev från en apotekare PLATIN¹, som förklarar sig ämna söka apotekaretjänsten i Växjö efter WOLF och samtidigt »succedera honom i giftermålet». ROTHMAN svarar honom mycket lojalt, önskar honom välkommen samt uppmanar honom att begära examen av Coll. Med. samt söka Collegii rekommendation till landshövdingen i orten.

Sitt mellanhavande med PLATIN skildrar ROTHMAN i ett brev till Coll. Med. av den 16 juni 1726 (alltså samtidigt som PLATIN avlade sin apotekarexamen), vilket i utdrag har följande innehåll:

Efter att först hava rekapitulerat sin berättelse från 1716 ang. apoteksväsendets tillstånd tillägger han, att PLATIN ej höll sitt till honom sanc-tissime avgivna löfte att icke göra något intrång i hans praktik, utan bragte mesta delen av densamma under sig, »betjänande sig sålunda av min godhet att ruinera mig, som för Provincial Medici tjänsten, sedan de vanliga utskylder av lönen äro frändragna, ej åtnjuter mer än 81 d. smt». PLATIN har sålunda själv bortrest till patienter i provinsen, lämnat apoteket utan gesäll eller pojck, givit honom oduglig medicin samt hållit apoteket i så bedrövligt skick att därstädes ej fanns något laboratorium, ja, ej ens en retort eller andra vasa chemica, varmed dock ROTHMAN själv var försedd. Han fortsätter sedan: »Coll. Med. lär av detta, som här anförts, grundligt inse uti vad miserabel situation res medicæ här i provinsen äro, samt huru onödigt något Apotek uti denna lilla stad och provins är, utom det jag som Medicus själv erbjuder mig att hålla till de sjukas tjänst, försett med gesäll och goda medikamenter, som jag själv prövar och inför Collegio och var redlig man försvara kan. Förmodar för den skull och beder Vålborne Herr Archiatern etc., att denne PLATIN mig icke må påtvingas, helst omöjligt är för en Provincial Medicus att här hava sin utkomst, som icke själv får hålla apotek, emedan han med recepterande intet kan för-tjäna. Kunnandes PLATIN försöka sin lycka på annat håll, eller därest han finner sig så capabel antaga gradum och således ernå en beställning, vid vilken han lagligen kan idka en praktik, som han hit till dags olagligen usurperat».

¹ Denne PLATIN var tydligen ett särdeles tvivelaktigt subjekt. Hans levnadshistoria är emellertid så egendomligt omväxlande, att jag ej kan underlåta att här i korthet skildra den. Källorna äro: VISTRAND, *Smålands Nation i Uppsala*, *Sveriges apotekarehistoria* och SACKLÉN.

Student 1707 blev han efter någon tids medicinska studier elev å apoteket Kronan i Uppsala till 1710 och användes sedan som pestläkare bl. a. i Västerås och Malmö, på vilken senare plats det då för tiden fanns varken läkare eller apotekare. 1717 var han arbetslös och reste då till Växjö, där han gifte sig med apotekare WOLFS änka. Den 10 juni 1726 avlade han apotekarexamen, men förmåddes 1730 att lämna apoteket på grund av dels dess dåliga skötsel, dels hustruns olagliga utövande av läkekonsten. Han flyttade då till Ljungby, där han blev gästgivare och där hans hustru fortsatte med sin praktik. SACKLÉN uppgiver, att bland makarnes bästa kurer där var den, att då bråk hotade i gästgivaresalen, röka ut bråkmakarna med dyvelsträck. 1735 vände sig hans bana på ett förunderligt sätt. En utländsk minister, som insjuknat på gästgivaregården, säges hava blivit botad av hustrun och till tack därför ut-verkat att mannen erhöill doktorsdiplom från Rostock och blev provinsialläkare i Jönköping. PLATIN examinerades även 1735 i Coll. Med., antogs till dess medlem och bibehöll sig, oak-tat sin måttliga skicklighet, i tjänsten till dess han på grund av sjuklighet tog avsked 1749. — Ett även för den tiden ovanligt skiftande människoöde!

Det är ett från hjärtat gående rop om hjälp, som ROTHMAN här upphäver; han är tydligen i hög grad upprörd och använder ett skarpare skrivsätt än han vanligen brukar. Visserligen synes intrånget i praktiken tynga djupt på hans sinne, men troligen påverkas han mest av PLATINS sätt att vårdslösa apoteket, ty sedan denne kommit bort från platsen och ordnade förhållanden inträtt, avhörde inga klagomål, fastän säkerligen den nye apotekaren enligt tidens sed fortfor att utöva en viss grad av praxis.

ROTHMAN är emellertid för sent ute med sin bön att befrias från PLATIN. Denne var ju redan, då ROTHMANS supplik upplästes i Colleg., examinerad och till apotekare i Växjö antagen. Enligt Collegii till ROTHMAN ställda skrivelse av den 27 juli 1726 har ett tidigare brev från honom ej kommit Colleg. tillhanda. Colleg. har varit i sin goda tro och ej haft något betänkande att examinera PLATIN, som framtett brev från trenne landshövdingar i Växjö, uti vilka alla han såsom apotekare uppföres, samt därjämte framtett ett intyg från magistraten i Växjö, som ger goda lovord och det vittnesbörd, »att allt sedan han Apoteket i staden mottagit, har han samma på 9:de året så förestått, att var och en därav haft sitt fullkomliga nöje». Som dessutom PLATIN bestått sin examen på ett sådant sätt att alla därav hade sitt fulla nöje, skulle Colleg. helst se, att ROTHMAN kunde med PLATIN i god sämja överenskomma. Skulle PLATIN i framtiden visa tredska och uppsätlig försummelse, skulle Colleg. icke underlåta att sådant tillbörligen beivra.

Huru förhållandet till PLATIN sedan gestaltade sig därom tiga urkunderna, men den 19 dec. 1729 visiterade ROTHMAN på Collegii begäran apoteket och berättar därom den 4 dec. 1730 följande: »Sedan detta apotek uti många hederliga mäns, så av Magistraten som prästerskap, närvaro blev visiterat samt vid slutet av samma visitation Apotekaren [tillhållits] att hädanefter avskaffa och rätta en hel hop fel och enormiteter, som till datum voro vid apoteket förelupne, samt Apotekaren förhållen att själv preparera de här nödiga medicamenta composita och dem ej, som förr skett, i från andra orter införskriva låta, har den dåvarande Apotekaren Doktor (!) PLATIN änteligen resolverat sig in Martio 1730 avlåta och försälja sitt apotek till apotekaregesällen Daniel Falck».

Magistraten uti Växjö torde efter denna visitation hava känt någon elak smak i munnen vid tanke på sitt ovannämnda vackra intyg, som dessutom innehöll lovord över PLATINS skicklighet vid skötseln av de sjuka, som rådfrågade honom.¹

¹ PLATINS efterträdare, som av ROTHMAN erhåller mycket goda vitsord, »satte apoteket i så gott stånd, att det hade få sina likar i riket». (*Sveriges apotekarchistoria*.)

Det rikhaltiga och omfångsrika material, som Coll. Med. handlingar erbjuda angående ROTHMANS läkareverksamhet, lämnar ett värdefullt bidrag till kunskapen om den medicinska vetenskapens ställning vid denna tid och kunde vara förtjänt att in extenso återgivnas, men med tanke på det utrymme, som årsskriften kan bereda mig, nödgas jag att högst väsentligt förkorta de tillgängliga aktstyckena, ehuru därmed mycket går förlorat av ROTHMANS personliga skrivsätt och av den tidsfärg, som ett ordagrant anförande av hans inlagor skulle kunna skänka.

Först bland sådana inlagor från ROTHMAN märkes ett »Ödmjukt memorial», vari han besvarar en av Coll. Med. på kungl. befallning till alla provinsialläkare i riket utsänd rundskrivelse av den 12 dec. 1732 med begäran om yttrande över medicinalförordningarna och taxans förbättrande. Memorialet, skrivet nu som alltid, då det gäller ingrepp i hans läkareverksamhet, med fart och fläkt, är av betydlig längd, men återgives här endast starkt förkortat. Detta hans den 30 mars 1733 avgivna svar innehåller efter sedvanlig inledning, att »han har den äran följande momenta i ödmjukhet dock oförgrifligen att andraga».

»I. Kungl. Medicinalförordningarna hava fuller nödigt sökt hämma Empiricorum, Agyrtarum, Okulisters,¹ Apotekares och Fältskärers ingrepp uti det som deras ämbete intet angår; så befinnes dock att denna hälsosamma förordning överträdes till läkarnas icke allenast skada och ingrepp i näringen, utan ock vanheder, därigenom att kvacksalvarne inbilla dem fåkunnigom, att de med lika lätthet kunna avhjälpa alla svåra och farliga invärtes passioner. Det vore fördenskull högst önskligt, att när någon okulist eller s. k. operator ankommer till en provins, han då måtte först angiva sig å Cancelliet att visa sin fullmakt, och sedan ej tillåtas att göra någon operation utan Prov. Medici närvaro . . . och änteligen strängt och vid straff förbjudas att ingiva någon invärtes medicin. Hit höra ock . . . dessa falskeligen kallade 'kloka', till vilka den fåkunniga allmogen . . . hoptals löper, haver med sig något av de sjukas kläder, urin etc. och söker av dem hjälp och bot.² Det är högst beklagligt att . . . slik fördärvlig vidskepelse och rent ut sagt avguderit utövas skall, som hänvisar den hjälpsökande till jordfasta stenar, träen, vigd jord, dödas ben, till vättars, råns och tomtegubbars etc. blidkande, till krypande under jordtorvor, nedböjda träen med otaliga andra . . . vidskepliga konster, utan att tala om signande, läsande, värk- och blodstillande, stölds återställande, hugvändande etc. medel och påfund.»

Till förekommande av dylika missförhållanden gives följande förslag:

»1°) Förmå höga Överheten allvarligen förmana prästerskapet med stor drift och oftare urgöra läran om vidskepslers, signeriers och olovliga medels fördärvliga påföljd så moraliter som physice.

¹ Empiricus här ung. 'folkdoktor', 'kvacksalvare'; agyrta, 'marktschrejere'; okulister, 'ögonläkare', väl huvudsakligen kringresande starroperatörer.

² En berömd småländsk 'klok' vid denna tid var den av LINNÉ omtalade INGEBORG i Mjärhult. Jfr VIRDESTAM, *Småländska gestalter*, 1930, sid. 72 ff.

2°) Allvarligen förbjuda de hjälpsökande rådfråga sig hos sådana kloka samt dessa att meddela det ringaste som har tecken till vidskepelse utan hänvisa till medicos ordinarios.

3°) Genom cirkulärbrev till Herrar Landshövdingar i provinserna befalla att utan buller, dock noga, låta undersöka, varest sådana kloka bo, uppspana dem som dem sökt, låta dessa sedan med varandra confronteras, exemplariter avstraffa de brottsliga, då nu slik vanart snart skulle upphöra.¹

II. Man drager till Kungl. Collegium det gunstliga förtroende, det så täcktes begå, att läkarelönen . . . icke förminskad bliver, utan utgjord efter uppsägning, oavsett Med. Prov. sällan får njuta den till godo, utan oftast nöjas med det som bjudes och än oftare arbeta för intet.»

Vid besiktningar, som av domhavande eller andra påfordras borde Kungl. Collegium utverka, att läkarnes arvode måtte utgå ur allmänna säkra medel, emedan ofta hände, att domaren hänvisade läkaren till rekvirenten, som ofta icke var solvent, eller ock tredskades, så att läkaren under långsamt lagsökande måste längta efter sin betalning.

Vad ROTHMAN vidare har att anföra rörande medicinaltaxorna är av mindre intresse och kan här förbigås.

Hans förut berörda åstundan att stå i kontakt med Coll. Med. visar sig bl. a. genom en den 15 maj 1736 till Colleg. avgiven skrivelse angående biskop HUMBLEs sjukdom. Såväl ROTHMANS långa inlägga som Collegii svar å densamma erbjuda föga intresse och meddelas därför endast i största korthet. Han framhåller att han dels på grund av biskopens omistlighet för stiftet, dels för att själv erhålla upplysning till den långvariga sjukdomens hävande ödmjukligen begär Collegii hjälp och råd. Collegium säger sig dock vara förhindrat att som korporation lämna råd om huru en enskild persons sjukdom skall behandlas, men att envar eller alla ledamöterna tillsammans äro beredda, att om biskopen så önskar stå honom till tjänst. Collegii handlingar lämna ingen upplysning om huru saken därefter utvecklar sig, och av ROTHMANS beskrivning på sjukdomen kan man ej utläsa mer än att biskopen besvärats av andtäppa och förstoppning. Troligen har Hans Högvördighet repat sig efter sin svåra sjukdom, enär han först 5 år därefter avled.

ROTHMAN gör sig ofta nog ingen brådska med att besvara Coll. Med. infortrade yttranden. Sålunda avger han först d. 2 maj 1737 svar på en i dec. föregående år bekommen skrivelse, vari han befallas att forderligast inkomma med berättelse om i staden och provinsen gängse sjukdomar.

Efter ursäkt för sitt dröjsmål meddelar han, att »ingen farsot eller smittosam sjukdom ännu kunnat förmärkas utom den för lång tid sedan på många ställen här i provinsen inrotade Frantzose sjukan, varom jag här

¹ Den något drakoniska lagstiftning, som ROTHMAN här åstundar, har under de gångna 200 åren föga förverkligats, och säkerligen skulle han inte vilja ge många ören för vår nuvarande kvacksalverilags förmåga att inotverka de missbruk han påtalar.

nedanför vidare skall berätta . . . Det är väl intet utan, att icke förleden höst och nu, sedan våren begyntes, mer folk dödde än på många år tillförne; så har man dock märkt, att de gamla bitit i gräset och sedan de, som ej betjant sig av någon tidig och tjänlig läkedom; kunnandes jag bekvämligen reducera dessa sjuka i tre klasser.

1°) Dysenteria, som i höstas på några ställen infant sig, men avstannade strax, dels genom tjänliga remediens bruk, dels genom den infallande kalla väderleken. De som voro för hastiga att intaga stoppande medel, så länge passionen höll sig intra limites Diarrhææ, mådde därav illa och några dödde. Gemene folket intaga härför ohrsten [lap. Suillus], torkade slänon med äggblomma, bakade i pannkakor eller stekta på en sten. Knektar och de som varit i fält sönderstöta genomrökade tobakspipor, varav de, som komma i svettning, sägas bliva bättre.

2°) Pleuritis, denna svåra passion, begyntes strax efter den korta men kalla vintern in Februario . . . Ut i denna svåra passion, som gör kort process, där opera Medici ej åstundas, är folket rädlöst. De söka först till Herre- eller Prästegårdarne, varest de gemenligen bekomma denna provinsens Panacé, det s. k. Bielkens Elixir eller Hiernes Testamente, som ej annat är än ett konstlat och utskämt Elixir. propr.¹ eller ock det här överallt bekanta Smedelbrännvinet eller Överst Bildsteins brännvin bestående av rad. diptam.², angel.³, gent.⁴, galang.⁵, pimp.⁶, Torment.⁷ Zedoar.⁸, aa p. æq.⁹, varupå slås gement kornbrännvin. De som i denna sjukdom betjäna sig härav kunna ej annat än fara illa av ett så hetsigt medikament, ehuru det kan i andra, besynnerligen magkrämpor, hava sin merit.

Medicus anlitas sällan av gemene folket, innan allt är conclamatum¹⁰, och sedan nödiga och tillräckliga åderlätningar äro försummade, (icke) lydandes i denna casus medici råd till åderlåtande, som vid incipio morbi så högnödig är . . . Och är detta den passion, som nu i vår här i provinsen varit orsak till de flestas död, havandes de som i tid sökt läkare gått igenom.

3°) Febres omni modo intermittentes et anomalæ.¹¹ Det är att märka att denna provins, som något långt ifrån sjöstranden ordinärt mindre än andra är besvärad av frossan, ceteris paribus. Men den mer eller mindre variabla väderleken . . . som denna tid prædominerat, hava den nu pleno agmine framkallat, så att frossan nu emot vanligheten grasserar . . . Slutet av denna tragedie, där ingen tjänlig hjälp mellankommit, har jag märkt bliva antingen hetsig feber, icterus¹² eller hydrops¹³, som äntligen gjort ända på detta elände. — Jag skulle missbruka Herr Archiaterns etc. tålmod, om jag uppskreve allt det, som här av gemene hopen brukas emot frossan. Jag vill nämna det som mest är en vogue: Peppar och brännvin, krut, vitriolum alb.¹⁴, alun, foenum græc.¹⁵, album græcum¹⁶, spinnelväv i

¹ Elixir proprietate, en blandning av olika sorters kryddor.

² Radix diptamni alb., ett stärkande och maskdrivande medel, även använt emot frossa.

³ Radix angel. silvestris.

⁴ Radix gentianæ palustris.

⁵ Radix alpinæ officinarum.

⁶ Radix pimpinellæ Saxifragæ.

⁷ Radix potentillæ Tormentillæ.

⁸ Rhizoma Zedoaria (Cucuma Zedoar).

⁹ Ana partes æquales = i lika delar.

¹⁰ conclamatum = förbi.

¹¹ Frossor av olika slag.

¹² Gulst.

¹³ Vattusot.

¹⁴ Zinksulfat.

¹⁵ Frön av Trigonella Fenum græcum L.

¹⁶ Hundexkrementer.

blå rupiner (?) förutom otaligt annat som långt otjänligare är, sympati- och vidskepliga kurer. Flussfebrar hava ock då och då försports, dock varken malignæ eller petechiantes.¹

Vad Frantzose sjukan angår har den i provinsen varit inrotad allt sedan kriget slöts, havandes jag långt före detta och uti Landshövding Cronstedts tid ingivit fullkomlig relation om denna passionens art och beskaffenhet hos gemene folket samt efter befallning förslag till dess hämmande och utrotande, men sedan fråga blev var penningarne skulle tagas, blev ingenting utav. Sedermera har jag för 2 år sedan . . . gjort besiktning i Skatelöfs och Torsåhs socknar uppå de som antingen verkligen varit inficerade eller ock därför misstänkta och om den förrättningen avgivit vederbörlig rapport; varandes denna sjukdom ännu i statu quo.

Med anledning av denna ROTHMANS skrivelse resolverade Coll. Med. att göra en framställning, att Hans Kungl. Maj:t »täcktes anordna nödiga omkostnader till berörda sjukas hämmande, att Coll. Med. sedan med Provincialmedicus medelst correspondence må överenskomma om tjänliga läkemedel till det fattiga folkets hjälp och hälsa, som sådant före detta uti Finland skett är». — Huruvida denna Collegii framställning ledde till något resultat, är mig förborgat. ROTHMAN tycks i alla händelser hava gjort allt som stod i hans förmåga.

RÖDSOTSEPIDEMIEN 1737.

Den relativa frihet från smittosamma sjukdomar, som enligt ROTHMANS ovanstående skrivelse rådde i länet, fick han inte länge glädja sig åt. Redan under påföljande sommar utbröt en rödsotsepidemi (dysenteri), som synes hava varit av mycket elakartad karaktär. Detta ger honom anledning att den 12 aug. anmäla förhållandet för Coll. Med och anhålla om dess råd och hjälp. Hans inläga är av följande lydelse:

»Som ett smittosamt blodigt durchlopp för några veckor sedan på några ställen här i provinsen visat sig, men nu pleno agmine är inrotad, så är min plikt giva Herr Archiatern och Coll. Med. tillkänna, helst mig är förebragt det Kungl. Sundhets Commissionens² ledamöter numer skola vara skingrade, varför jag har den äran adressera mig till Herr Archiatern etc., ödmjukeligen anhållande om höggünstigt råd i denna för länet allmänna nöden.

Denna sjukdom har sig på följande sätt. Först åkommer den med en feber och de vanliga den följande Symptomatibus, men kort därefter begynna reven [slitningarne] i magen och tarmarne som yttra sig först i ett ordinärt durchlopp och inom få dagar stannar uti ett blodigt, vilket, där ingen rättskaffens hjälp mellankommer, äntligen gör en ända på tragedien. I begynnelsen av Juli månad höll sig denna passion på många ställen intra

¹ Förenade med hudblödningar.

² Sundhetskommisionen hade till uppgift att särskilt vårda sig om farsoter.

terminos diarrhææ, som utan särdeles medicinerande av sig själv stannade, oavsett den angrep mest alla i samma hushåll varest den inkommit.

Sedermera och så småningom degenererade detta durchlopp i en dysenteri som än grasserar och är på många ställen Tenesmedes¹.

Varken onaturlig spis eller frukts överflödiga ätande synes vara orsak till denna smitta här i länet, emedan allmogen, Gudi lov, detta året haft god säd och bröd nog.

De som i tida sökt Medicum äro merendels blivne curerade efter den vanliga metoden genom åderlätning, Rhabarbarinis, modice adstringentibus och anodynis². Ipecacuanha har jag ej haft tillfälle att bruka ännu, emedan jag ej gärna vågar vomitoria [kräkmedel], där jag själv ej är tillstädes.

Ett recept som föregives vara av Kungl. Sundhets Commissionen vissa personer meddelat, varom jag dock tvivlar, bestående av Lap. hæmatide [blodsten], Muscat, äggeblommor [äggulor] stött, blandat och bakat på en tegelsten, är på några bönder brukat, som därav ej blivit bättre. Vad nu vore till råda i ett så svårt beskaffat mål, besynnerligen för den fattiga allmogen som ej har råd att förse sig med medikamenter som något kostbare äro, hemställes Herr Archiaterns etc. höggünstiga och vårdande omprövande, jämväl ock vad man till preservativ för de fattiga rekommendera kunde, samt huruvida man skulle kunna allmänt och till allmogens nytta tillita sig det i Stockholmska Pharmacopoea beskrivna antidysenteritiska pulver³.»

Denna ROTHMANS skrivelse upplästes i Coll. Med. d. 25 aug. 1737. Collegiet, som tydligen insett betydelsen av att i detta fall handla raskt, satte sig omedelbart i förbindelse med Sundhetscommissionen och utverkade, att nödiga åtgärder vidtogos för att förse den fattigaste delen av befolkningen med fri medicin. I brev till ROTHMAN lämnar Collegiet följande råd till dysenteriens behandling: först kräkmedel, även Ipecacuanha, vidare ett lindrigt laxativ såsom rabarber och »in decursu morbi Lenientia, Alterantia och Diaphoretica och äntligen sist tonica och leniter adstringentia».⁴ Till præservativ är ingenting nödigare än att de friska akta sig för allt för nära umgänge med de sjuka, vartill vederbörandes handräckning, om så erfordras, bör begäras, samt att man undviker alla exorbitancer i mat och dryck, kölds och värmes omväxling m. m. Slutligen begär Collegiet, »det Assessorn behagade giva vid handen, vad han brukat och vad effekt det haft, på det Colleg. må veta tillståndet och kunna vidare råda».

Med Coll. Med. skrivelse till ROTHMAN följde nedanstående förteckning, som in extenso återgives:

¹ Förenad med smärtsamma trängningar.

² Måttligt sammandragande och smärtstillande medel.

³ Innehållande opium och salpeter.

⁴ De sista raderna översatta på svenska lyda: och under sjukdomens förlopp lindrande, omsättningen äändrande och urindrivande medel samt slutligen stärkande och mildt sammandragande ämnena.

»Uppsats på några läkemedel eller gemene s. k. huskurer, som av fattigt folk i synnerhet på landet med ringa kostnad kunna havas, och genom erfarenheten äro befunna medelst Guds nådiga välsignelse äga god verkan vid dysenterien eller rödsoten.

1°) Först bomolja eller nyss pressad linolja blandad med rött vin eller något muskotpulver att intagas skedbladtals några gånger om dagen. NB: färsk mandel- eller rovolja och dylika gör nästan detsamma.

2°) Emulsion av vallmo- och hampfrö med stålsläckt vatten gjord.

3°) Vitt eller färskt vax uti varm soppa intaget.

4°) Gammal ost med bröd allena äten.

5°) Risgryn kokade med endivien och cikorie rötter, varav sådant drickes i st. f. ordinarie dryck.

6°) Göres klystir av äggula och socker i mjölk kokat.

7°) Pulver av gamla skalade ollon bakas med äggula till en liten kaka, som stekes på en järnplåt över glödeld, tills den blir rödgul, varav ätes ett litet stycke i sänder 2—3 ggr dagl.

8°) På samma sätt kunna ock göras och brukas av gåsgräs (*Anserina sargentia*).¹

9°) Vallmofrö krossas och kokas med äggula. Sedan stekt i aska har den en lenande och stoppande kraft.

10°) Get- eller komjolk, varuti en gammal glödgad hästsko är 9 gånger släckt, kan drickas några gånger om dagen.

11°) Torkade och skalade ollon kokade i mjölk, till hälften är inkokad, varav njutes 5—7 uns i sänder 2 å 3 ggr om dagen.

12°) Groddbladsfrö (sem. *papaveris*!!), Blodrot (*Rad. Tormentinæ*), Vårlökerot (*Rad. Consolid. maj. seu Symphit.*)², krita och postpapper kunna på samma sätt kokas i mjölk eller vatten, antingen allena eller flere tillhoppa blandade och brukad så till dryck som Klistir.

13°) Torkade blåbär och stärkebär³ kokade i vatten ätas och lagen drickes.

14°) Många hava blivit hulpna allenast med hårdstekt palt och blodkorp utan fett. NB. av svin duger intet.

15°) Pulver av bockblod, äggskal, kräftklor och -stenar, gäddekäftar, röd Bolus⁴, krita och stärkelse utom vad redan nämnt kan brukas per se eller i vilken form som behagas.

16°) Ut i allt vad den sjuke dricker bör stål släckas 9 gånger.

17°) Ett äpple, sedan kärnhuset är bortskuret, uppfylles med ungt vax och tillhoppa bindes samt stekes väl, så att vaxet biter in i äpplet, som den sjuke uppäter.

18°) Röleka (*Millefol.*) kokt i vatten, som drickes ordinärt.

19°) Mellanbarken av gran väl suden i öl ger en kraftig dryck för de starkare.

20°) Tag kokade och skalade ägg, sjud dem ånyo i ättika, vilket den sjuke äter upp med fördel.

21°) Item stekta och hårdkokta ägg ätne och kallt vatten därpå drucket.

¹ = *Potentilla anserina*.

² *Symphitum officinale*.

³ Slånbär (*Prunus spinosa*).

⁴ Bollar av röd lerjord.

22°) Tag *stercus suillum*¹, stöt den tillsammans med mjöd eller öl, krysta saften genom ett kläde och giv den sjuka, som ej är kräsmaga.

23°) Beströ den sjukes exkrementer med salt.

24°) Brännvin med peppar och enbär uppvärmt lägges medelst en liten klut om magen, item *encolja*.»

Ovanstående dokument med av Coll. Med. rekommenderade huskurer lämnar ett påtagligt vittnesbörd om den medicinska vetenskapens ställning vid denna tid. Visserligen kan det framhållas att en del av de föreslagna medlen innehålla ämnen, som i viss grad kunna hava en stoppande verkan, men å andra sidan kan man med skäl påstå att större delen äro så olämpliga som det gärna är möjligt. Det förefaller mig ej heller otroligt, att vår Växjöassessor vid studerande av aktstycket kunnat munla något om vidskepelse och signerier. Han gjorde sig ej heller någon brådska att besvara Collegii skrivelse, varföre detta genom syndikus assessor KAMMECKER måste avlåta ett påminnelsebrev d. 29 mars 1738.

Som svar härå skriver ROTHMAN d. 14 april och urskuldar sig, att han ej förr besvarat Collegii höggunstiga skrivelse, med att han hela hösten och vintern väntat på vad det i alla församlingar publicerade tillkännagivandet om att de fattiga kunde erhålla medicin gratis skulle medföra för verkan. Sedan detta kungjorts »har icke en enda människa, intagen av ogrundad räddhåga, varken hos mig eller apoteket infunnit sig och begärt medicin gratis, varföre jag ej heller haft tillfälle försöka, vad inverkan de av Herr Archiatern och Coll. Med. utnämnda huskurerna kunnat hava». Han omförmäler vidare, att de medikamenter, »som haft opium pro basi, varibland vårt gamla goda *Diascordium*², gjort bästa effekten, vetandes jag ingen, som tida sökt bot, den icke blivit restituerad, så att Sydenhams metod ännu står fast». ROTHMAN säger sig också hava observerat, att laxermedel såsom rabarber dels varit onödiga, dels ock knappast kunnat fördragas av patienterna. Orsaken till sjukdomens stora utbredning tillskriver han att densamma hemlighålles för att grannarna ej skola sky det hus, där sjukdomen först utbrutit.

¹ Svinexkrementer.

² *Diascordium* var ett mos, som enl. *Pharmacopœa Suecica Ed. I* skulle beredas på följande sätt:

Succi Japonici dep. 3 unc. (Ett garvsyrehaltigt extrakt berett på kärnveden av *Acacia catechu* Willd. fr. Birma.)

Fol. Scordii (*Teucrium Scordium* L.).

Rad. Tormentillæ.

Faba pecurim aa 1 unc. (fröna fr. *Nectandra Puchery major* et *minor* fr. Ostindien).

Blandningen utröres med lösningen av 1 1/2 drachma opium, löst i vitt vin, samt med 28 unc. Syrup. Rosarum ox. (beredd av de torkade blombladen av röda rosor, som under 12 timmar macererats med vatten, vari lösts en viss mängd Sacch. albiss.).

³ SYDENHAM, THOMAS, f. 1624, d. 1689, berömd engelsk läkare, kallad »den engelske Hippokrates».

Coll. Med. berömvärda ansträngningar att komma de fattiga sjuka till hjälp medförde sålunda en verkan, som var rakt motsatt den avsedda. Länets befolkning hyste sannolikt misstro till myndigheternas åtgärder och inbillade sig, att den gratis utdelade medicinen skulle vara underhållig eller möjligen rent av förgiftad, samt avhöll sig samvetsgrant från att få något med densamma att skaffa.

Denna rödsotsepidemi, som sålunda omkring 1737 rasade i Småland, synes ej hava varit så omfattande som en del andra, som på 1700- och i början av 1800-talen härjade i landet och torde ej i våldsamhet kunna jämföras med de epidemier som 1741 och 1742, 1770 och 1789 samt under finska och tyska krigen i början av 1800-talet borttryckte tusentals människor. Från 1808 till 1813 skola ej mindre än 50,000 personer fallit offer för farsoten.¹

ROTHMANS ÖGONSJUKDOM.

Efter en paus i ROTHMANS skriftväxling med Coll. Med.² inträder med år 1749 ett för honom ödesdigert år. Han förlorar då fullständigt sin syn genom grå starren. I sin självbiografi uppger han att under 1748 synen började försvagas. Av hans tidigare till Coll. Med. ingivna skrivelser kan man möjligen draga den slutsatsen, att hans synförmåga redan förut, eventuellt av andra orsaker än grå starren, varit nedsatt. Redan 1737 upphör han nämligen att med egen hand nedskriva sina inlagor, och hans ovanligt rediga och karakteristiska stil ersättes av en utsirad och opersonlig, troligen en yrkesskrivares. Underskriften är till en början den vanliga³ men blir småningom mera ojämn. År 1745 blir förändringen av hans namnteckning påtaglig, och i början av 1750 ser han tydligt inte alls, huru han skriver.

¹ Enl. uppgift i *Nord. Familjebok*, 2:a uppl.

² År 1745 hade han dock besvarat en av Coll. Med. utsänd cirkulärskrivelse av den 27 april, vari provinsialläkarne anbefallts att infordra pålitliga underrättelser om de inländska växter, som kunna »i st. f. The, Caffé och Chocolate både förnöja smaken för de läckra samt [tjäna] till verksam conservation och varjehanda sjukas botande» — ett karakteristiskt utslag av Frihetstidens tendens att söka ersätta utländska varor med inhemska. I sitt den 24 maj avgivna svar säger han bl. a.: »Att uppfinna ett succedaneum [ersättningsmedel], som i smak och verkan skulle komma upp mot ett väl berett the står dock mer att önska än att förmoda.» Han antar dock att en i preussiska farmakopén angiven kryddblandning, sedan ett par utländska preparat ersatts med väl moget ene-trä, skulle lämna ett kryddthe av behaglig smak och hälsosam verkan.

Som ersättningsmedel för kaffebönan anser han ekollon vara det bästa, sedan de väl mogna torkats, bränts och malts, samt uppger sig hava med sådant kaffe utspisat tvenne goda kaffekännare, »vilka inbillat sig druckit det rätta och mått därefter lika väl».

³ Jfr facsimilet från 1744 ovan.

Oaktat ROTHMAN sålunda redan på hösten 1749 blev fullständigt blind, får Coll. Med. först genom följande brev, daterat d. 6 juli 1750, meddelande därom: »Höglovliga Kungl. Collegium bör mig ej obemärkt låta, huruledes jag, som nu över 35 år tjänt här i länet för Provinsialmedicus, förleden höst beklagligen blivit behäftad med en starrblindhet, som fuller satt mig ur stånd att fullgöra de ämbetsförrättningar, som endast ankomma på besiktningar, men de övriga, vad recepteringar, rådförande, de sjukas besökande i staden och på landet, Brunnscurer, samt andra till de sjukas skötsel hörande sysslor, Gudi ära!, nu som förr bevaka kan.» Han tillägger att landshövding ROTHILIEB i Växjö tvivlar på, huruvida han för sin blindhets skull bör konserveras i sitt ämbete, i synnerhet som Commers-Colleg. nyligen påbjudit, att besiktning av döda kroppar efter kreatur, som dött i boskapssjukan, skall förrättas av medicus eller kirurg. Då han emellertid har till sitt förfogande en habil fältskär J. HAGELSTEN, kan han ej finna annat än att denne kan utföra nödiga besiktningar, om han själv därefter gör de slutsatser som därav kunna dragas. Han uttalar vidare den förhoppningen, att starren, då den kommer till mognad, skall vara kurabel, samt utbeder sig till slut Collegii milda och rättrådiga försvar mot allt, som kan stå hindrande i vägen för hans bibehållande vid ämbetet.¹

Coll. Med. vidtog med anledning av denna skrivelse ingen åtgärd, utan ROTHMAN fick som förut arbeta i sitt kall. Sålunda förrättade han på Collegii förordnande visitation av Växjö apotek d. 28. 9. 1730, dock med biträde av prosektorn i Lund P. WICKELGREN, vilken snart nog skulle bli hans efterträdare som provinsialläkare. Han försäkrar i sitt visitationsprotokoll om både apotekarens färdighet och medikamenternas godhet, men gör dessutom ett uttalande som vittnar om hans vakenhet, nämligen att det vore önskligt, »att apoteken inrättades efter en sådan Farmacopé som entledigade dem ifrån de mångfaldiga onödiga och obrukliga kompositioner, som nu måste finnas».

Det första mera officiella intyget rörande ROTHMANS blindhet fick Coll. Med. mottaga i slutet av 1753, då landshövding ROTHILIEB i sin berättelse om medicinalverkets uti Kronobergs län tillstånd skriver: »Provinsialmedicus Assessor JOHAN ROTHMAN, vilken under 40 års tid innehaft denna beställning, men är nu starrblind, har genom receptors meddelande och flitigt besök träget vårdat sig om de patienter både å landet och i staden, som kallat honom till sig.»

¹ I sin självbiografi skriver ROTHMAN härom följande: »År 1748 begynte synen för honom småningom att avtaga, kunnandes han strax märka, att det var begynnelsen till starr, som så tilltog, att han året därpå alldeles miste synen, och oansett att han 1753 reste till Karlskrona att låta sticka sig av den då där varande CYRUS, lyckades operationen intet, utan har han sedermera förblivit i sin blindhet.»

Denne CYRUS var tydligen en kringresande starroperatör, om vilken jag dock i övrigt ej lyckats inhämta några upplysningar.

Det förefaller som om landshövdingen låtit sina tvivel om lämpligheten av ROTHMANS kvarstannande i ämbetet falla, efter som han under fyra års tid ej ens brytt sig om att anmäla, att länets ende läkare var berövad sin syn. Troligt är väl, att ingen svårare farsot under denna tid härjat i provinsen, samt att landshövdingen av ömhet för ROTHMANS tryckta ekonomiska läge blundat och låtit saken hava sin gång.

DRAGSJUKAN I SMÅLAND.

På hösten 1754 utbryter emellertid en epidemi, som i hög grad oroar sinnena och skrämmar upp befolkningen och som småningom kom att utöva ett ödesdigert inflytande på ROTHMANS bana som läkare. Sjukdomen, som ROTHMAN d. 1 nov. d. å. inrapporterar till Coll. Med., var för vederbörande, såväl ROTHMAN som Coll. Med., fullkomligt okänd. Den utbröt samtidigt i Blekinge och Kronobergs län samt kallades av folket för »drag-sjuka». Under åren 1745—1746 hade en liknande farsot grasserat i Älvsborgs län och då väckt uppmärksamhet i läkarekretsar samt blivit föremål för en gradualdisputation i Lund d. 12 dec. 1749 med J. HEILIGTAG som respondens. Avhandlingen hade till titel: *De morbo spasmodico convulsivo epidemico* och disputationen hölls under prof. EBERHARD ROSÉNS præsidium. Denne uppställde den hypotesen, att sjukdomen var förorsakad av ett överflöd av många slags insekter, som medföljt den efter en våt sommar och höst inbärgade och delvis omogna säden, samt att mjölet av den illa rensade säden orsakat sjukdomen.

Det är betecknande för ROTHMANS vitalitet och hans vetenskapliga intresse, att han oaktat sin blindhet hade fullt satt sig in i nämnda avhandling och i sin skrivelse till Coll. Med. kan relatera både prof. ROSÉNS teori om sjukdomens ursprung och redogöra för de läkemedel, som av denne förordas. Ehuru väl han anser dennes hypotes vara mycket sannolik, vill han dock ej obetingat gå med på att den i hans län utbrutna epidemien uppkommit av samma anledning, enär, som han på flera sätt övertygat sig om, många blivit av sjukdomen angripna, som intet ännu nyttjat av den på hösten inbärgade säden. Sin uppfattning om sjukdomens genes utvecklar han på följande sätt: »Hit kommer ock det som bönderna själva för Fältskären berättat, nämligen att denna farsot ej förr hos dem börjats än med och efter d. 13 okt. 1754, då ett häftigt stormväder med inblandat slagregn, nästan som orkan, inföll, varefter denna sjukdom strax skolat yppa sig, varemot jag dock anmärkt att många sedan den tiden i samma sjukdom infallit och ännu dagligen infalla. Slutligen tycks det vara märkvärdigt, att ingen ståndsperson av högre eller ringare condition är till datum observerad vara av denna farsot angripen.»

Tydligt står han mycket tveksam inför denna okända sjukdom och vet inte om han skall tillskriva atmosfäriska inflytanden huvudrollen eller om han skall anamma prof. ROSÉNS hypotes.

Coll. Med. säger i sitt betänkande av d. 18 nov. s. å., att det är möjligt, att den gruvliga stormen »har kunnat lägga grunden till denna sjukan genom utdunstningens hastiga hämmande, varav dessemellan rödsoten annars så ofta på landsbygden uppkommer. Omogen frukt, i synnerhet mjölvattens drickande med sura äpplen, som i Blekinge skall till föda brukas, kan i synnerhet mycket till denna sjukan bidra». Doktor WICKELGREN, ROTHMANS efterträdare, anger som sin oförgripliga tanke, att något giftigt följt med höstens svåra väderlek och orsakat sjukdomen.

Så väl Coll. Med., för vilket dock sjukdomen enligt dess egen uppgift var okänd, som doktor WICKELGREN luta alltså åt den åsikten, att atmosfäriska rubbningar givit upphov till den härjande farsoten, men man får hålla ROTHMAN räkning för, att han inte obetingat underkastar sig denna på teoretiska spekulationer grundade uppfattning, utan söker, som jag nedan kommer att närmare beröra, genom efterforskningar komma frågan in på livet.⁷ — Farsotens ursprung var sålunda 1754 fullständigt okänt, åtminstone i Sverige, och man får därför ej undra över att den gamle Växjöläkaren ej kunde lösa gåtan.

Som dragsjukans härjningar spelade en så betydande roll för ROTHMAN under hans sista tid som provinsialläkare, torde det vara på sin plats att här i största korthet nämna något om sjukdomens historia, i synnerhet som den numera är så gott som okänd i landet.

Det första kända utbrottet ägde rum i Lothringen år 1089; sedan hava flera epidemier rasat i Europa. Mjöldrygan som orsak till sjukdomen skall

⁷ Bland andra som uttalade sig om orsaken till dragsjukans uppträdande var även LINNÉ, som i avhandl. *De Raphania* 1763 uttalade den åsikten att denna sjukdom framkallades genom förtärande av frön från åkerrättikan (*Raphanus Raphanistrum*), i Småland kallad dragfrö. I Nordisk Familjebok uppgives, att churu en svensk vid namn WAHLIN år 1771 påvisade »att mjöldrygan (*Secale cornutum*), då den i större mängd förekommer i säden, framkallar de förgiftningssymptom, som sedermera sammanfattades under benämningen ergotism, så höll sig tack vare LINNÉs auktoritet denna hans utsago länge vid makt.» Författaren kan här svårigen avse någon annan person än prov.-läkaren i Jönköping ANDERS MAGNUS WÄHLIN, som år 1771 utgav en avhandling »Om den i Småland gängse dragsjukan» (tr. i Vet-Akad. Handl., vol. 32, 1771). Han påvisar i denna, att de utfodringsförsök, som han i stor skala utfört på både djur och människor med åkerrättikans frön tillfullo ådagalagt, att dessa voro fullständigt oskadliga, samt att mjöldrygor, med vilka han i stor myckenhet låtit anställa försök på kreatur, ej på dessa framkallat annan effekt än att de gjort förstoppning. WÄHLIN sammanfattar till slut sin uppfattning om utfodringsförsöken med mjöldrygor i följande sats: »Sålunda stannade jag i samma osäkerhet som tillförne och äger intet rön, som kan styrka de omrörde läkares (dr Tissot och Baron van Swieten) bemödanden att giva degenererade sädeskorn skulden till dragsjukan».

Uppgifterna i Nordisk Familjebok synas sålunda vila på något litet missförstånd.

hava påvisats redan på 1500- och 1600-talen, men småningom råkat i glömska. Enligt en uppgift, som Coll. Med. lämnar, skall ett utbrott av dragsjukan yppat sig i början av 1700-talet i »Freborg» [Freiburg?] och något senare i Sveriges tyska besittningar samt under senaste år i Skåne. Den ovan omtalade epidemien i Älvsborgs län 1745—1746 nämnes icke, och jag har varken i Coll. Med. eller Sundhetskommisionens handlingar kunnat återfinna några uppgifter därom. Enligt doktor WICKELGRENS berättelse till Coll. Med. d. 12 febr. 1755 skall sjukdomen hava härjat i Konga hd i Kronobergs län redan 1743, men förtegats, enär allmogen antog den vara fallandesjuka. Den år 1754 utbrytande sjukdomen synes enligt en rapport från kronolänsman NOBENSCHÖLD hava visat sig först i Kronobergs län, varefter flera sjukdomsfall uppkommit i Kalmar län och Blekinge. Som ett bevis på dess våldsamt kan från denna rapport anföras, att i ett hushåll i Älgshults socken sju personer dött, och att i många hushåll alla voro sjuka, så att inte någon kunde hjälpa den andre eller lämna boskapen någon skötsel. Någon mera fullständig berättelse om huru många personer, som angripits av sjukdomen, förekommer ej i befintliga handlingar; endast från landshövding ROTHILIEB föreligger en uppgift till Sundhetskommisionen av d. 5 dec. 1754, att 40—60 personer insjukna i veckan.¹

Vad dragsjukans symptom beträffar lämnar ROTHMAN i sin ovan nämnda skrivelse till Coll. Med. av d. 1 nov. 1754 en så klar och koncis bild, att man med rätta måste beundra hans förmåga att trots ålder och blindhet kunna ge en så träffande beskrivning av en sjukdom, om vilken han endast genom andra och oskolade personer kunde få någon kunskap. Denna hans sjukdomsskildring överensstämmer på det hela så väl med den symptomkomplex, som återfinnes i nutida medicinska läroböcker, att jag anser den värd att återgivas som bevis på hans begåvning.

Hans »Historia morbi» lyder:

»1°) Mesta delen av de som blivit angripna hava något förut längre och kortare känt en tyngd och liksom sovande uti lederna, varpå följt ett mörlande (formicatio) och därpå armledernas, handlänkarnas samt fingrarnes och tummarnes indragande i händerna, och detta skovtals, så att dessa spasmi dolorosi påstått hos somliga 1, 1 1/2 till 2 timmar i sänder. Dock längre hos de äldre och kortare hos de yngre. Dessa spasmi convulsivi hava ej heller skont fötter, ben och lår, utan dem våldsamt nates versus uppdragit; likaledes är från åtskilliga ställen bevitnat att musculi oris et maxillæ blivit spasmodici convulsivi, så att några bitit håll i tungan och somliga av dem efter gäspningar ej kunnat få munnen till rätta

2°) Hos somliga sluta paroxysmi med stinkande och lättande svettningar, då de tvungna leder åter komma till sin ledighet igen, vilket även oftast sker under sömnen.

¹ Den sista kända epidemien i Sverige uppträdde enligt Nordisk Familjebok 1853; senare skola endast enstaka fall hava förekommit.

3°) I från några ställen bevittnas, att anfallen begynt med ryckningar, sträckningar, uppkastningar, durchlopp, hosta och yra, vilka mesta delen blivit döda, sedan de intet hjälpande i tider sökt, det mig, Chirurgo eller Apotekare bekant är.

4°) Under påstående anfall hava de sjuka nog törst, sedan lättas den och infinner sig besynnerligen hos de yngre för mycken matlust, som liknar nästan en famés canina.»

Huru använda hjälpmedel slagit an, säger sig ROTHMAN ej kunna angiva, emedan han ej kunnat inhämta något besked derom. För att utröna vilka läkemedel voro verksamma, har han därför hos landshövdingen begärt, att några av de först insjuknade måtte till staden för vård och observation införas. Skrivelsen är undertecknad »J. Rothman, manu filii».

Coll. Med. tar sig ej någon längre betänketid, utan resolverar d. 13 nov. att skriftligen anhålla hos landshövding ROTHLIEB att lämna ROTHMAN all möjlig handräckning samt lovar att om så finnes nödvändigt sända en doktor till biträde åt denne. Samtidigt skriver Collegium till ROTHMAN, att det inhämtat »Assessorns berömliga attention i allt vad dess i nåder anförtrödda ämbete rör, oaktat den höga åldern och därvid hängande bräckligheter», samt att det »ej velat underlåta att betyga sin uppriktiga erkänsla och oavlåtliga tacksamhet». Vad farsoten angår kan ej Collegium närmare yttra sig, emedan de flesta omständigheter fattas och en dylik sjuka däruppe varit alldeles okänd. ROTHMAN uppmanas vidare att med benäget understöd av landshövdingen nogare undersöka sjukdomens art och med allra första meddela sig med Collegium.

Härefter utspinner sig en mycket livlig brevväxling mellan Coll. Med., landshövding ROTHLIEB och ROTHMAN, som är alltför vidlyftig att här in extenso återgivas. Den av ROTHMAN föreslagna åtgärden att för närmare observation sammanföra sjuka till Växjö vinner ej landshövdingens gillande, enär befolkningen sätter sig däremot samt årstiden ej är lämplig för transport av de sjuka. Däremot sänder Coll. Med. till biträde åt ROTHMAN doktor WICKELGREN, som i början av januari inträffar i Växjö.¹ Före dennes ankomst sände Coll. Med. en längre skrivelse till ROTHMAN med råd om huru den för Collegium okända sjukdomen borde behandlas. Dessa äro så pass karakteristiska för läkekonstens ståndpunkt vid denna tid, att de i koncentrerad form må återgivas. Collegiet skriver: »Så snart någon märkes vara angripen, så bör honom åder öppnas, om han är blodfull. Efter åderlåtningen eller utan sådan, om den sjuke är mycket svag eller ung, må en laxerdryck givas, gjord av 1 lod Sennesblad och en fingerborg fenkålsfrö, som man låtit draga över natten; 1 kvintin rabarber med en knivsudd malörtsalt² kan göra samma nytta. Finnes benägenhet för kräkningar, så må till laxerdrycken av Sennesblad läggas 1, 2 eller 3 gran

¹ Doktor P. J. BERGIUS, som först var vidtalad, blev av andra göromål förhindrad att nedresa.

² Pottaska.

Tartarus emeticus, då av drycken tages $\frac{1}{3}$ i sänder, till dess kräkning kommer, eller tages ett kräkpulver av $\frac{1}{2}$ kvintin Ipecacuanha och en knivsudd malörtsalt. Kuren upprepas, om den ej första gången gjort verkan. Såsom rogivande medel tages därpå ett pulver bestående av Radix Serpentariae¹ 10 gran, saltbitter 6 gran och Camfert 3 gran eller av svavelblomma och saltbitter vardera 5 gran, antimon. diaphoret. 12 gran; ovanpå vart pulver drickes fläderté och den sjuke håller sig i sängen och väl varm. Fortsätta spänningarna i buken, ges ett skedblad god bomolja eller mandelolja några gånger efter varandra. Om yrsel eller huvudvärk ansätter, sättes en spansk fluga i nacken; även giver doktorn ett lindrigt anodynum.² Där-efter meddelar Coll. Med. några råd angående hygien och diet: rummet, där de sjuka vistas, skall hållas rent, golvet beströs med granris eller enris, fuktat med ättika, och dieten bör bestå av havresoppa, kalvsoppa, ölost, vassla och dylikt.

Den 6 dec. inger ROTHMAN till Collegium ett ödmjukt memorial, som bl. a. innehåller, att ehuru rapporter äro inkomna från befallningsmännen om sjukdomens tilltagande, så kan han saligt bedyra, att på 8 dagar ingen sökande inkommit vare sig till honom eller apoteket. Folkets tröghet och vidskepelsen att i alla svåra tillfällen söka de s. k. kloka lägga hinder i vägen för en förnuftig behandling. Av dem, som i tid sökt läkarehjälp, hava många, fast icke alla, blivit till hälsan förhulpne. Befolkningens medfödda nostalgie jämte andra orsaker hava beklagligtvis hindrat honom att »betjäna sig av Collegii mogna och trogna råd», varför han ansett vara bäst att tillgripa »de enfaldigaste och oskyldigaste medel samt funnit att Oleosa cum paragoricis³ (Rec. N:o 1) och Alexipharmaca⁴ med nytta blivit brukade efter föregången åderlåtning, som på somliga ställen även väl på barn om 7 à 8 år blivit administrerad». Radix Valerianæ minor., »som av en del bönder kallas dragrot, har gjort god tjänst, sedan den efter Rec. N:o 2 blivit brukad. En annan rot under samma namn har ock blivit insänd med berättelse att den även gjort gott i denna sjukdom, vilket väl är troligt, emedan den vid undersökning befanns vara Angelica sylvestris. Ett bäskt Brännvin (Rec. N:o 3) har ock med fördel blivit brukat i denna sjukdom, jämväl och myrbad samt lenande salvor till de dragna ledernas uppmjukande. Purgantia, vomitoria och andra drastica som ¶ Ol.⁵ har jag ej tort på landet utfärda, efter till deras bruk fordras nogare regime.» Han påpekar vidare att ingenting befunnits skadligare än köld och att synnerligen yngre personer, som efter paroxysmernas uppehåll lupit ut i kylan, blivit döda, vilken iakttagelse även bekräftas och ytterligare pointeras av

¹ Aristolochia serpentaria, inhemsk i Amerika.

² Smärtstillande medel, oftast innehållande opium.

³ Paregorica, lindrande medel.

⁴ Motgift.

⁵ Svavelolja.

hans efterträdare WICKELGREN. ROTHIMANS nu anförda behandling av dragsjukan är tydligen åtskilligt mindre heroisk än den av Coll. Med. anförda, utom vad åderlåtningen beträffar, vilken han låter utföra även på yngre barn.

De recept, till vilka ROTHIMAN i sin skrivelse hänvisar, hava följande sammansättning.

- N:o 1. Ol. olivarum 2 drachma
 Syr. diachodii¹ 1 » m. d. s. Brukes skedbladtals 1, 2, 3 efter åldern.
- N:o 2. Rad. valer. min.² 1 drachma
 H. lutuber[?] terest $\frac{1}{2}$ drachma.
 » antispasmod. 2 drachma m. d. s. 1, 2, 3 fingerborar i sender efter åldern.
- N:o 3. Rad. aristol. rot.
 » pimpinellæ³
 » Zedoirii⁴
 » imperatori⁵
 gentianæ
 » galang.⁶
 H. absinth. vulg.
 » card. benedict.
 » tanacet.
 » matric.⁷
 fl. chamom. nost.⁸ aa 2 drachma
 Theriac. diatess.⁹ 1 drachma incisa m. d. s. kryddor till en kanna
 Franskt brännvin, dos en lagom sup.

Den 7 jan. 1735 är ROTHIMAN färdig med ett »välment förslag till dragsjukans utrönande och botande», avsett till vägledning åt hans medhjälpare WICKELGREN, vilket han även insänder till Coll. Med. Som jag förut nämnt synes ROTHIMAN ej vara övertygad om att atmosfäriska förhållanden allena givit upphov till den svåra sjukdomen och uppställer nu ett schema, efter vilket orsakerna till densamma böra utforskas.

- 1°) De angripna gårdarnes belägenhet.
- 2°) Om husdjuren varit behäftade med någon sjukdom och om de, som förtärt kött av sådana djur, blivit angripna.
- 3°) Om man tror att insekter medföljt den nyinbärgade skörden.
- 4°) Tidpunkten för sjukdomens uppträdande och om de angripna varit ute under det svåra ovädret.
- 5°) Om förkyllning kan antas hava förorsakat sjukdomen.

¹ Dess beståndsdelar voro: vallmofruktskapseln, Siliqua dulcis Cania fistula¹, Rad. Glyc. (lakritsrot) kokade med vatten och socker till syrup. ² Valeriana officinalis.

³ Pimpinella saxifraga.

⁴ Cucuma Zedoar.

⁵ Imperatorium astrutium L.

⁶ Alpinia officinarum.

⁷ Matricaria parthenium.

⁸ Matricaria chamomill.

⁹ Theriaca diatessarum, vars beståndsdelar voro: Rad. Aristoloch. rot., lagerbär, myrrha och honung.

- 6°) Om flera fattiga än förmögna bondfolk insjuknat.
 Vad sjukdomens botande beträffar framlägger han ett längre förslag, som jag endast i största korthet refererar.
- 1°) Åderlåtning.
 - 2°) Laxering.
 - 3°) Svett drivande medel.
 - 4°) Karbad.
 - 5°) Oleosa cum paragoricis (se ovan).
 - 6°) För sammandragna leder rekommenderas decoctæ lignorum eller ock simpelt decoct av raspad eneved, med antimonio crudo. Till de dragna ledernas uträtande ung. atth. comp. att smörja med.
 - 7°) Vad de sjukas diet och regime angår, så förmanas det att under sjukdomen endast nöja sig med den mat, som av god och ren säd beredas kan, mjölk, smör och ägg samt färskt kött av höns eller kalv, ingalunda förtära salt och rökat kött, salt fisk eller fläsk, som i alla sjukdomar är en otjänlig spis; intet dricka brännevin, som förstörer hela curen, eller för snart gå ut i kölden.
 - 8°) »Och som på de flesta ställen, varest sjukdomen inritat sig, svin, grisar, höns och kalvar hysas i våningsrummen, där de sjuka ligga, så är högst nödvändigt att husen härifrån bliva rensade, golven väl rengjorda, sopade och dagl. med färskt bultat granris överströdde, samt att elden natt och dag på spisen brinner.»

Ovanstående förslag åtföljdes av en skrivelse, daterad den 13 febr., vari ROTHMAN omnämmer en observation, vilken som sällsynt tyckes förtjäna att omnämnas:

»Nästan vid samma tid som dragsjukan här i länet förspordes, yppade sig här i staden en hönsadöd, som gjorde många hushåll kvitt dessa nyttiga kreatur; hönsen började sloka med vingarne, gapa med näfvet, bli surögda och äntligen efter 24 timmars, mer eller mindre, förlopp bortdödda. För mig allenast dödde ut höns [sic]. Då jag strax uti de friskas draf lät inblanda stött antimonium crudum, varefter icke en dog. — Eljest har här i staden grasserat de farligaste koppor jag i min tid sett, confluentes omni modo, vilka borttryckt över 60 barn här i staden, havandes ingen eller ganska få frågat efter hjälp och regime häremot.»

Av sin observation över hönsdöden drar ROTHMAN själv inga slutsatser rörande dess samhörighet med dragsjukan, och Coll. Med. fäster tydligen ingen vikt vid meddelandet. Ett samtidigt uppträdande av en härjande farsot bland människor och höns kunde ju ha lett tanken in på att någon förgiftning genom födan förorsakade sjukdomen och sålunda givit en impuls till sjukdomsgåtans lösning, men tiden var tydligen ännu icke mogen och iakttagelsen rann ut i sanden. Meddelandet om den svåra koppepidemien är så till vida av intresse som det visar folkets indolens och fast rotade åsikt, att mot kopporna stredo läkarna förgäves. Före vaccinationens införande var nog också en dylik uppfattning tämligen berättigad.

ROTHMANS AVGÅNG FRÅN TJÄNSTEN.

ROTHMANS sistnämnda skrivelse är det sista spår av hans verksamhet, som kan återfinnas i Coll. Med. handlingar. Colleg. synes hittills under dragsjukans grasserande hyst det största förtroende till den gamle Växjö-läkaren samt ej haft för avsikt att entlediga honom från hans ämbete, utan endast velat sända honom en yngre läkare till hjälp och biträde. Följande utdrag ur Collegii brev till ROTHMAN tala endast i berömmande ordalag om honom och hans läkaregärning. Den 13 nov. 1754 skriver Colleg., som ovan anförts, att det »med nöje inhämtat Assessorns berömliga attention i allt vad dess i nåder anförtrödda ämbete röner, oaktat den höga åldern och därvid hängande bräckligheter». Den 15 dec. s. å. lovordas hans »berömmeliga nit i ämbetet som ock dess kärliga förtroende till Coll. Med., så kan Colleg. ej underlåta härmed betyga sin vederbörliga erkänsla och tillgivenhet». Av orsaker, som jag ej lyckats reda ut, ändrar emellertid Coll. Med. snart sin inställning och avlåter d. 22 febr. 1755 följande brev, som visserligen är hållet i mycket vänliga ordalag, men innebär ett avsked på grått papper:

»Kungl. Colleg. har med särdeles nöje genomläst Herr Assessorns angenäma brev av d. 13 nästlidne Februari samt därav inhämtat den vackra anstalt och ömma försorg Herr Assessorn behagat lika oförtrutet som alltid tillförne hava ospard till dragsjukans hämmande i länet och kan därför ej underlåta att härmed betyga sin erkänsla och uppriktiga tillgivenhet.

Ehuru kärt det skulle vara Colleg. att hädanefter som hittills se Medicinens trevnad i Växiö län under Herr Assessorns berömmeliga försorg handhavas, så måste det likväl i anseende till Herr Assessorns hedervärda ålderdom och andra ömmande omständigheter låta sig nöja med denna förmånens förlust och gör sig all god förhoppning om den nyligen tillförordnade Prov. Med. Dr Wickelgrens skicklighet och flit, i synnerhet då densamma, så vida krafterna och andra omständigheter kunna tillåta, bliver av Herr Assessorns mogna erfarenhet och grundliga lärdom benäget understödd, vartill Colleg. honom vill hava på det bästa rekommenderad.»

Detta avskedsbrev träffade sannolikt ROTHMAN alldeles oförberedd. Säkerligen hade han hoppats att ännu en tid få behålla sitt ämbete, i synnerhet efter de prov på nit och arbetsförmåga, som han i sina många och långa inlagor rörande dragsjukan givit Coll. Med. Det förefaller visserligen troligt att Collegii så hastigt påkomna beslut tillkommit genom påstötning från någon myndighet såsom landshövdingen i Växjö, ehuru ej några bevarade handlingar tala därom, men det torde ej kunna förnekas, att ROTHMAN själv i viss mån kan genom ett oklokt brev hava väckt tanken på olämpligheten av att behålla honom vid hans ämbetsutövning. Såsom svar

på Coll. Med. erbjudande att sända en beprövad läkare till hans hjälp skriver han nämligen d. 6 dec. 1754, att han tackar Colleg. för dess omsorg, men underställer Collegii gunstiga provande, om icke en habil man, regementsfältskär J. F. KIÖLNER¹, kunde härtill provas skicklig, enär han kunde observera allt vad möjligt vore till farsotens utrönande och hämmande.

Frågan om ej ROTHMAN haft andra bevekelsegrunder för sitt avböjande av Collegii förslag, än vad han i sin skrivelse anför, nämligen att nedsändandet av en läkare skulle medföra mycken kostnad, möda och besvär, vill jag lämna därhän; men han visar härvidlag brist på omdöme, då han tilltror sig att med hjälp av en fältskär kunna sköta en farsot, som skrämt upp hela provinsen, och detta kan ej hava undgått att rubba Coll. Med. förtroende till hans förmåga att reda upp situationen.

Som bekräftelse på att ROTHMAN fogat sig efter Coll. Med. föreskrift kommer till slut landshövding ROTHILIEBS skrivelse av d. 12 mars 1755, vari han meddelar, att assessor ROTHMAN hos honom anhållit, »att jag ville befordra honom till avskeds erhållande ifrån Provinsial Medici sysslan i Växiö, vilken han för ålderdom och sjukdom icke längre kan förestå», och redan d. 18 april s. å. får doktor WICKELGREN kungl. fullmakt på sin anställning som provinsialläkare i Kronobergs län.²

Från sin lektorsbeställning hade ROTHMAN redan 1751 blivit entledigad, dock med bibehållande av lönen. Om slutet av sin bana såsom lärare säger han i sin självbiografi, att han efter sin blindhet »likväl från dess begynnelse läste 1 ¹/₂ år vid skolan genom agnost³ på Gymnasium, då emellertid Herr Doctorn och Biskopen Osander samt Consistorium uppå föreställning till Hans Kungl. Maj:t om hans tjänsteår fingo det nådiga svaret, att han ifrån sysslan borde licentieras och i sin övriga livstid åtnjuta Lectorslönen.»

Efter sin avgång som provinsialläkare 1755 levde ROTHMAN ännu i åtta

¹ ROTHMANS måg, se släkttavlan.

² Till ovan lämnade skildring av ROTHMANS läkaregärning kan fogas att han under en lång följd av år förestod Smålands äldsta minneralkälla Evedals hälsobrunn, förut kallad Fällorna, ej långt från Växjö vid Helgasjön. Denna brunn hade enl. H. S. CEDERSCHIÖLD först upptäckts och tagits i bruk år 1705 av ROTHMANS företrädare dr LINDELIUS, men dels för sakens nyhets skull och dels med anledning av pestens härjningar under åren 1710—1711 blev den obesökt och nästan bortglömd, tills den 1720 genom ROTHMANS nitiska bemödande kom i allmänt bruk. ROTHMAN skall hava undersökt och funnit dess vatten verksamt mot flera kroniska sjukdomar. Även LINNÉ hade funnit brunnens vatten likvärdigt med Medewis och Ramlösas.

I detta sammanhang kan även nämnas, att ROTHMAN jämte prof. ROSÉN (troligen professorn i Lund EBERHARD ROSÉN) 1749 till Coll. Med. avgivit ett utlåtande, som föranledde detta att hos Kungl. Maj:t begära, att hälsobrunnarna Hägnalöf och Hielgabrunnen [Evedal?] måtte bliva försedde med kungl. privilegium i likhet med Medevi, Viksberg och Sättra.

³ fel för: anagnost, uppläsare, föreläsare.

år, blind, fattig och under de senaste åren även sjuklig. Efter ett slaganfall 1762 återhämtade han sig ej utan avled den 20 juli 1763 i sitt 79:de år.

Det vilar tragik över den mans levnad, vars öden jag här sökt skildra. En inskränkt verkningsplats, trånga ekonomiska villkor och ideliga motgångar vid försöken att genom befordran få sin ställning förbättrad var, vad livet beskärde honom. Och dock var han en man som i vetenskapliga intressen och kunskaper höjde sig över flertalet av sina samtida kolleger, varom ju också den senkomna hedern av ett professorsförslag i Lund bar vittne. I den ovan citerade självbiografien (Egerton MSS. 2037, Brit. Mus.) säger också LINNÉ om denne sin välgörare: »En quick och lärd man, men moste dock troda scholstoftet in till sena åldern.» — Till ROTHMANS änka skrev han vid mottagandet av dödsbudet följande den 3 aug. 1763 daterade brev¹, som må tjäna som avslutning på den levnadsteckning, jag här lämnat:

»Välborna Fru Assessorska.

Notifikationen, som välborna Fruen täckts lämna mig om sin Herres, Salig Herr Assessor Rothmans, dödliga fränfälle kunne intet annat än röra mig mäst, som haft hedern att erkienna Salig Herren för min ende läromästare i de stycken som utgöra min profession och min lycka. Det är icke utan att Salig Herren vunnit det högsta mål av levnad, som ibland oss dödliga är att hoppas, hälst som han alltid haft en späd complexion; i många år en mörk och ohugnesam levnad samt till slut en så fatal sjukdom; icke desto mindre kostar det på att skiljas och visar oss det öde, som står för vår dörr. Vi böra skatta Sal. Herren lyckelig, som mätt av högsta levnadsmått sett alla sina försörjde; alle Medicos i riket än sig yngre, av alla hedrad för lärdom, conduite och exemplarisk levnad. Mera få vi icke önska oss, mera står ej att vinna. Namnet endast lämnas kvar, som prisas av alla dem, som älska dygd, ära och vetenskaper. Lycklig den som så kan genomgå en så farlig verld. Den Högste hugsvale Välborna Fruen, som saknar en så värdig make.»

ROTHMAN SOM VETENSKAPSMAN.

Det återstår mig att i korthet beröra ROTHMANS vetenskapliga författarskap. Som förut flera gånger framhållits åtnjöt han allmänt anseende som vetenskapsman. Varpå detta hans rykte var fotat, är ej alldeles lätt att förstå, ty med undantag av sin gradualavhandling har han som vetenskaplig författare ej lämnat efter sig mer än några små uppsatser, skrivna då han redan kommit till ganska hög ålder. Dessa, som ingå i Veten-

¹ Finnes bl. Bergianska avskrifterna, T. XVII. Tryckt av ÄHRLING i *Linnés Svenska arbeten*, Bd 2.

skapsakademiens handlingar, äro: 1°) »En sälsam Swamp¹, funnen i Småland», tryckt 1742; 2°) »Vattusot, Anasarca, med Scroti svullnad och sphacelerande, lyckeligen botad», tryckt 1749 och 3°) »Berättelse om en ansenlig stor köttväxt, hwilken hel och hållen blifwit genom swalget dragen ur näsehålen», tryckt samma år.²

Gradualavhandlingen, av vilken nedan ett kort referat meddelas, var säkerligen det arbete som grundlade hans vetenskapliga berömmelse, under det de övriga skrifterna voro väl obetydliga för att i nämnvärd mån öka hans rykte såsom författare.

Det synes mig därför troligt att det mera varit ROTHMANS kända beläsenhet, hans vidsträckta kännedom om vad som rörde sig inom den medicinska vetenskapen, som gett honom namn som vetenskapsman, än hans i tryck utgivna arbeten. Det framgår också alldeles tydligt, att han var mycket bevandrad i den samtida medicinska litteraturen, och av hans förhållande till LINNÉ kan man tydligt utläsa, att han också var väl insatt i de då härskande åsikterna inom botanikens värld.³

Gradualavhandlingen, som handlar om ett då synnerligen aktuellt medicinskt ämne, pesten, förtjänar att mera ingående beröras. Som den omfattar 16 trycksidor i 4:o, kunna här endast dess mera väsentliga delar återgivas.⁴

Farsotens förebud, heter det, äro stora nederlag vid drabbningar i närbelägen trakt, täta dödsfall bland de osjälige djuren, kall väderlek och dimmig höst. Polen, som länge varit valplatsen för Sveriges krig, infekterades först, därefter Lithauen och Livland. Med flyktingar över havet kom den sedan till Stockholm, varefter den först observerades å Ladugårdslandet i slutet av juni 1710. Under den därpå följande regniga och dim-

¹ Phallus impudicus, som träffas mest i södra Sverige i lundar och skogsmarker.

² Denna har formen av ett:

»UTDRAG

utur Kongl. Vetenskaps Akademiens dagbok för Juli, Aug. och Sept. månader 1749»; det heter där: »Prov. Med. Herr JOHAN ROTHMAN har insänt till Kongl. Vet.-ac. berättelse om en ansenlig, stor köttväxt (Polypus), hvilken hel och hållen blifwit genom swalget dragen ur näsehålen, som deraf varit uppfyllde, på en Bondedräng i Småland, af Fältskärs gesällen BEROHN.» Svulsten, som avbildas, var 17 cm. i längd och 7¹/₂ cm. i bredd.

³ Det har sålunda nyligen påvisats, att han 1726 var i stånd att giva den unge LINNÉ en inblick ej blott i TOURNEFORTS botaniska system utan även i VAILLANTS 1718 framlagda idéer om sexualiteten som indelningsgrund för växterna. Se: S. SAVAGE, *Studies in Linnaean synonymy*. I. (Proceedings of the Linnean Society, 1935—36, p. 16—17.)

⁴ Tryckt i Harderwijk 1713. Det ex. jag använt tillhör Uppsala univ.-bibl. — För tolkning av den latinska originaltexten har jag haft tillgång till en av prof. O. HULT gjord översättning, som han beredvilligt ställt till mitt förfogande. Som denna emellertid ej är fullständig, har rektor C. A. BROLÉN varit älskvärd nog att verkställa nödiga kompletteringar och får jag därför frambära mitt varmaste tack.

miga hösten fick pesten sin största utbredning, avtog sedan under den stränga kölden i januari och upphörde nästan i slutet av mars.

De första tecknen på att kroppen angripits av smittan äro: sömnlöshet, orolig sömn, rysningar, ovanliga köldförmimmelser utmed rygggraden, kräkningar, kraftnedsättning, slitande och brännande smärtor i ljumskarna, armhålorna etc. samt utbrott av körtelsvullnader, karbunklar, bölder och fläckar av olika färg och storlek. Den ovanliga kölden utmed rygggraden och smärtorna i ljumskarna äro de säkraste tecknen på förgiftning. Symptomen äro emellertid mycket växlande, sålunda kunna körtelsvullnader uppträda utan feber och en häftig feber utan varbildningar, körtelsvullningar och fläckar. I vanliga fall förekomma de flesta nämnda symptomen samtidigt, men ingalunda ovanligt var att i Stockholm personer kunde vistas uppe och sköta sina vanliga sysslor utan andra obehag än att deras körtelsvullnader mognade eller försvunno först efter lång tid. (Exempel härpå anföras för att styrka iakttagelsens riktighet.)

Körtelsvullnaderna hava olika läge och beskaffenhet; deras mer eller mindre livsfarliga natur behandlas ingående. Farligare än dessa svullnader äro karbunklarna och andra varbildningar, farligast dock de i huden förekommande, som — än purpur- eller skarlakansfärgade, än svarta — äro dödens säkraste förebud. Kräkningar, blödningsar, blodig urin äro dödsbringande, diarré mycket farlig. Delirierna under feberstadiet behöva icke, även om de äro våldsamma och långvariga, giva anledning till förtvivlan om en lycklig utgång.

Några specifika läkemedel för pestens förekommande eller botande finnas icke, churu en stor mängd hava utpuffats med stora eloger. Bästa behandlingen åstadkommes genom svett drivande medel och ju mera svett drivande de äro desto bättre. Olika medel uppräknas, men intet särskilt förordas, angeläget är endast att de åstadkomma tillräcklig svettning. Kallvattenbad har i några fall medfört gagn, men är för litet prövat för att man skulle därom kunna avge något bestämt omdöme.

Åderlätning i denna sjukdom, varom häftig strid råder inom läkarekretsar, är icke alltid, men understundom gagnelig. Hos blodfulla har åderlätning med stor framgång utförts, i synnerhet som den efteråt ordinerade svettningen därigenom blivit mera effektiv.

Behandlingen av körtelsvullnader bör bestå i att bringa dem snarast till mognad med vanliga för sådant ändamål brukade medel. Bland sådana hava torrstekta fikon och rödlökar kokade i aska givit goda resultat.

Karbunklar skötas som vanligt och fläckar i huden bliva sällan föremål för botande, ty de äro för det mesta dödsbringande.

Den av ROTHMAN beskrivna farsoten var sålunda en böldpestepidemi, som från Stockholm spred sig över större delen av landet och skördade talrika offer. Hans avhandling, som är uppdelad i 26 olika »aforismer», är redig och klar och ger en god beskrivning av pestens symptom, vilka han som pestläkare haft rikliga tillfällen att studera. Vad behandlingen beträffar är han naturligtvis fången i sin tids föreställningsvärld med dess begränsning, men han visar redan i detta sitt förstlingsarbete prov på det goda omdöme och den sunda kritik, som ovan flera gånger framhållits vid skildringen av hans praktiska läkargärning.

Att ROTHMAN alltjämt med vaket intresse följde även den allmänt naturhistoriska forskningens framsteg, enkannerligen inom botaniken, är tydligt. När hans forne lärjunge LINNÉ framlagt sitt sexualsystem, omfattades detta genast av ROTHMAN, och denne blev upphovsman till den första inom fäderneslandet utgivna bok, däri detta system följdes. Det var den beskrivning över amiralitetsapotekaren i Karlskrona, assessor J. E. FERBERS vid Agerum anlagda trädgård, som år 1739 utkom i Stockholm under titel: Joannis Eberhardi Ferber Hortus Agerumensis . . . secundum methodum Linnæi sexualem digestus. Första utkastet till denna skrift hade gjorts av ROTHMAN, ehuru LINNÉ sedan gav den slutliga redigeringen.¹ I ett längre förord på svenska har ROTHMAN berört »Metoden, hwarefter thenna Catalogue är inrättad.» »Thet är», säger han, »then nya LINNÆISKA, så kallad af dess uppfinnare Medicinæ Doctoren Herr CAROLO LINNÆO *Smolando*.» Att närmare utveckla dess innebörd, där »thenne (jag må så med rätta kalla honom) naturens Ordningsman ganska noga följt naturens fotspor» finner han ej nödigt, »emedan thenne Ungkarlen, som nyligen hemkommit ifrån de utländska Academier, redan har fägnat alla Curieusa naturens älskare med dess lärda skrifter och samlingar uti *Historia Naturali*.»

Två år senare, 1741, tog ROTHMAN även ett praktiskt initiativ, som — om det fullföljts, vilket dock ej blev fallet — skulle förskaffat Växjö en liten botanisk trädgård.² Han begärde att få tillbyta sig »Primi Philosophi gierde med dess tillägor» emot sitt prebendehemman Holstorp och vore då villig »göra en begynnelse till några nyttiga och rara växters inflyttning». Även detta initiativ togs i samråd med LINNÉ, som under sommaren passerat Växjö på sin resa till Öland och Gotland. Frön hade denne utlovat, varjämte ROTHMAN gjort anstalt, »at jag *ex horto Stenbrohultensi* får hijt i vår, hwad rart där kan wara först af *Patre*, men mycket mehr af *filio* inflyttadt och sådt».

Att ROTHMANS allmänna naturvetenskapliga intressen även voro kända och utnyttjades av samtidens »curieuse» framgår av en utförlig skrivelse, varmed han den 19 dec. 1748 besvarade en hänvändelse av hovkanslern greve H. A. GYLLENBORG.³ Den gällde »snäckors och conchyliers här i Provinzen upspanande och öfversändande till Cabinets inrättande». Ett cirkulärbrev »ifrån V. Consistorio till alla prostar och pastores i Stiftet» hade dock lämnat negativt resultat, och ROTHMAN uttalade den förmodan att »emedan i denna Province, som är belägen 8 mil i från Saltsjön, varken

¹ TH. M. FRIES, *Linné*, I, s. 273.

² Se LUDV. LARSSON, *Lektor Rothmans planer på en hortus botanicus i Växjö*. (Sv. Linné-Sällsk. Årsskr., 5, 1922, s. 114 ff.).

³ GYLLENBORG, HENNING ADOLPH, f. 1713, hovkansler 1747, riksråd 1756, d. 1775, ROTHMANS brev finnes i Upps. univ.-bibl. (sign. F 381).

vid bergverken i deras schakter och sänkningar, brunngrävningar, mossars eller andra nedrige platsers avdikningar intet spår är funnet av något Salt-sjölster... detta län antingen aldrig eller allenast i syndafloden stått under vatten».

I denna uppfattning ger, som bekant, den moderna geologien den gamle Växjölektorn rätt.

KÄLLOR.

1. *Otryckta.*

Riksarkivet:

Collegii medici protokoll och handlingar.
Sundhetscommissionens protokoll och handlingar.
Amiralitets Collegii i Karlskrona protokoll och handlingar.
Consistorii academici i Lund skrivelser till Kanslersämbetet.
Kanslersämbetets för Lunds universitet skrivelser till Kungl. Maj:t.
Konungens och senatens skrivelser 1714—1715.
Länsstyrelsens i Växjö skrivelser till Kungl. Maj:t.

Uppsala Universitetsbibliotek:

Collectanea Robergiana. (X 133—134).
Brev från J. Rothman till Hennig Adolph Gyllenborg (F 381).

Vetenskapsakademien:

Bergianska avskrifterna. Tom XIV och XVII.

2. *Tryckta.*

ACREL, J. G., Tal vid Præsidiij nedläggande i Vetenskapsakademien 1796.
BERGIUS, P. J., Inträdestal i Vetenskapsakad. 1758.
Biographiskt lexikon. Bd. 12. Uppsala 1845—46.
CEDERSCHIÖLD, H. S., Inbjudning till minnesfesten öfver CARL VON LINNÉ.
Växiö 1878.
FRIES, TH. M., Linné. Levnadsteckning. Sthlm 1903.
[GARTZ, CL.], Minne efter afledne Assessoren uti Kongl. Collegio Medico Herr
Jöran Rothman uppläst uti Sällskapet Utile Dulci den 5 April 1785.
Sthlm 1788.
HJELT, OTTO E. A., Svenska och Finska medicinalverkets historia 1663—1812.
Helsingfors 1891—1893.
SACKLÉN, J. P., Sveriges läkarehistoria. 1—2: 1—2. Nyköping 1822—24.
SCHEUTZ, N. J. W., Biografiska anteckningar om lektorer vid Vexiö läroverk.
Vexiö 1878—80.
Sveriges Apotekarhistoria. 1—4. Sthlm 1910—27.
VISTRAND, P. G., Smålands nation i Upsala, 1. Upsala 1894.
Växiö stifts herdaminne. 1—8. Växjö 1921—34.

LINNÉ OCH CECIDOLOGIEN. III.

Några supplerande tillägg

AV

OTTO GERTZ.

DEN FORTSATTA REDOGÖRELSE, SOM HÄR LÄMNAS FÖR zoocecidier från LINNÉs tid, hänför sig till ett antal hittills obeaktade uppgifter rörande dylika bildningar i linnéansk litteratur. Den har närmast föranletts genom KONRAD BÖHNERs förra året utkomna arbete: *Geschichte der Cecidologie*, en brett anlagd encyklopedi, som meddelar utförliga och detaljerade sammanställningar av de historiska primäruppgifterna inom cecidologien. BÖHNER behandlar även den linnéanska epoken med dess viktiga upptäckter på botanikens och zoologiens områden och ger i samband därmed en utblick på den betydelse, LINNÉ och hans lärjungar haft för utvecklingen av cecidologien som vetenskap. BÖHNERs framställning av linnéanska tidens insatser för cecidologisk forskning över huvud stöder sig väsentligen på den utredning jag lämnat av LINNÉ såsom cecidolog i Lunds Universitets årsskrift (1928)¹ och i

¹ BÖHNER framställer en direkt fråga (II, p. 88), huruvida jag (1928, p. 53) rätt hänvisat till sida i Västgötaresan (1747, p. 143), där LINNÉ beskriver en i Göteborgstrakten funnen bladdeformation hos *Carpinus Betulus*, vilken jag identifierat såsom ett av *Eriophyes macrotrichus* förorsakat cecidium. Svaret på frågan blir, att hänvisningen i fråga är fullt korrekt. I dissertationen *Miracula Insectorum* (1752, resp. G. E. AVELIN) ävensom i avtrycket av denna avhandling i *Amoenitates Academicæ* (vol. III, p. 327) — den källa, som BÖHNER synes ha anlitat — hänvisar LINNÉ till sidan 173 (*Iter W-goth.*), vilket emellertid beror på felskrivning eller tryckfel.

Det i mina cecidieförteckningar ur förlinnéanska forskares arbeten förekommande namnet FRANCK (FRANK) skriver BÖHNER städse FRANCKEN. Det förra skrivsättet finner BÖHNER inkorrekt (I, p. 323). Han känner uppenbarligen ej till, att den berömde medicine och botanices professorn i Uppsala, som jag citerat, själv skrev sig FRANCK i första upplagan av det arbete här är fråga om, nämligen *Speculum Botanicum* (1638). I upplagan 1659 förekommer namnet FRANCKENIUS. Författarnamnet är likaledes FRANCK i dissertationen: *De præclaris herbe nicotianæ sive tabaci virtutibus* (resp. J. O. HERNODIUS, 1633; utgiven i faksimilupplaga 1931 av E. LUND i *Bibliotheca Nicotiana*, 2). Endast i ett tidigare arbete, hans för kännedomen om

Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1929. Jag bortser från att citeringen av dessa mina historiskt-ccidologiska arbeten gjorts med en påfallande njugg-het och i åtskilliga punkter otillfredsställande, men måste beklaga, att BÖHNER ej tagit hänsyn till min i denna tidskrift 1930 offentliggjorda undersökning: Linné och cecidologien, II. Med där anförda, tidigare ej offentliggjorda uppgifter, framför allt ur linnéanska föreläsningskompendier och andra handskrifter, skulle värdet av hans i övrigt synnerligen förtjänstfulla encyklopedi ytterligare ökats, vad bibliografisk fullständighet beträffar.

Sedan jag med offentliggörandet av sistnämnda uppsats (1930) slutfört min historiskt-ccidologiska undersökning över LINNÉ, ha emellertid ytterligare en del i linnéansk litteratur förekommande cecidieuppgifter blivit mig bekanta, uppgifter, vilka jämväl blivit förbisedda av BÖHNER. Då de synts mig vara av värde för cecidologiens historia, anföras de här nedan. Två bland dem träffas i LINNÉS *Systema Vegetabilium* (1774). Detta arbete bär visserligen på titelbladet JOHAN ANDREAS MURRAYs författarnamn, men de nya växtuppgifter, som där meddelas, torde åtminstone till väsentlig del vara LINNÉS, emedan till grund för arbetet i fråga legat ett interfolierat exemplar av *Systema Naturæ* (ed. XII, 1767), vilket LINNÉ överlätit till denne sin tidigare lärjunge — då professor i Göttingen — med tillåtelse att offentliggöra hans där införda anteckningar (FRIES, Linné, II, 1903, pp. 72, 259; KROK, *Bibliotheca Botanica Suecana*, 1925, p. 427). Även titelbladet anger, att de i *Systema Vegetabilium* meddelade tilläggen äro av LINNÉS hand. Tvenne andra uppgifter rörande cecidier härröra från LINNÉS lärjunge PEIR LÖFLING och återfinnas i dennes anteckningar från en resa mellan Madrid och Cadiz den 20 oktober 1753. Sistnämnda anteckningar ha anträffats av pater AUGUSTIN JESUS BARREIRO i botaniska trädgårdens arkiv i Madrid och i översättning från det spanska originalet offentliggjorts av JOHAN ALMKVIST i Linné-Sällskapets årsskrift 1925. Ännu en cecidologisk uppgift, som i det följande anføres, har jag funnit i den utförliga beskrivning, *Diarium Surinamicum*¹, som en annan LINNÉS lär-

signatura rerum viktiga skrift: *Signatur* (Rostock 1619), kallar sig författaren FRANCKEN. Det kan tilläggas, att Lunds Botaniska Institution äger i den Nordstedtska handskriftsamlingen en autograf: Vpsal: d. 27 April Ao 1640. JOHANNES FRANCK. Medic. prof. publ.

¹ Arbetets titel är den ovannämnda — *Diarium Surinamicum* —, ej Surinamense, såsom uppgives hos HORNEMANN (1811, p. 474), VISTRAND (1894, p. 272) och i KROKS *Bibliotheca Botanica Suecana* (1925, p. 593). Den prydliga handskriften, vilken förvaras i Botaniska Institutionens bibliotek i Köpenhamn, lämnar upplysning beträffande tiden för ROLANDERS resa, som enligt FRIES (*Linné*, II, 1903, pp. 52, 53) ej synes i detalj ha varit känd. Det framgår sålunda, att ayresan från Uppsala skedde den 21 oktober 1754, från Stockholm den 5 november och från Vstad den 5 december. Den 21 juni 1755 anlände ROLANDER till Paramaribo i Surinam, men stannade i den holländska kolonien blott ett halvt år, varefter hemresan anträdtes den 22 januari 1756. ROLANDER återkom till Stockholm den 2 oktober samma år.

Beskrivningen över resan jämte huvuddelen av sitt i Surinam insamlade herbarium sålde ROLANDER till proff. CHRISTIAN FRIIS ROTTBÖLL och CHRISTIAN GOTTLIEB KRATZENSTEIN

junge, DANIEL ROLANDER, lämnat av sin forskningsresa till Surinam i tropiska Sydamerika 1754—1756.

Juniperus Oxycedrus L.

Oligotrophus sp. [HOUARD: 136].

LÖFLING nämner i anförda handskrift (svenska övers., p. 29) från La Mancha i Spanien en mellan Mora och Consuegra anträffad »*Juniperus baccis majoribus*, som hade långa trekantiga frön, i vilka det fanns *Ichneumones* som i Sverige». Värdiväxten är uppenbarligen *Juniperus Oxycedrus*, och med frön torde otvivelaktigt avses fruktlrika gallbildningar, erinrande om de av *Oligotrophus juniperinus* förorsakade s. k. kikkären hos *J. communis*. Dessa äro som bekant till formen långsträckt koniska, trekantiga och likna fruktkapslar, som i spetsen öppna sig med tre valvler. Hos *J. Oxycedrus* uppträda morfologiskt överensstämmande gallbildningar, vilka i de cecidologiska uppslagsverken uppgivas härröra från en annan, till arten ej närmare bestämd gallmygga av släktet *Oligotrophus*.

LÖFLINGS uppgift beträffande förekomsten av kikkär i Spanien är av intresse, emedan LINNÉ synes ha varit av den meningen, att detta cecidium (*Triglochis*) endast skulle förekomma i Sverige. Det heter nämligen i en handskrift till LINNÉ'S Collegium Privatum Entomologicum 1755 (mscr. p. 241): »Utomlands har man ej funnit sådant (*Triglochis*, *Triglochis*) på en; men ofta och mäst allestädes är det i Sverige», och vidare på annat

i Köpenhamn. ROTTBÖLL utgav 12 dissertationer över Surinamväxter, väsentligen efter ROLANDERS beskrivningar (HORNEMANN, 1811; KROK, 1925, p. 592). Handskriften skänktes av ROTTBÖLL den 21 april 1774 till den för sina bibliofilintressen bekante excellensen greve OTTO AF THOTT, men synes efter dennes död åter ha kommit i ROTTBÖLLS ägo. Den inköptes av prof. MARTIN VAHL 1797 på auktion efter ROTTBÖLL och efter hans död 1804 jämte de Vahlska samlingarna av danska staten samt skänktes till Botaniska trädgårdens bibliotek.

Från utresan finnes i ROLANDERS Diarium några få anteckningar beträffande växtfynd i Sverige, såsom av *Osmunda regalis* vid Melsjö, en *Clavaria limosa*, *Potamogeton lucens*, en *Bryum scyphiferum* i Hålsingborg samt från Ystad *Ballota nigra* och *Malva sylvestris*, vilka växte på muren i staden.

I ERIK GUSTAF LIDBECKS brevsamling i Lunds universitetsbibliotek förvaras en skrivelse från ROLANDER, daterad Köpenhamn den 6 augusti 1763. Av innehållet i densamma framgår, att ROLANDER redan då råkat på obestånd.

ERLAND SAMUEL BRING omnämner i sin dissertation över ön Hven (1795, p. 48), att ROLANDER lämnat »descriptionem et Floræ et Faunæ Hvenensis». Huruvida den handskrift rörande Hvens flora och fauna, som härmed åsyftas, ännu är bevarad och var den i så fall numera finnes, är obekant. Bland prof. BRINGS efterlämnade papper i Lunds universitetsbibliotek finnes den icke. Beträffande sistnämnda handskrift är endast bekant, att ROLANDER där av *Veronica serpyllifolia* urskilt icke mindre än 6 olika arter efter antalet blommor i blomställningen. Undersökningen över Hvens flora föranleddes genom kommerserådet ARVID SCHAUV, handels- och politiborgmästare i Landskrona (död 4. 1788), som innehade Uranienborgs kungsgård på arrende.

ställe i samma handskrift (p. 296): »[*Tipula*] *Juniperina* 1150. är endast observerad i Sverige, dess triglochinch neml., och ej utom lands» (GERTZ, 1930, p. 79).

Den *Ichneumon* LÖFLING nämner är en parasitstekel, som lägger sina ägg i kikkbärgsgallmyggans larv. Den benämndes av LINNÉ i *Fauna Svecica* 1761 (p. 408) *Ichneumon Juniperi*.

Ett annat, i Spanien å *Juniperus Oxycedrus* uppträdande cecidium — av *Rhopalomyia Valerii* TAVARES [HOUARD: 135] — erinrar i viss mån om ovannämnda cecidium, men har något avvikande form. Det är bredare vid basen samt mera rundat och förhållandevis kort, vilket ej stämmer väl överens med LÖFLINGS beskrivning.

Poa nemoralis L.

Mayetiola poæ BOSC [HOUARD: 264].

I *Species Plantarum* 1753 (p. 69) beskriver LINNÉ en egenartad varietet av *Poa nemoralis*, β *Gramen cirrhosa & villosa spongia ad singula genicula donatum, paniculatum minimum alpinum*. Anförda beskrivning, vilken redan lämnats av PAOLO BOCCONE (1697), hänför sig till ett av ovannämnda gallmygga förorsakat cecidium. Detta yttrar sig i utveckling av täta knippen av i början vita eller violett anlupna, senare merendels ljusbruna adventivrötter (cecidiorhizer), vilka, insererade vid en eller flera av stråets övre noder, äro grupperade i tvenne kompakta, parallella horisontalrader längs en skarpt markerad fåra å nodus. Cecidiorhizernas regelbundna, horisontala anordning har man velat tolka som en följd av positiv hydrotropism. Från morfologisk synpunkt är detta cecidium fullständigt enastående, och på grund av sitt iögonfallande utseende har det upprepade gånger beskrivits i litteraturen, såsom av GIOVANNI BAPTISTA TRIUMFETTI (1699), JOHANN JACOB SCHEUCHZER (1702) och dennes broder JOHANN SCHEUCHZER (1719), JOHANN DANIEL LEERS (1775) m. fl. forskare. I senare tid har *Mayetiola*-cecidiet ingående undersökt genom BEYERINCK (1885).

I *Flora Svecica* 1755 återkommer LINNÉ till samma cecidium. Det är nämligen detta som åsyftas i följande tillägg till den där meddelade beskrivningen för *Poa nemoralis* (p. 29): »Spongiolas s. lanam ad genicula nullibi apud nos observavi». Uppgiften att ifrågavarande cecidium torde saknas i Sverige är fullkomligt riktig. HOUARD uppgiver visserligen (p. 77), att det skulle förekomma i hela Europa, men hittills har det icke anträffats i Skandinavien. De nordligaste kända fyndorterna äro Danzig och Zoppot. Däremot finnes i Sverige å *Poa nemoralis* en annan, genom rotbildning från understa nodus och genom avvikande orientering av cecidiorhizerna karakteriserad gallbildning, vilken förorsakas av *Mayetiola radicifica* RÜBS. [HOUARD: 265].

Exemplar av *Poa nemoralis*, deformerade genom *Mayetiola poæ*, förekomma i ERIC ACHARII växtsamling (Museum Acharianum) på Lunds botaniska museum och bland MARTIN VAHLS herbarieväxter (Herbarium Vahlianum) i Köpenhamn. Dessa bära påskriften: »Hall. ex Helvetia. Poæ Hall. 1469 β», en anteckning, som hänvisar till ALBERT VON HALLERS Historia stirpium indigenarum Helvetiæ inchoata (1768, II, p. 224). Individ av *Poa nemoralis*, deformerade genom *Mayetiola*-cecidiet, anföras där såsom *Poa* 1469 β, »varietas circa genicula funiculis flavis abduris succincta». HALLER tillägger under hänvisning till ANTOINE GOUAN: »Spongiola est insecti opus» och åsyftar därmed dennes arbete: Hortus Regius Monspe-liensis (1762), där cecidiet ingående beskrives och återföres till en inverkan av någon insektart (pp. 44, 45).

Phleum Bahmeri WIB.

Tylenchus phalaridis STEINB. [HOUARD: 182].

Detta nematodcecidium beskrives i tolfte upplagan av Systema Naturæ (1767), där det heter (tom. II, p. 86): »*Phalaris phlvaoides* . . . passim vivipara . . . Spica pallens in lobos divisibilis, adpersa hinc inde glumis viviparis». Denna beskrivning citeras av GEORG CHRISTIAN OEDER i Flora Danica (bd 3, häftet 9, 1770, p. 6) och återkommer i LINNÉ'S Systema Vegetabilium (1774, p. 88). Den anförda, genom cecidogena inflytelser förorsakade viviparien, vilken LINNÉ uppenbarligen ansett vara analog med den vegetativa skottbildningen i blomställningen hos *Poa alpina* och vissa andra vivipara gräs, yttrar sig däruti, att skärmfjäll och blomfjäll förstoras, ståndarna undertryckas och fruktämnet utväxer till en flaskformigt tillspetsad, violett eller purpurfärgad gallbildning.

Cecidiet förekommer flerstädes i Sverige. Fyndorter äro kända från Skåne, Småland, Öland, Västmanland, Södermanland och Uppland.

Quercus sp.

Från sin resa i Spanien 1753 omnämner LÖFLING en nära El Visso i Sierra Morena växande »*Quercus* . . . foliis sinuatis rigidis perennantibus med talrika, men mycket lätta och lösa gallbildningar» (svenska övers., p. 33). Vilken *Quercus*-art här åsyftas torde vara vanskligt att avgöra.¹ Vad åter de vid densamma bundna gallbildningarna beträffar, synes beskrivningen närmast häntyda på de mjuka, bomullsliknande bollar, som förorsakas av gallstekeln *Andricus ramuli* L. [HOUARD: 1186]. Detta cecidium var redan känt genom JOHANNES BAUHINUS (1650), OVIDIUS MONTALBANUS (1660), MARCELLO MALPIGHI (1679), JAN SWAMMERDAM (posthumt, 1752) och andra forskare, men nämnes av LINNÉ först i Fauna

¹ Varken denna *Quercus*-art eller ovan beskrivna *Juniperus* nämnes i LÖFLINGS genom LINNÉ utgivna Iter Hispanicum (1758).

Svecica 1761 (p. 387), där denne beskriver ett genom DANIEL SOLANDER meddelat fynd av detta cecidium, sannolikt från åren 1758—1761 (GERTZ, 1928, p. 55; 1930, p. 86). År 1753 kunde sålunda LÖFLING ej ha sig detta cecidium bekant från något LINNÉ'S arbete.

Salix pentandra L.

Cryptocampus medullarius HARTIG [HOUDARD: 568].

LINNÉ beskriver i Species Plantarum (1753, p. 1016) och Flora Svecica (1755, p. 345) en i Uppsalatrakten anträffad *Salix hermaphroditica*. Han fann denna art nära överensstämma med *S. pentandra* men avvika i vissa hänseenden, bland annat genom rikligare förekomst av gallbildningar (»gallis copiosioribus»). Av senare forskare — WAHLENBERG (1820, p. 328), THUNBERG (1825, p. 4), KOCH (1837, p. 642), MOQUIN-TANDON (1842, p. 383), PENZIG (1922, bd 2, p. 249) m. fl. — har arten i fråga blivit tydd som en monströs form av *S. pentandra* med androgyna hängen. ENANDER, som undersökt LINNÉ'S originalexemplar av *S. hermaphroditica* i London, ansluter sig till samma tolkning. »Denna form», skriver han (1907, p. 13), »skiljer sig i intet afseende från vanlig *Salix pentandra* utom i blombyggnaden». De cecidier LINNÉ åsyftar torde vara identiska med de å yngre skottaxlar hos *S. pentandra* allmänt uppträdande, knölformiga ansvällningar, vilka uppstå genom kraftig, ensidig förtjockning av barkvävnaden, ävensom av vedkroppen, och förorsakas av ovannämnda *Cryptocampus medullarius*. Dessa deformationer voro för LINNÉ väl bekanta — de enda cecidier å *S. pentandra* över huvud, som LINNÉ kände — och ha vid upprepade tillfällen av honom beskrivits (GERTZ, 1928, p. 48; 1930, p. 83). De uppträda ej sällan så ymnigt, att värdväxten därigenom helt förstöres. Att det beskrivna individet av *S. hermaphroditica* befanns rikare gallbärande än normala individ av *S. pentandra* får säkerligen tillskrivas en ren tillfällighet. Man finner nämligen ej sällan hos sistnämnda art, att vissa individ äro överfyllda med dylika galler, medan andra, i närheten växande äro helt fria därifrån eller föra sådana i endast ringa antal.

Cecidiet av *Cr. medullarius* förekommer allmänt i Sverige och har anträffats ända upp i Norrbotten (Luleå och Över-Kalix). I Uppland är det känt från ett flertal fyndorter.

Cliffortia strobilifera MURR.

Denna i Sydafrika förekommande art har fått sitt namn efter de karakteristiska galler, som nästan konstant uppträda hos densamma å yngre grenar och skott. Den beskrives första gången under sitt nuvarande namn i Systema Vegetabilium (1774), och det heter där vidare (p. 749): »Strobili sunt Gallae, nec fructus». De antydda cecidierna, vilka se ut som kottar, finnas emellertid redan avbildade hos LEONARD PLUKENET i

Phytographia (IV, 1696, tab. 275, fig. 2). Värdeväxten bär i PLUKENETS därtill anslutna Almagestum Botanicum (1696, p. 91) namnet *Cedrus conifera*, *Juniperinis foliis, racemosa, conis candicantibus, parvis, ex Prom. Bon. Spei, s. Oxycedrus Africana, conophoros*.

Cecidierna hos *Cliffortia strobilifera* ha som nämnt en huvudlik, om små kottar erinrande form. De uppstå genom ombildning av dvärggrenar och toppskott, som därvid förkortas och utveckla blad med avvikande form. Dessa, vilka normalt hos denna art äro jämbrett lancettlika, bli å dylika skott brett triangulära och ofta vitludna samt reduceras i cecidiets mitt till smala, fjälllika bildningar. En avbildning av cecidierna har från senare tid lämnats av SIM (1907, tab. 64, fig. 3).

Docent H. WEIMARCK, som i sin monografi över släktet *Cliffortia* (1934) omnämnt dessa cecidier (pp. 8, 143), har välvilligt ställt till mitt förfogande cecidiematerial, som han insamlat vid Port Elizabeth, Zuurberg, i Kaplandet. Vid undersökning ha emellertid inga rester av vare sig insekter eller eriophyider anträffats. Sannolikt härröra cecidierna från en gallmygga i likhet med de till samma morfologiska typ hörande ros- eller kotteliknande galler, som i vårt land uppträda hos vissa *Salix*-arter.

Veronica Chamædrys L.

Perrisia veroniceæ VALLOT [HOARD: 5080].

Denna gallmygga förorsakar ombildning av skottets spetsknopp till ett vitludet, av de båda översta, förtjockade och sammanslutna bladen täckt cecidium. Gallbildningen i fråga, vilken vid upprepade tillfällen nämnes i LINNÉS skrifter (GERTZ, 1928, pp. 83, 84), anträffades av hans lärjunge DANIEL ROLANDER den 24 oktober 1754 under nedresan genom Sverige. ROLANDER meddelar härom följande anteckning i sin dagbok (mscr. p. 2): »*Veronica Chamædrys* gallae rugosae passim insidentes a Larvis parvis, apodibus, luteo-flavis, in diptera Insecta, procul dubio, mutandis, habitatae erant». Fyndplatsen befann sig mellan Nyköping och Jäder i Södermanland.

Cecidiet förekommer allmänt i Sverige och är funnet ända upp i Ångermanland.

CITERAD LITTERATUR.

- BARREIRO, A. J., Pehr Löflings dagboksanteckningar om sin resa från Madrid till Cadiz 1753. Med inledning och karta av JOHAN ALMKVIST. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. VIII. 1925. p. 25).
- BEYERINCK, M. W., Die Galle von *Cecidomyia Poae* an *Poa nemoralis*. (Botanische Zeitung. 33. Jahrg. 1885. pp. 305, 321).

- BRING, E. S., *Dissertatio Historica de Insula Hven*. II. (Auctor E. J. BILLBERG). Lundæ 1795.
- BÖHNER, K., *Geschichte der Cecidologie*. Ein Beitrag zur Entwicklungsge-
schichte naturwissenschaftlicher Forschung und ein Führer durch die Ce-
cidologie der Alten. I, II. Mittenwald 1933—1935.
- GERTZ, O., Linné såsom cecidolog. En studie till cecidologiens äldre historia.
(Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 2. Bd 24. Nr 5. 1928).
- , Linné och cecidologien. I, II. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. XII.
1929. p. 149; XIII. 1930. p. 69).
- HORNEMANN, J. W., Om den svenske Naturforsker Daniel Rolander og Mnsct.
af hans Reise til Surinam. (Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter.
7. Aarg. Kjöbenhavn 1811. p. 457).
- KOCH, G. D. J., *Synopsis Florae germanicae et helveticae*. Francofurti ad
Moenum 1837.
- MOQUIN-TANDON, A., *Pflanzen-Teratologie*. Aus dem Französischen von J. C.
SCHAUER. Berlin 1842.
- ROLANDER, D., *Diarium Surinamicum, quod sub itinere exotico conscripsit...*
(Handschrift, BBH, å Botaniska Institutionens bibliotek i Köpenhamn).
- SIM, T. R., *The forests and forest flora of the colony of the Cape of Good
Hope*. London 1907.
- THUNBERG, C. P., *Examen classis Diociae*. I. (Resp. CHR. SÖDERBERG). Up-
saliæ 1825.
- WAHLENBERG, G., *Flora Upsaliensis*. Upsaliæ 1820.
- WEIMARCK H., *Monograph of the Genus Cliffortia*. Lund 1934.
- VISTRAND, P. G., *Smålands nation i Uppsala*. I. Uppsala 1894. (p. 271—272:
biografi över DANIEL ROLANDER).

I övrigt hänvisar jag, där arbetets titel ej i texten fullständigt utskrivits,
till litteraturförteckningarna i mina ovan anförda uppsatser 1928, 1929 och
1930 samt till BÖHNER'S *Geschichte der Cecidologie*.

Råshults Södregård.

LINNÉFIRANDE I IN- OCH UTLANDET UNDER ÅR 1935.

TVÅHUNDRAÅRSMINNET AV DE HÄNDELSE I LINNÉS liv, som under året 1735 så omgestaltande ingrepo i hans öden och i naturvetenskapernas utveckling, hava ej gått obeaktade förbi. Oavsett de högtidligheter, som här hemma och i Holland föranletts av minnet av det epokgörande publicerandet av *Systema Naturæ* och av Linnés doktorspromotion i Harderwijk och vilka nedan skola i korthet skildras, ha talrika tidnings- och tidskriftsartiklar inom och utom Sverige erinrat om Linnés betydelse. Här hemma hava i snart sagt varje tidning förekommit uppsatser och smärre meddelanden, som stått i samband med Linnéminnet. Och i Holland, där man ännu troget håller fast vid det stora gemensamma minnet av Sverige-sonens holländska år, sågo talrika artiklar dagen. Tack vare vänlig omtanke av Dr H. ENGEL, Amsterdam, som själv bidrog med flera uppsatser, har Svenska Linné-Sällskapet kunnat till sitt arkiv lägga en i möjligaste mån fullständig samling av dessa tryckalster. — Inalles hava inemot tvåhundra tidningsurklipp berörande Linné detta år införlivats med Sällskapets samlingar.

AUG. AHLQVIST foto.

Kronprinsen talar.

FOLKFESTEN I RÅSHULT DEN 2 JUNI.

I vårt land koncentrerade sig högtidlighållandet av årets stora minne till den folkfest, som nere i Linnés egen hembygd ägde rum i samband med invigningen av den nyrestaureerade komministerbostaden i Råshult. Redan på ett tidigt stadium framgick det av pressens meddelanden, att man i orten, under ledning av den energiska Hembygdsföreningen Linné, förberedde sig att giva invigningen av detta nya Linnémuseum en särskild högtidlighet. Man försäkrade sig om Kronprinsparets närvaro och till Svenska Linné-Sällskapets styrelse ingick en vänlig inbjudan att förlägga årets vårsammankomst hit.

Nio år hade förflutit, sedan Sällskapet senast samlades till möte här nere i den fagra Smålandsnejden, och alla de, som då hade tillfälle att närvara, bevara ett oförgätligt minne av detta besök i Linnés födelsebygd. Att Sällskapet ej fick saknas, när nu det länge eftersträfvade målet, en värdig restaurering av Linnés födelsegård, genom hembygdsföreningens ansträngningar och med anslag, som beviljats av Sveriges riksdag, uppnåtts, var klart, och kallelse utgick alltså till Sällskapets medlemmar att söndagen den 2 juni styra kosan till Stenbrohult och Råshult. Den föregående dagen ägde invigningen av Växjö om- och tillbyggda museum rum, varvid några av Sällskapets medlemmar begagnade tillfället att närvara.

AUG. AHLQVIST foto.

Professor Rob. E. Fries talar.

Söndagsmorgonen bröt in med strålande väder, vari en eller annan kortare regnskur gjorde endast ringa avbrott. Från när och fjärran började människoskarorna samla sig till platsen vid Stenbrohults kyrka, där dagens högtidligheter skulle taga sin början med högmässogudstjänst. Från både norr och söder förde extratåg tusental av besökare till orten, och för reglering av biltrafiken hade särskilda anordningar måst vidtagas av statspolisen. När kronprinsparet på slaget elva i bil anlände till kyrkan, åtföljt av landshövdingen AUGUST BESKOW och hans maka, född TULLBERG — själv Linnéättling och varmt intresserad för det nu slutförda restaureringsarbetet — stod ortsbefolkningen i täta led redo att hälsa de höga gästerna.

Vid gudstjänsten i det stora, ljusa templet — ett annat än det, i vilket Linnés fader och senare hans yngre broder förkunnat ordet — hölls predikan av biskop SAM STADENER, som utgick från Linnécitaten ur Systema naturæ: »Jag såg den oändlige, allvetande och allsmåttige Guden på ryggen, då han gick fram — och jag hisnade. Jag spårade efter hans fotsteg över naturens fält och märkte utur vartenda, även i dem som jag näppeligen kunde skönja, en oändlig vishet och makt».

Efter gudstjänsten besågos under ledning av den nitiske hembygdsforskaren komminister G. VIRDESTAM (just hemkommen efter att i Lund ha mottagit den teologiska doktorsgraden honoris causa) de båda Linnæernas gravplats, som numera genom ortsbefolkningens pietet utmärkts med

P. BOBERG foto.

Köket med blick in i salen.

en vård av granit, samt den forna prästgårdstomten med där ännu från den Linnéska tiden kvarstående träd.

Därefter begav man sig till festplatsen vid Råshult; flertalet tillryggalade vägen till fots och följde den vackra skogsvägen, som varit Råshultsbornas kyrkväg.

På backslutningen framför Linnéstugan mot järnvägen, där en talarstol dekorerad i de svenska färgerna blivit upprest, hade platser beretts för de inbjudna, däribland ett 30-tal medlemmar av Svenska Linné-Sällskapet. I övrigt voro alla omgivande backar fyllda av människor, och för att alla skulle kunna höra talen och sångerna, som utfördes av de närmaste socknarnas hembygdskörer, hade högtalare utplacerats åt olika håll. Vid framkomsten till Råshult mottogs kronprinsparet av Hembygdsföreningen Linnés styrelse med dess

nitiske ordförande, kamrer G. NILSSON, Diö, i spetsen.

Landshövding BESKOW besteg talarstolen och höll ett hälsningstal, utmynnande i ett fyrfaldigt leve för kronprinsparet. Därefter höll kronprinsen med kraftig stämma invigningstalet. Enkelt och lättförståeligt påminde han om det för var och en svensk stolta faktum, att det *L.*, som i varje flora, på vad språk den än må vara författad, står efter otaliga latinska växtnamn, är en påminnelse om den ställning vår store landsman intog som ledande inom botanikens vetenskap. Och *Systema Naturæ*, som i år fyllde 200 år, uppvisade det i vetenskapens historia sällsynta exemplet på ett verk, som ännu efter så lång tid behållit sin betydelse. Till sist uttalade kronprinsen ett tack till alla dem, som medverkat till Råshultsgårdens restaurering, främst Hembygdsföreningen Linné, som därvid tagit initiativet, och förklarade den invigd till ett minnesmärke över Carl von Linné.

Närmast följde nu tal av Stenbrohults kyrkoherde, K. J. E. KÄLLSTRAND, som framförde en välkomsthälsning till hedersgästerna ifrån bygdens befolkning. Vackert skildrade han, hur man länge väntat dem och »liksom barnen inför högtiden räknat dagarna, som voro kvar». Anordningarna för mottagandet stode i förhållande till måttet av krafterna i denna karga bygd här i Svea rikes kanske stenigaste hövdingadöme. Men

Utsikt över Möckeln.

i vad som därvidlag kunde brista, hade naturen kommit till hjälp. Ty nu sannades orden i en av våra psalmer:

»En vänlig grönskas rika dräkt
har smyckat dal och ängar
nu smeker vindens ljumma fläkt
de fagra örtesängar.
Och solens ljus
och lundens sus
och vågens sorl bland viden
förkunna sommartiden.»

Talet slöt med ett leve för hembygden.

Turen var nu kommen till Svenska Linné-Sällskapetets ordförande, prof. ROB. E. FRIES, att bestiga talarstolen för att ge en skildring av Linnés öden under det märkliga året 1735 och vad det inneburit för honom personligen och för vetenskapen. Det läses in extenso å annan plats i denna årgång.

Efter invigningens slut besåg kronprinsparet Linnéhusets inre med byggnadsarbetets ledare, arkitekt PAUL BOBERG, som ciceron, varpå färden ställdes till Möckelsnäs vackra egendom, där frukostmiddag intogs å herrgårdspensionatet. Här utövade kammarherre och fru VON HORN värdskapet för de till ett 50-tal uppgående gästerna.

Svenska Linné-Sällskapets medlemmar bereddes tillfälle att under ciceron från orten bese de olika Linnéminnena och den vackra naturen och samlades därefter till Möckelsnäs, varest sammanträdde hölls.

Sedan revisionsberättelsen upplästs och styrelsen beviljats ansvarsfrihet, kunde ordf. meddela den glädjande underrättelsen, att arbetena för återställande av det Linnéska boställshuset i Uppsala nu kunde omedelbart igångsättas, sedan det hos Kungl. Maj:t begärda anslaget ur lotterimedlen blivit beviljat. Inga andra ärenden förekommo.

Därefter intog Sällskapet gemensam middag å pensionatet under angenämaste stämning, och under aftonens lopp avreste de närvarande åt skilda håll medförande minnet av en vacker och stämningsrik högtidlighet, värdig det stora minnet.

LINNÉMINNET FIRAT I HOLLAND.

Det var den 12 juni 1735 g. st. eller den 23 i samma månad enligt vår nuvarande tideräkning som den unge Linnæus vid universitetet i den lilla staden Harderwijk vid Zuiderzee mottog sitt doktorsbrev av promotor, universitetets d. v. rektor JOHANNES DE GORTER. Universitetet är numera sedan mer än hundra år nedlagt, men en del minnen av dess verksamhet förvaras ännu i staden, bl. a. den gamla praktfulla disputationskatedern¹, prydd med Oraniens och Harderwijks vapen. Å ett gammalt torn invid den smala Academiestraat, kallat Linnæustorntje, är en Linnebyst uppsatt, och i närheten kvarstå en del gamla träd från den forna akademiska trädgården.

På förslag av professorn i botanik vid Rijksuniversiteit i Utrecht dr A. PULLE i samråd med Harderwijks borgmästare DE JONG SAKES beslöts att med en högtidlighet fira minnet av Linnés promotion. Av vissa lokala hänsyn förlades högtidligheten till den 24 juni. Närvarande voro representanter för Sveriges beskickning och Hollands undervisningsminister samt i övrigt ett antal företrädare för den botaniska vetenskapen i Holland och för de lokala myndigheterna. Professor PULLE höll ett tal, i vilket han belyste Linnés betydelse inom den botaniska vetenskapen, varpå han till borgmästare DE JONG SAKES överräckte en lagerkrans, bunden av lager från de gamla Linnéanska lagrarna i Uppsala botaniska trädgård och för-

¹ Avbildad ovan i dr ENGELS uppsats.

Linnétornet i Harderwijk.

sedd med band i de svenska färgerna, som översänts av trädgårdens prefekt, professor N. E. SVEDELIUS. Med kransen följde en adress av följande lydelse:

AD DIEM FESTUM CELEBRANDUM, QUO CAROLUS LINNAEUS SUECUS ABHINC DUCENTOS ANNOS AMPLISSIMUM DOCTORIS GRADUM IN ALMA UNIVERSITATE HARDEROVICIANA ADEPTUS EST, HANC CORONAM DE LAURO IPSIUS LINNAEI TEMPORIBUS IAM FRONDENTE SUMPTAM MISIT HORTUS BOTANICUS UPSALIENSIS.

UPSALIAE D. 23. JUNII MCMXXXV.

NILS E. SVEDELIUS

HORTI BOTANICI UPSALIENSIS PRAEFECTUS.

Bland hälsningar, som i samband härmed upplästes, var ett från Svenska Linné-Sällskapet till stadens borgmästare riktat telegram av följande lydelse: Die illo, quo ante ducentos annos Carolus Linnaeus civis noster, cujus memoriam nulla exstinguet oblivio, in Universitate Harderovicensi doctor medicinae creatus est, Civitatem vestram grato animo consalutat Societas Linnaeana Svecorum.

Man begav sig därefter till det nyssnämnda Linnétornet, där kransen upphängdes under Linnés byst.

Professor PULLEN tal har sedermera utkommit i tryck.

Den 2—7 sept. sammanträdde i Amsterdam sjätte internationella botanistkongressen. Till detta tillfälle hade i den zoologiska institutionen, »Natura artis magistra», en utställning anordnats, som utom botaniska inkunabler och äldre holländska botaniska verk omfattade en rikhaltig och dyrbar samling av Linnaeana främst bestående av böcker av och om Linné, men därjämte en del porträtt, medaljer och kuriosa, inalles 350 nummer. Materialet hade förnämligast hämtats från en enskild Linnésamlare dr D. MAC GILLAVRY's synbarligen ytterst förnämliga bibliotek, samt »Natura Artis Magistras» samlingar, men i övrigt hade ett flertal universitets- och andra bibliotek bidragit. Över utställningen hade utgivits en förteckning: *Catalogue of the exhibition of books to be held in a locality of the Royal Zoological Institution »Natura Artis Magistra»*. Amsterdam 1935. 45 sid. Linnaeana-avdelningen däri hade utarbetats av dr MAC GILLAVRY, och vid förberedelserna hade den ovannämnde dr ENGEL samt institutionens bibliotekarie fröken JOHANNA SCHIEFFER verksamt biträtt. Den sistnämnda hade efter dr ENGELS anvisningar utfört en karta över Linnés resroute, som i förminskad skala återgives i dr ENGELS i denna årgång ingående uppsats.

Bland de utställda porträtten befann sig M. HOFFMANN'S berömda bild av Linné i Lapplandsdräkt, nu tillhörigt Jhr. W. A. II. CLIFFORD, Baarn.

Bland böckerna funnos en del ytterst sällsynta, som saknas både i British Museum och Uppsala Universitetsbibliotek eller i ettdera, såsom Leidenomtrycket av 1745 av Linnés doktorsdissertation eller de av J. C. M. RADERMACHER i Batavia 1779 och senare utgivna avtrycken ur *Systema naturæ*, med namn på malajiska och holländska, av vilka HULTH och SOULSBY endast känna den första uppl.

En särskild artighet var att kongressens deltagaremärke pryddes av en stiliserad Linnæa.

MEDDELANDEN FRÅN DEN LINNÉANSKA STIFTELSEN PÅ HAMMARBY. VIII.

STIFTELSENS ALLMÄNNA UTVECKLING UNDER ÅR 1935.

Hörnbersåerna i Upplandsträdgården, som blivit en kär tillflyktsort för besökare som ta Hammarby med ro, ha ordnats.

Sedvanlig upprepning i parkens trädbestånd och framför museets sydväst-hörn — den bekanta utsiktspunkten — särskilt av de alltmera sig ökande lönnplantorna.

I samband med prefektens studier över stormhärjningar i gammal och sen tid i Upplands granskogar ha uppspårats dokument över Hammarby kronopark. Stiftelsens jord är denna moränmarks södra del, vadan några av dessa dokument ha betydelse för oss.

Flygfoto från väster av Linnéanska Stiftelsen vid Hammarby. I förgrunden Gastholmen. I mellanplanet den Linnéanska fruktträdgården. GÖSTA GUSTAFSSON foto högsommaren 1935.

Den Hammarby-guide, som jag 1930 utgav, börjar nu att bli utsäld. Svenska Linné-Sällskapets styrelse har gått i författning om att genom mig utge en ny, förökad upplaga.

Från flygaren GÖSTA GUSTAFSSON har av Stiftelsen inköpts tvenne flygfoton jämte rättighet att disponera plåtarna. Den ena av dessa foton reproduceras här.

Den medalj, som Uppsala Universitets Kansler beslutat (jfr Meddelanden VII) tilldela Stiftelsens uppsyningsman A. LINDELL, gavs till honom på ett högtidligt sammanträde i konsistoriesalen i Uppsala av Kansler själv med ett stämningsfullt anförande.

BESÖKANDE OCH DEMONSTRATIONER.

Vid besök av följande föreningar och institutioner har inspektör själv efter inledande föredrag övertagit demonstrationerna:

Naturvetenskapliga föreningen vid Högre realläroverket å Norrmalm 18. 4. 1935.

Botaniska Sektionen 25. 5. 1935.

Stockholms Gärtnersällskap 11. 8. 1935.

Uppsala Universitets feriekurser 25. 8. 1935.

RUTGER SERNANDER.

— —

SMÄRRE MEDDELANDEN.

Lärdomshistoriska samfundet, som stiftades vid en sammankomst i Uppsala den 12 maj 1934, har efter endast två års verksamhet ernått en omfattning och betydelse, som äro enastående, ej blott i vårt land. Vid dess nyligen hållna årssammankomst hade medlemsantalet vuxit till omkr. 2,300 personer, och Samfundet hade kunnat utsända första årgången av sin årsbok, *Lychnos*, en ståtlig volym om 543 sidor. En särskild monografiserie, *Lychnosbibliothek*, har dessutom upplagts och inledes av dr N. V. E. NORDENMARKS biografi över Anders Celsius.

Svenska Linné-Sällskapet, som, för en mera begränsad uppgift — det Linneanska tidevarvets medicinska och naturhistoriska forskning — kan sägas hava fyllt en likartad uppgift under nu snart två decennier, har all anledning att med tillfredsställelse hälsa den nya sammanslutningen välkommen och uttala förhoppningen om ett fruktbärande samarbete. Att Samfundet både i sin styrelse och å sin medarbetarlista innesluter åtskilliga namn tillhörande dem, som sedan länge räknats till vårt Sällskaps mest aktiva medlemmar, vittnar också tydligt om hur nära de båda föreningarnas syften sammangå.

Det skulle föra för långt att här ens i korthet giva en redogörelse för den utkomna årsskriftens rika och mångskiftande innehåll, och det må vara nog att konstatera, att detta till betydande del rör sig omkring medicinens och naturvetenskapernas utveckling. Den omfattande recensionsavdelningen (134 sidor), översikten över utlandets lärdomshistoriska tidskrifter och årsbibliografien över svensk lärdomshistorisk litteratur bliva också i framtiden av ovärderligt gagn vid strävandet att belysa Linnés och hans lärjungars insatser och deras förutsättningar.

Att dr NORDENMARKS skildring av Anders Celsius, Linnés samtida och vän, har mycket att bjuda Linnéforskaren, behöver ej framhållas. Här må endast erinras, att den framställning av de båda männens andel i den hundragrådiga termometers tillkomst, som förf. lämnade i föregående årgång av vår Årsskrift, här återkommer i utvidgad och på grund av nya iakttagelser delvis modifierad form.

Nyfunna Linnébrev. Att vår kännedom om bevarade Linnébrev ännu är ofullständig, visar sig alltemellanåt genom nya fynd. ÅHRLINGS 1880 utgivna förteckning över Linnés brevväxling var en för sin tid utomordentlig prestation. I fråga om den hos Linnean Society i London förvarade samlingen av breven till Linné lämnar hans förteckning i fråga om fullständighet och noggrannhet mycket litet övrigt att önska. Vad däremot Linnés egna brev angår, spridda som de äro över snart sagt hela världen, var han givetvis mera oförmånligen ställd, och betydande kompletteringar hava efterhand kunnat göras. Vid startandet av den stora publikationsserien *Bref och skrifter af och till Carl von*

Linné gjordes stora ansträngningar såväl genom korrespondens som personliga besök i utländska bibliotek för att uppspana Linnébrev, och brevredaktionen har alltfört förtecknat nya fynd. Några rester av Linnés korrespondens, som nyligen blivit kända, skola här bli föremål för omnämnande.

I början av förlidet år hänvände sig dr G. BERTEMES, Charleville (Ardennes), till Sällskapets sekreterare med anledning av en anträffad brevväxling mellan André Thouin, chef för Jardin du roi, med den äldre och yngre Linné, som genom dr BERTEMES' bemedling överlämnats till Muséum d'histoire naturelle i Paris. Genom tillmötesgående av dess bibliotekarie, M. BULTINGAIRE, erhöll Uppsala universitetsbibliotek tillfälle att taga fotostatiska kopior av brevväxlingen, som innehöll ett 30-tal nummer, varibland 2 latinska originalbrev av Linné d. ä. och 8 av Linné d. y. samt 2 av den förre, 1 av den senare i fransk översättning. Återstoden bestod av Thouins koncept till svarsbrev (därav även ett till P. J. Bergius), växtlistor m. m. Då de franskspråkiga texterna av Linnébrevens voro skrivna å blad, som på utsidan buro Linnés egenhändigt skrivna adress till Thouin, var det tydligt, att Thouin, som ej behärskade latinet, låtit skriva en fransk översättning å en sida i brevet, som av brevskrivaren lämnats tom, varpå någon senare ägare avskilt och förtyrtrat originalen.

Dr BERTEMES har senare i Bulletin de la Société d'histoire naturelle des Ardennes, T. XXX, 1935, publicerat breven, som härröra från tiden 1770—82, jämte en utförlig inledning under titeln: *Correspondance de Linné père & fils avec André Thouin, jardinier en chef du Jardin du Roi, et notices biographiques sur Linné, Thouin, les Richard, Dombey & Commerson* (82 sid., även separat utg.). — Den välskrivna inledningen ger utförliga upplysningar om tidens franska botanister och bland dem framträdande meningsriktningar.

Sommaren 1935 kommo en del brev ställda till Philip Miller, den kände föreståndaren för 'The Apothecaries' Garden i Chelsea och utgivaren av *The Gardener's Dictionary*, ut i handeln, däribland sex Linnébrev. Då hittills endast ett par brev från Linnés långvariga korrespondens med den engelske blomsterodlaren, vars bekantskap han gjorde redan vid sitt Englandsbesök 1736, varit kända, var fyndet av stort intresse. Med stöd av ett särskilt av Universitetskanslern beviljat anslag lyckades Uppsala universitetsbibliotek också införliva dessa brev med sina samlingar.

Matthisson und Linné heter ett arbete av den flitige botanik-historiske författaren prof. GÜNTHER SCHMID (Germanische Studien, Heft 163, Berlin 1935, 56 sid.). Den tyske skalden Friedrich Matthisson (1761—1831), uppburen av sin samtid även i Sverige, där Atterbom bl. a. översatt eller omdiktat några av hans skaldestycken, var en representant för det senare sjuttonhundratalets svärmiska naturdyrkan, påverkad av Rousseau och Haller. Han var en ivrig amatörbotanist och ägnade som sådan Linné stor beundran. Förf. har ur hans brev och minnen sammanställt ett urval av uttalanden, som belysa det inflytande Linnés skrifter, särskilt Flora Lapponica, som han medförde på sina vandringar i Alperna, utövat på honom.

Der Bauernbotaniker Adam Dietrich är en annan liten skrift av samme författare, ingående i Mitteilungen des Thüringischen Botanischen Vereins, Neue Folge, 42. Heft, 1935. Adam Dietrich (1711—1782) hörde till en i Ziegenhain nära Jena bosatt bondefamilj, av vilken flera medlemmar gjort sig kända för örtekunskap. Han synes ha biträtt Albrecht Haller med uppsökande av

växter, då denne förberedde en 1745 utgiven reviderad upplaga av Ruppius' Flora Jenensis. Senare användes han av de medicine studerandena att anskaffa växter för deras studier. Synbarligen har Linnés uppmärksamhet riktats på honom genom en notis av Haller i nämnda flora, och genom sin lärjunge Forsskål, som studerade i Göttingen, har han sökt förbindelse med honom för erhållande av vissa sällsynta växter. Dietrich förvarade länge ett till honom personligen riktat brev från Linné, som dock nu synes vara förkommet. Däremot äro några brev från Dietrich till Linné bevarade och avtryckas av förf. De handla om betalning för två herbarier, som Dietrich avsänt till Linné (varav ett för Solanders räkning). Dietrichs enträget förnyade krav synes dock ej av Linné ha beaktats. — Ett vittnesbörd om Forsskåls beröring med Dietrich — som för förf. varit okänt — föreligger i en den förre tillhörig stambok — nu tillhörig det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn — där den originelle bonden-botanikern skrivit sitt namn med den ganska betecknande sentensen: »In Jena und im Himmelreich sind wir einander alle gleich.»¹ Forsskål har tillagt anmärkningen: »Hic rusticus Studiosos Jenenses botanicen docebat».

Carl Gustaf Dahlberg och Surinams flora. Under titeln *Surinaamsche geneseskruiden in de tijd van Linneus* ha dr J. LANJOUW och dr H. UTTIEN i de West Indische Gids. XVII, 1935, publicerat utdrag ur ett förut ej observerat, hos Linnean Society i London förvarat manuskript, som åtföljde de i sprit inlagda växter från Surinam, som svensken C. G. DAHLBERG 1771 medförde vid ett besök i Sverige och förärade Gustaf III. Jultiden 1774 skänktes de av denne till Linné, som därav »fick som nytt liv» — det var efter slaganfallet — och genast företog deras beskrivning. 1775 utkom dissertationen *Plantæ surinamenses* med JACOB ALM som respondens. Linné har vid utarbetandet av denna begagnat manuskriptet, som egendomligt nog är skrivet på holländska, vilket föranlett vissa missstolkningar. — Uppsatsen innehåller i övrigt en del intressanta upplysningar om vår landsman, vars märkliga öden äro ganska okända. Med två tomma händer kom han till Surinam, där han snart skapade sig en ställning och förmögenhet. Han gjorde tre besök i sitt gamla fosterland och förde första gången vid återresan 1755 på Linnés anmodan dennes lärjunge DANIEL ROLANDER med sig ut. Vid sitt andra besök skänkte han Linné kvassiabusken, som denne beskrev i dissertationen *Lignum Quassiae* 1763. Linné har efter Dahlberg och hans broder, Gustaf III:s bekante livmedicus, uppkallat släktet *Dalbergia*.

Linnéstudier, minnesteckningar och botaniskt kulturhistoriska uppsatser är titeln på ett arbete, som utgivits av den flitige forskaren i vår äldre botaniks historia, dr OTTO GERTZ (Lund 1935.) Atskilliga av de här publicerade uppsatserna behandla mer eller mindre utförligt Linné och hans betydelse för Skånes naturhistoriska utforskning.

Linné om Småland. Några utdrag ur hans skrifter. Under denna titel trycktes under förlutna året i Smålandsposten i en lång följd av nummer vad Linné har att meddela om hemprovinsen i Öländska och gotländska resan, i Skånska resan samt i SAMUEL ROGBERGS Historisk beskrifning om Småland. — Ut dragen ha sedermera utkommit i bokhandeln i en volym om 54 sidor. (Växjö 1935.)

¹ Om innehållet i Forsskåls stamböcker — de äro två — skola i en följande årg. några meddelanden lämnas.

SUMMARY OF CONTENTS.

During the past year much interest has been drawn to the memory of CAROLUS LINNÆUS both in Sweden and abroad. The year 1735 is one of the most decisive and most important during the whole of his career. It was in the spring of that year that Linnæus started on his journey to Holland. His object was not only to obtain the degree of doctor of medicine at the University of Harderwijk but also to come into contact with the leading men in the fields of Natural History and Medicine and finally, if possible, to publish the manuscripts he had brought along with him. The result of his efforts was surprisingly favourable. Already at the end of the same year *Systema Naturæ* was published, thanks to the support of GRONOVIVS and LAWSON, and this ominous bicentenary was commemorated during 1935 in numerous articles in newspapers and periodicals. The memory of his graduation was celebrated at Harderwijk by a ceremony at which Professor A. A. PULLE made the festival speech. A rich and interesting exhibition of Linnæan papers and portraits had been arranged in connection with the VIth International Botanical Congress last autumn in Amsterdam. In Sweden, the commemorations were concentrated to LINNÆUS' birth-place, the Vicar's lodge at Råshult in Småland, where the old dwelling-house had been restored to its former state by the aid of public funds, and on the 2nd of June it was inaugurated at a large national festivity which was most graciously attended by their Royal Highnesses the Crown Prince and Crown Princess of Sweden. H. R. H. the Crown Prince made the inaugural speech and the Chairman of the Swedish Linnean Society Professor ROB. E. FRIES read a paper on the year 1735, the year that was so important in the life of LINNÆUS. This paper is to be found at the beginning of the present volume, and a description of the festivities is given at the end.

After Professor FRIES' paper follows a detailed account of LINNÆUS' activity as Physician to H. M. Navy during the years he spent at Stockholm after his return to Sweden till his appointment to the Chair of Medicine at Upsala. The author, GUNNAR NILSON, M. D., Chief Medical Officer to the Admiralty, gives an account of LINNÆUS' activity and of the conditions of the medical attendance in the Swedish fleet at that time, based on many original documents. He has found *inter alia* medical certificates made out by LINNÆUS and also a proposal made out by him to the furnishing of the Swedish men-of-war with medicine for the approaching war with Russia (1741—43).

The author also treats LINNÆUS' theories in connection with the cure of syphilis and rheumatism, for the latter of which he thought he had found a cure in his 'own plant', *Linnæa borealis*.

H. ENGEL, Ph. D., of the Zoological Museum, Amsterdam, writes in English on »Linnæus' Voyage from Hamburgh to Amsterdam», and he succeeds in

elucidating some obscure points in the annotations in his Almanac for 1735 (published in last year's volume) and the author has also made out a map showing the route that the ship followed.

The appearance of CLIFFORD's garden at Hartekamp about the year 1735 has not been previously known. At this famous garden, as is well known, LINNÆUS spent two years of his stay in Holland as superintendent and there he also wrote several of his works *inter alia* the magnificent »Hortus Cliffortianus». Mr. LEONARD A. SPRINGER, wellknown horticultural architect, has lately published — in the Dutch periodical *Floralia* — a description of Hartekamp at the time of LINNÆUS based on a contemporary map which is now in his collections. This article is to be found in this volume in a Swedish translation, and besides, several illustrations showing what is left to-day of the buildings of that time.

The present Year-book's most extensive contribution is a biography of JOHAN STENSSON ROTHMAN, medical practitioner at Växjö in Småland, who was at the same time a teacher at the Grammar School in that town. He is known to have been LINNÆUS' first teacher in Natural History and gave him, as has lately been proved by Mr. SPENCER SAVAGE, the learned Secretary of the Linnean Society of London, his first knowledge of TOURNEFORT's botanical system, as well as of VAILLANT's ideas on the sexuality of plants as a ground of classification. The biography, written by EMIL HEDLUND, M. D., formerly Medical Superintendent, is based on a very rich material, *inter alia* ROTHMAN's own autobiography and documents in the »Collegium Medicum». ROTHMAN was a man with wide-spread knowledge, well-read and in advance of the age, but in spite of this, he never succeeded in obtaining an important position though he was at several times proposed to a Chair. The paper gives an interesting insight into the medical methods and conceptions of that time derived from ROTHMAN's extensive correspondence with the »Collegium Medicum» and other official authorities. These letters deal especially with epidemics — dysentery, ergotismus — which raged in Småland at that time. ROTHMAN was born in 1684 and died in poor circumstances in 1763, after having been blind for many years.

Dr. O. GERTZ, lecturer at the Lund University, has enriched his essay on 'LINNÆUS and the Cecidology' with some additions to his articles on this subject previously published in these volumes (vols. 12, 13).

Professor R. SERNANDER presents his yearly report on the Hammarby foundation, and the volume winds up with a few short notices on books of Linnæan interest.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1935.

Sällskapets ordinarie vårsammankomst hade detta år, i samband med invigningen av Råshultsgården den 2 juni, förlagts till Småland. Vid själva invigningshögtidligheten, för vilken redogöres på annan plats, höll Sällskapets ordförande tal, som avtryckts främst i denna årgång. Själva sammanträdet, varvid revisionsberättelsen föredrogs och ansvarsbefrielse meddelades styrelsen och skattmästaren, hölls på Möckelsnäs herrgård, där Sällskapets medlemmar därefter intogo gemensam middag.

Höstsammankomsten ägde rum på Svenska Läkarsällskapets lokal i Stockholm måndagen den 18 november. Därvid företogs de stadgeenliga valen, varvid till ordförande för 1936 omvaldes professor ROB. E. FRIES och till vice ordförande professor R. SERNANDER. Till styrelsemedlemmar för perioden 1936—1938 omvaldes disponent P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG och överbibliotekarien A. GRAPE samt till suppleant för samma tid andre bibliotekarien J. LILSON SAMZELIUS. Till revisorer för 1936 utsågos rådmann K. W. HERDIN, och professor N. VON HOFSTEN med professor S. EKMAN och amanuensen C. G. ALM som suppleanter.

Föredrag hölls av f. d. överläkaren EMIL HEDLUND om »Assessor Johan Rothman, Linnés lärare». En redogörelse för sommarens Linnéfirande i Småland samt i samband med Internationella botanikerkongressen i Amsterdam lämnades av ordföranden. Amanuensen fil. lic. NILS SUNDQUIST redogjorde för iakttagelser och fynd vid den pågående restaureringen av Linnéska boställshuset i Uppsala.

I anledning av ordinarie sekreterarens frånvaro på grund av Linnéforskningar i London sköttes hans alliganden vid sammanträdet och intill jul på styrelsens anmodan av bibliotekarien SAMZELIUS.

Styrelsen sammanträdde under året den 23 februari, 31 mars, 28 april och 20 oktober.

I början av sommaren igångsattes arbetena för restaurering av Linnéska boställshuset genom byggnadskommittén, bestående av hrr SERNANDER, SAMZELIUS, WALLIN och UGGLA. Till ledare för arbetet hade styrelsen antagit antikvarien dr ERIK LUNDBERG. Som kulturhistorisk kontrollant att utöva den dagliga tillsynen över arbetet anställdes amanuensen fil. lic. NILS SUNDQUIST.

Under hösten ingick styrelsen till Uppsala stadsfullmäktige med anhållan, att staden måtte åtaga sig att till det blivande Linnémuseets uppvärmning lämna erforderlig elektrisk energi i form av s. k. nattström. Vid sammanträde den 15 november bifölls denna anhållan, i det Stadsfullmäktige beslöto bevilja ett förslagsanslag å högst 1,000 kr., motsvarande beräknad elektrisk uppvärmning för museet under år 1936. Genom detta av staden visade stora tillmötesgående har möjligheten att öppethålla museet även under vintern säkerställt.

Styrelsen har kunnat med ett anslag bidra till dr HARALD LINDBERGS, Helsingfors, studier av de skandinaviska växterna i Linnés herbarium i London sommaren 1935.

LINNÉMUSEET OCH LINNÉBIBLIOTEKET.

Antalet besökande i Linnémuseet under 1935, antecknade i den utlagda besöksboken, utgjorde 537.

Den 23 november, då Östgöta nation kunde fira fentioårsminnet av sin inflyttning i det nuvarande nationshuset, samlades medlemmarna i den Linnéska orangeribyggnaden, vilken allt från 1817 till 1885 utgjort dess hem, för att därifrån tåga till det nuvarande nationshuset, och begagnade då tillfället att taga samlingarna i betraktande.

Följande gåvor till museet ha mottagits:

Av disponent CARL Z. HEGGSTROM, Uppsala: Elduppsats av mässing, bestående av skyffel, eldtång och borste. Dessa föremål, som av givaren inköptes på auktion efter framlidne kyrkoherden TIVELL, Alvkarleö, skola enligt traditionen ha tillhört det Linnéska hemmet. Traditionens riktighet styrkes av den omständigheten, att den godtagits av professor TH. M. FRIES, vilken, såsom av ett bevarat brev framgår, på sin tid sökte förvärva föremålen vid Hammarbys inredning till museum.

Av greve CARL R. MÖRNER, Uppsala: Skiss i gips till ett Linnémonument av okänd konstnär.

Av professor ROB. E. FRIES: En större Linnémedaljong i gips av okänd konstnär.

Genom köp ha förvärvats:

Skåp av ek, till formen fullkomligt motsvarande de kända Linnéska insektskåpen, av vilka det ena tillhör Linnémuseet, de andra befinner sig på Hammarby. Det förefaller ej omöjligt, att det nyförvärvade skåpet utgjort modell, då Linné lät göra de nämnda insektskåpen. Något direkt bevis att det tillhört Linné, föreligger emellertid ej, ehuru det härrör från samma person, som tidigare även ägt den omtalade elduppsatsen, stadsfiskalen MAGNI i Uppsala, kyrkoherde TIVELLS svärfader. Inköpt på den sistnämndes auktion.

En mindre Linnébyst i lera av A. MORETTI.

Gjutform av gips för Linnémedalj efter Inlander samt två kaffekoppar av kinesiskt porslín (den ena söndrig). Samma mönster förekomma i Linnémuseet. Föremålen härröra från CHR. EICHHORNS samlingar.

I museet har av prefekten för Zoologiska institutionen, professor NILS VON HOFSTEN, deponerats det intressanta ex. av *Systema naturæ* med dedikation till HENRIK KAILMETER i Falun, vars titelblad återgivits i förra årgången av Årsskriften.

Till biblioteket och porträttsamlingen ha överlämnats följande gåvor:

Av Mrs. A. H. CLOGG, London: Brev från Linné till prof. D. Schulz von Schulzenheim, dat. 23 dec. 1763. (Original.)

Av professor A. A. PULLE, Utrecht: Fotografi av Hoffmanns Linnéporträtt ('Lapplandsporträtt'), nu tillhörigt Jhr. W. A. H. CLIFFORD.

Av dens.: Carolus Linnæus. Rede . . . te Harderwijk op 24 Juni 1935 door A. A. Pulle. Utrecht 1935.

Av förf.: Studies in Linnæan synonymy. 1. Caspar Bauhins 'Pinax' and Burscr's herbarium. By S. Savage. Särtryck ur Proceedings of the Linnean Society of London, Session 148. 1935—36.

Av förf.: Surinaamsche geneeskruiden in de tijd van Linnæus. Door J. Lanjouw en H. Uittien. Särtr. ur De Westindische Gids, XVII. s'Gravenhage 1935.

Av förf.: Das Problem der Menschenwerdung. Von Max Westenhöfer. 2. erweit. u. verb. Aufl. Berlin 1935.

Av dens.: Carl von Linné und das Problem der Entstehung der Arten. Von Max Westenhöfer. Särtr. ur Die medizinische Welt 1936.

Av Hembygdsföreningen Linné, Stenbrohult: Råshult och Stenbrohult. Där Linné föddes och växte upp. Kort historik och vägledning (av G. Virdestam). Växjö 1935.¹

Av f. d. överläkaren dr EMIL LINDELL, Växjö: Fotografer efter Linnéporträtt.

Av dr H. ENGEL: Samling av Linnétryck ur holländska tidningar och tidskrifter 1935.

Av förf.: Linné som Naturforsker og Læge. Af O. Helms. Särtr. ur Naturens Verden 1935.

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1935.

Häcken kring area annua har under året kompletterats genom plantering av nya granar vid hörnet mot Linnéhuset i stället för sådana som voro helt eller delvis döda och torra.

Följande gåvor kommo under 1929 trädgården till del:

Tullförvaltare F. BOLLING, Uppsala, har skänkt levande exemplar av *Scilla non scripta* Hoffmigg & Link (= *Hyacinthus non scriptus* L.) och *Vaccinium vitis idæa* L. fa. *fructu albo*.

Frön hava erhållits från följande botaniska trädgårdar:

från Göteborgs botaniska trädgård	8 kapslar
» Lunds » »	66 »
» Muséum d'Histoire Naturelle, Paris	122 »
» University of Toronto, Dep ^t of Botany, Toronto	10 »
» Uppsala botaniska trädgård	23 »

CARL G. ALM.

Föreståndare.

¹ Den lilla guiden kan av intresserade rekvireras från föreningens ordf. kamrer G. NILSSON, Diö. Pris 50 öre.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1935.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans	21: 40
Årsavgifter	3,971: 87
En ständig ledamotsavgift	200: —
Statsanslag till årsskriften	1,200: —
Anslag av lotterimedel till Linnémuseet	50,000: —
Sålda publikationer	76: 50
Inträdesavgifter till Linnémuseet	62: 08
Sparkasse- och sparbanksräkningar	9,857: 52
Checkräkning	15,286: 32
Kapitalräkning	5,000: —
Inlösta obligationer	15,000: —
Räntor	8,152: 07
	Kronor 108,827: 85

Kredit:

Omkostnader och löner	4,506: 02
Linnéträdgården 1935	5,541: 11
Linnémuseet 1935	375: 22
Årsskriften 1935	3,539: 91
Inköpta obligationer	14,255: —
Kommittén för Linnéhusets restaurering (förskott)	50,000: —
Ränta (vid obligationsköp)	28: 11
Kapitalräkning	134: 24
Sparkasse- och sparbanksräkningar	14,794: 18
Checkräkning	15,640: 92
Utgående balans	22: 14
	Kronor 108,827: 85

Ingående balanskonto 1 jan. 1935.

Museifonden	2,618: 35	Samlingarna	1: —
Fasta fonden	22,234: 77	Obligationer	170,282: 70
Dispositionsfonden	12,829: 46	Kapitalräkning	10,575: 97
Linnéfonden	109,626: 67	Checkräkning	16: 22
Minnesstodsfonden	2,338: 40	Sparkassa och sparbank	7,674: 75
Viktor N. Baumbachs fond	10,927: 82	Kassabehållning	21: 49
Basil H. Soulsby's fond	1,041: 27		
Uppsala Kafébolags anslag	3,000: —		
Reservfonden	23,955: 39		
	Kronor 188,572: 13		Kronor 188,572: 13

Utgående balanskonto 31 dec. 1935.

Samlingarna	1: —	Museifonden	2,618: 35
Obligationer	169,425: 20	Fasta fonden	22,434: 77
Kapitalräkning	5,710: 21	Dispositionsfonden	12,829: 46
Checkräkning	370: 82	Linnéfonden	110,174: 80
Sparkassa och sparbanks .	12,611: 41	Minnesstodsfonden	2,338: 40
Linnémuseets restaurerings-		Viktor N. Baumbachs fond	11,037: 09
kommitté	50,000: —	Basil H. Soulsby's fond .	1,093: 91
Kassabehållning	22: 14	Uppsala Kafébolags anslag	3,000: —
		Linnémuseets restaurerings-	
		fond	50,000: —
		Reservfonden	22,614: —
		Kronor	238,140: 78
		Kronor	238,140: 78

Sällskapets inkomster av årsavgifter ha varit ungefär desamma som förra året, kr. 3,971: 87 mot i staten beräknade 4,000 kr.

En ny ständig ledamot har även i år tillkommit.

Statsanslaget till årsskriften har under året utgått med samma belopp som förra året, 1,200 kr.

För sålda publikationer ha i år icke influtit mer än kr. 76: 50 mot i staten beräknade 250 kr.

Inträdesavgifter till Linnémuseet ha uppgått till kr. 62: 08 mot i staten beräknade 50 kr.

Årets samtliga ränteinkomster ha uppgått till kr. 8,152: 07 mot i staten beräknade kr. 8,021: 60, vilket visar, att det i staten beräknade beloppet ej var för högt tilltaget. Svårigheten att med en tillfredsställande ränta placera penningmedlen är orsaken till att även detta år relativt stora belopp (c:a 18,000 kr.) måst utbalanseras inestående å kapital-, sparkasse- och sparbanksräkningar.

De s. k. allmänna omkostnaderna, däri inbegripet tjänstemännens löner, ha uppgått till kr. 4,506: 02 mot i staten beräknade 3,600 kr. Denna ökning beror på att enligt styrelsens beslut inköpts en Linnebyst för 100 kr. samt ett antikt ekskåp till museet för 400 kr., varjämte dr. HARALD LINDBERG erhållit ett rescunderstöd å 400 kr. för att studera de nordiska arterna i Linneherbariet i Linnean Society i London.

Linnémuseet har dragit en kostnad å kr. 375: 22 mot i staten beräknade 400 kr.

Linnéträdgården har för år 1935 kostat kr. 5,541: 11 mot i staten beräknade 5,350 kr.

Årsskriftens kostnad har uppgått till kr. 3,530: 91 mot i staten beräknade 3,300 kr.

Under det gångna året har Sällskapet av Kungl. Maj:t beviljats av lotterimedel 50,000 kr. till Linnehusets restaurering och inredning till museum. Enligt styrelsens beslut den 28 april 1935 har denna summa förskottsvis ställts till restaureringskommitténs förfogande och överlämnats till dess kassaförvaltare bibliotekarien J. SAMZELIUS. Angående denna förvaltning lämnas särskild redogörelse från restaureringskommittén.

Avsättning till fonderna har under 1935 liksom under föregående år endast skett till Linnéfonden, VIKTOR N. BAUMBACHS fond samt till BASIL H. SOULSBY'S fond. Dessa ha ökats med följande belopp:

Linnéfonden	548: 13
Viktor N. Baumbachs fond	109: 27
Basil H. Soulby's fond	52: 64
Summa kr.	710: 04

Å andra sidan har reservfonden måst tagas i anspråk för täckandet av det underskott, som uppstått därigenom att årets inkomster ej räckt att täcka utgifterna. Detta belopp uppgår till kr. 1,341:39, med vilken summa reservfonden alltså minskats.

Redan vid uppgörandet av 1935 års stat uttalade jag mina tvivel på att staten skulle kunna hållas inom den uppgjorda ramen, enär posten för oförutsedda utgifter, endast kr. 161:56, var så låg. Tyvärr ha farhågorna besannats.

Under årets lopp ha följande obligationer blivit inlösta: nom. 5,000 kr. Hellefors Bruks A.-B:s 6 % obl. 1925 (Litt. B 361) med en kursförlust å kr. 112:50 samt nom. 10,000 kr. Hellefors Bruks A.-B:s 5 1/2 % obl. 1925 (Ser. A, Litt. B 213, 214) till det bokförda värdet.

I stället ha under året inköpts: nom. 4,000 kr. Kramfors A.-B:s 4 % obl. 1934 till 102 %, nom. 5,000 kr. Hellefors Bruks A.-B:s 4 % obl. 1935 till 102 % samt nom. 5,000 kr. Göteborgs stads 3 1/2 % obl. 1935 till 101 1/2 %.

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer, varöver på sedvanligt sätt en förteckning lämnas i »Staten för år 1936», uppgår vid räkenskapsårets slut till kr. 169,425:20.

Sällskapets ekonomiska ställning är allt fortfarande god, men de fallande ränteinkomsterna tvinga till minskande av utgifterna, allrahelst medlemsantalet ej synes vilja stiga. Även för år 1935 har reservfonden måst tagas i anspråk för budgetens balanserande.

För innevarande år har uppgjorts bifogade »Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1936».

Vid uppgörandet av denna stat har jag nödgats räkna med att inkomsterna ej äro högre än kr. 12,981:60, den lägsta summa sedan 1927, då stat först begynte att uppställas, med undantag för året 1933. Den ringa inkomsten just detta året, beroende på en obligationskonvertering, kompenserades emellertid av en motsvarande opåräknad inkomst 1932. Det kan i detta sammanhang erinras om att inkomstsiffrorna enligt dessa senaste 10 års statförlag voro följande:

1927	15,236: 60	550
1928	15,551: 60	500
1929	15,636: 60	500
1930	15,361: 60	470
1931	15,036: 60	430
1932	15,291: 60	450
1933	12,666: 60 ¹	430
1934	14,241: 60	400
1935	13,521: 60	400
1936	12,981: 60	400

Det för varje år angivna medlemsantalet, beräknat efter det föregående årets medlemsantal, synes i sista kolumnen.

¹ Minskningen beroende på att vid konverteringen av nom. 80,000 kr. K. Sveriges Stads-hypotekskassas 5 % obl. av år 1922 ett halvt års ränta å 2,000 kr. betaltes i förskott under år 1932. Jfr Skattnästarens årsberättelse för år 1932 i Årsskriften, Årg. 16, 1933!

Da ökade ränteinkomster ej i någon högre grad äro att påräkna och ej heller medlemsantalet synes öka, måste alltså inbesparingar göras, om staten skall kunna gå ihop. Då inga besparingar synas möjliga å posterna: löner och allmänna omkostnader, trädgården och museet, måste besparingar göras på årsskriften, varjämte avsättningen till fonderna bör ytterligare minskas. Årsskriften föreslås hållen inom kostnadsramen 3,000 kr. Beträffande avsättningen till fonderna beslöt Styrelsen redan år 1933, att ingen avsättning alls tills vidare skulle ske till de fonder, varöver Styrelsen i detta hänseende hade beslutanderätt, nämligen Fasta fonden, Dispositionsfonden och Minnesstodsfonden. Beträffande de övriga fonderna har Sällskapet fastställt reglemente för Linnéfonden 1925, för BAUMBACHS fond 1927 och för SOULSBY'S fond 1933. Enligt dessa bestämmelser skall Linnéfonden ökas med $\frac{1}{2}$ %, BAUMBACHS fond med 1 % och SOULSBY'S fond med 5 % å kapitalbehållningen. Dessa regler fastställdes vid en tid, då med lätthet 5 % kunde fås på fonderna. Nu ligga förhållandena annorlunda och en sådan förräntning är icke vidare möjlig, då t. ex. vid den senast gjorda placeringen knappt 3 $\frac{1}{2}$ % kan påräknas. Jag föreslår därför, att Styrelsen måtte hos Sällskapet hemställa om att tills vidare avsättningarna till Linnéfonden måtte ske med $\frac{1}{4}$ % å kapitalbehållningen, alltså hälften mot nu, till BAUMBACHS fond med $\frac{1}{2}$ % å kapitalbehållningen, likaledes hälften, samt till SOULSBY'S fond med 1 % å behållningen. Att alldeles upphöra med avsättningarna till dessa fonder kan jag icke tillstyrka. Genom dessa åtgärder begränsas för innevarande år avsättningarna till fonderna till kr. 341:56 mot enligt nu gällande reglementen, kr. 715:94. Om Sällskapet godkänner ett dylikt förslag, skulle ett något större belopp än under förra året kunna beräknas till oförutsedda utgifter och »Staten för 1936» få det utseende som framgår av bifogade förslag.

Uppsala den 15 jan. 1936.

NILS E. SVEDELIUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1936.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer:	Kapital.	Ränteavkastning.
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1933 (nom. 80,000 kr.)	80,600: —	3,600: —
Sthlms Int. Gar. A.-B:s 4 % obl. 1904 (nom. 5,040 kr.)	4,120: 20	201: 60
Holmens Bruks och Fabr. A.-B:s 5 % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	5,012: 50	250: —
Hellefors Bruks A.-B:s 4 % obl. 1935 (nom. 5,000 kr.)	5,100: —	200: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	4,887: 50	225: —
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 % obl. 1927 (nom. 5,000 kr.)	5,000: —	250: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1927 (nom. 3,000 kr.)	3,000: —	135: —
Mo och Domsjö A.-B:s 5 % obl. 1928 (nom. 5,000 kr.)	5,050: —	250: —
Hammarforsens Kraft A.-B:s 5 % obl. 1930 (nom. 3,000 kr.)	3,030: —	150: —
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1930 (nom. 10,000 kr.)	10,150: —	450: —
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 % obl. 1931 (nom. 2,000 kr.)	1,950: —	80: —
K. Sveriges Stadshypotekskassas 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1932 (nom. 5,000 kr.)	5,100: —	225: —
Svenska Statens 3 $\frac{1}{2}$ % obl. 1933 (nom. 20,000 kr.)	19,500: —	700: —
Svenska Statens 3 $\frac{1}{2}$ % obl. 1934 (nom. 3,000 kr.)	2,970: —	105: —
Norges Kommunalbanks 4 % obl. 1934 (nom. 5,000 kr.)	4,800: —	200: —
Kramfors A.-B:s 4 % obl. 1934 (nom. 4,000 kr.)	4,080: —	160: —
Göteborgs stads 3 $\frac{1}{2}$ % obl. 1935 (nom. 5,000 kr.)	5,075: —	175: —
	Kr. 169,425: 20	7,356: 60

b) Å bankräkningar 300: —

<i>Årsavgifter</i> av ledamöter	4,000: —
<i>Statsbidrag</i> till årsskriften	1,200: —
<i>För sålda publikationer</i>	75: —
<i>Inträdesavgifter</i> till Linnémuseet	50: —

Summa inkomster kr. 12,981: 60

Utgifter:*Tjänstemännens löner.*

Sekreterare	600:—	
Skattmästare	600:—	
Redaktör	600:—	1,800:—

Allmänna omkostnader.

Renhållning	180:—	
Försäkringspremier	800:—	
Kostnader för sammanträdena	300:—	
Diverse	<u>520:—</u>	1,800:—

Linnéträdgården.

T. f. föreståndaren för trädgården	250:—	
Trädgårdsförmannen	3,300:—	
Hyra av bostad åt honom	300:—	
Daglönare	1,000:—	
Material, repar., körslor m. m.	300:—	
Växter, frakt m. m.	<u>200:—</u>	5,350:—

Linnémuseet.

Uppvärmning o. belysning	300:—	
Städning o. rengöring	<u>100:—</u>	400:—

Årsskriften.

Tryck	2,700:—	
Oförutsedda utgifter m. m.	300:—	3,000:—

Avsättning till fonderna.

Linnéfonden ($\frac{1}{4}$ % å kapitalbehålln.)	275: 44	
Viktor N. Baumbachs fond ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	55: 19	
Basil H. Soulsby's fond (1 % å kapitalbehålln.)	<u>10: 93</u>	341: 56

Oförutsedda utgifter 290: 04

Summa utgifter kr. 12,981: 60

Uppsala den 15 jan. 1936.

NILS E. SVEDELIUS.
Svenska Linné-Sällskapets skattmästare.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1935.

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedda att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1935, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Sällskapets inkomster och utgifter samt ekonomiska ställning framgå av skattnästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa.

Räkenskaperna, som äro förda med stor omsorg och reda, ha jämte samtliga verifikationer enligt oss företett intyg undergått fullständig siffergranskning av kamrer TH. BÄCKSTRÖM. Sällskapets tillgångar synas oss på fullt betryggande sätt placerade; värdehandlingarna ha av oss granskats och befunnits i vederbörlig ordning.

Sällskapets samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr. och inbrottsförsäkrade för 150,000 kr., Linnébiblioteket och lagret av Sällskapets skrifter äro brandförsäkrade för tillsammans 57,000 kr. Premierna för samtliga försäkringar äro i laga tid inbetalda.

Föreskrivna ränteavsättningar till Sällskapets fonder äro verkställda.

Revisorerna hava icke ansett sig befogade att ingå i granskning av till restaureringskommitténs förfogande ställda medels användning.

Styrelsens protokoll äro oss företedda och föranleda icke någon anmärkning.

Det är för revisorerna ett nöje att konstatera det synnerligen förtjänstfulla och för Sällskapet gagnande arbete, som nedlagts av styrelsen, enkannerligen skattnästaren, under det gångna verksamhetsåret.

På grund av revisionen få vi tillstyrka, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattnästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 12 maj 1936.

K. W. Herdin.

Carl G. Alm.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1936.

Professor R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1936.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1934—1936:

Professor O. T. HULT, professor emeritus Sv. MURBECK, andre bibliotekarien
A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet samt redaktör för
årsskriften.

Suppleant: Intendenten S. WALLIN.

Valda för åren 1935—1937:

Professor E. LÖNNBERG, professor N. E. SVEDELIUS, skattmästare, doktor
G. NEANDER.

Suppleant: Pastor G. VIRDESTAM.

Valda för åren 1936—1938:

Disponenten P. BELLANDER, professor T. LAGERBERG, överbibliotekarien
A. GRAPE.

Suppleant: Andre bibliotekarien J. L:SON SAMZELIUS.

Vald av Större akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor R. SERNANDER.

Revisorer:

Rådman K. W. HERDIN och professor N. VON HOFSTEN.

Suppleanter: Professor S. EKMAN och amanuensen C. G. ALM.

NYTILLKOMNA MEDLEMMAR

* = Ständig ledamot.

ALEXANDERSSON, ALLAN, Bankdirektör, Stockholm.
AXELL, SEVERIN, Överstelöjtnant, Hälsingborg.
BERG, GÖSTA, Intendent, Stockholm.
BERGLÖF, LENNART, Generaldirektör, Stockholm.
DIÖS, ANDERS, Byggnadsingenjör, Uppsala.
GRIPENBERG, GEORG A., Envoyé, London.
LUNDAVIK, VILHELM, Handelsråd, Stockholm.
MO, JOHN, Grosshandlare, Umeå.
STAFSING, KERSTIN, Fru, Stockholm.
SUNDQUIST, NILS, Amanuens, Uppsala.
WÆRN, MATS, Fil. stud., Uppsala.
WELANDER, CARL, Bankdirektör, Nyköping.
WIDMAN, GÖSTA, Stadsläkare, Norrtälje.
WOLRATH, RAGNHILD, Fru, Uppsala.

Nya medlemmar kunna föreslås till Sekreteraren eller någon av styrelsens medlemmar.

LIPPSALA 1936
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.B.

3639